

EMLÉKEIM

ÍRA: SZENTGYÖMGYI ISTVÁN

*A KOLOZSVÁRI
M AGYAM SZÍNHÁZ
ÖRÖKÖS TAGJA*

SZERZŐ TULAJDONA

EGY PÉLDÁNY ÁRA 100 LEU

„PROVIDENTIA” NYOMDAI MŰINTÉZET NYOMÁSA

Szentgyörgyi István.

Nyolcvankét esztendő terhével a vállán, fiatalos akarásokkal a lelkében, tüzes lobogással a szívében, szikrázó és csüggedetlen jövőbenézéssel a szemében, úgy jár itt, közöttünk, keményen és ingadozás nélkül, mint a múlt idők és jövő reménységek eleven csudája.

A régi gárda úttörő óriásainak oldalán róttá szomjúhozó vágyakkal és fölszegett fejjel, a nélkülözés, a megvetetés, a fitymáló megnemértés tövises útját s virágos vándorbottal a kezében áldozott eszméinek a pajtáiban, a faggyúgyertyával világított odúiban, gúnyos lenézés szitkai közepette. Az ő hite acélozza elszánásunkat s ment meg az összeroskadástól, az ő hite prófétálja nekünk elfáradó lankadásunkban a művészet eltiporhatatlanságát.

A hűsége olyan mint a háborgó tenger közepéből kiemelkedő szikla. Amire fölesküdtött hatvan és néhány esztendővel ezelőtt, azt a szentséget szolgálta mindvégig s szolgálja ma is, viharban-vészben, égiháború zengése közepette. A kincses várostól, ahová több mint félszázad év előtt dőcögős ekhós szekéren vándorolt, viseltes attilában, hetyke pörgekalappal dús fürtjei fölött, ifjonti lelkesedéssel, nem tudta őt elszakítani aranyának csábító csengése, hívogató hírnek hívságos hívása.

A magyar néplélekből, amelybe mélyen belefúrta művésze gyökereit, nem tudta őt kiszakítani a váltakozó Ízlések divatos hóbortja, az új meg új művészi istenségek üvöltő dervis-imádása.

Rogyadozó csüggedésünkben ez a hűség harsogja felénk: Komédiások, az útról, amelyet most jártok, visszatántorodni nem szabad! A sors elöl, mely reátok méretett, mlfszökni — hűtlen gyávaság.

Prometheusról regéli az évezredes mithologia, hogy látván az embereket, kik gyötrötten botorkálnak a vak sötétségben, védtelenül dideregnek a dermesztő hidegben, s szívetpőn jajgatnak a nyirkos barlangok fekete mélyében, fellázadt

Zeus ellen, ellopta az isteni tűz egy szikráját, levitte az embereknek s a világosság és meleg áldása szállott e szikrával minden barlangba, viskóba, úttalan-utakra, emberi tanyákra.

A Szentgyörgyi szíve kincsei is így lopakodnak be fészad óta paloták termeibe, kunyhók homályába, iskolák padjai közé, emberek lelkébe s gyújtanak, világítanak, melegítenek. Ezek azok a Prometheus-tüzek, amelyeket a nagy földindulás nem tudott politikai határok sorompói közé zárni. Ezek azok a világító, melegítő és áldásfakasztó tüzek, amelyek átsugároznak Erdély bércei közül a nagy magyar Alföldre, a Dunántúlra, a Tiszántúlra, a Kárpátok övező láncai között élő minden magyar dobogó szívébe.

Mert hiszen a művészetnek nincsenek politikai határai s a Szentgyörgyi Prometheus-tüzei szabadon szárnyalnak hegyeken-völgyeken-vizeken, új geográfiai vonalokon át s forrasztják örökös és eltéphetetlen egységgé egy-egy nemzet kultúráját.

Ez a könyv pedig amelyben Szentgyörgyi István olyan őszinte egyszerűséggel, amely fölér a legtökéletesebb írásművészetrel, mondja el élete folyásának, színjászó töiekvéseinek egy-egy emlékét, nagyon jó arra is, hogy az ő Prometheus-tüze késő utódok számára is világítson, gyújtson, irányítson és melegítsen.

Kolozsvár 1923. nyarán.

Dr. Janovics Jenő
a kolozsvári magyar színház
igazgatója.

Pályám története.

Születtem: 1842-dik év Februárus 20-án Diós-Jenőn, Nógrád megyében.

Atyám: Nemes Szentgyörgyi István Diós-Jenői jegyző volt. Fiatalkorában ő maga is kedvelője volt a szépművészetnek. Gyermekkoromban sokat hallottam őt a színészeztől beszélni. Atyám hajléka, mint sokszor elbeszélgette, mindig barátságos tanyát nyújtott a régi vándor színészeknek. Vándor színész koromban ha néha-néha haza látogattam, sokszor mondogatta édes Anyám, „oh te fiam Pista, vajjon látnak-e téged oly szívesen egy-egy háznál, mint amily jó szívvel megtraktáltam én azokat a régi- színészeket”?!

Úgy tapasztaltam, hogy családom mindig jó szívvel- lélekkel hajlott a színészethez, s addig-addig hegyeztettem füleim gyermekkoromban a színészeztől hallottakra, míg öntu- datlanul belopódzott lelkembe a hajlam, s később csakugyan kiütötte magát a szeg a zsákból. Édesanyám: Nemes Jakob- házy Emilia. A szó legteljesebb értelmében: *Anyá*. „*Azt hiszem világ teremtése óta a természet a rossz anyáktól amennyi szívet megvont, azt mind az én jó anyám szeretőkebelében helyezte el*”.

Öten voltunk testvérek. Négy leány közt *egyetlen* fiu voltam. Első iskoláimat a Diós-Jenői falusi iskolában jártam ki, hol is az utolsó évben a latin nyelvre is ráfogtak; mert bizony tudós embert akartak ám belőlem is faragtatni édes szüleim, az volt kívánságuk hogy: „pap legyen Pistából.”

Készítettek is engem mindenféle képen: tanáccsal, kaláccsal, jó szóval, s virgáccsal. Virgáccsal bizony! mert rám fért, — olyan falutfutó gyerek két emberöltőben se terem, mint amilyen magam voltam.

Ha kikaphattam a mezőre, boldog voltam. Kasza, kapa, ekeszarva, gereblye, lovaglás, kedves volt nékem. Jaj de ennek s ehhez hasonló földi gyönyörúségeimnek mind vége szakadt.

Debreczenbe kellett menni, s okos embernek készülni! 1852-ben beadott édes Atyám a debreczeni collégiumba, ahol is mint vér-rokonság a *Csehszombathy* alapítványon

tanultam, boldog emlékü néhai *Hollósy Károly* unokatestvéremmel; de azt kell hinnem, hogy ő jobban tanult mint én, pedig egyformán húztuk az Alumniumból a járadékot, mert ő felvitte országgyűlési képviselőségig, én meg no de megálljunk, még korán lenne kimondani, mi lett belőlem.

Hát bizony ott tanulgattam én 1859-ig Debreczenben A híres Debreczeni Cántusnak mint aféle *hangos gyerek* mindig tagja voltam, sőt a diák-zenekarban mint *sekund fuvolás* szintén alkalmazva voltam. Tanulgattam, mulatoztam, szóval diákoskodtam.

De tudja Isten sokféle dolog motoszkált az én fejemben. Azzal az *önállósággal* és „*hamar kész ember lenni*”-vel nagyon sok bajom voltí

Ilyetén féle állapotomban jött tudomásomra édes atyáin által, hogy Pest megyében, Alsó-Dabason a rektorság megürült. Nosza, gondolám magamban, ez épen nekem való. *Önállóság! Kész ember!* El is mentem én oda 1859-ben, de tudja Isten, nem az volt az, amit én kerestem. Bele találtam valahogy magamat a rektorságba, de a gyerekek oktatása nem töltötte be lelkem vágyait. Ha a templomban könyörögni kellett, az tetszett. Hát mikor még nagytiszteletű papom által abban a kegyben részesültem, hogy ünnepnap délután, vagy egy-egy vasárnap prédikálhattam! Az már aztán igazi ünnepe volt lelkemnek.

No akkor aztán befogtam mind a hatot. Ki is tettem magamért, úgy megprédikáltam, csak úgy csengett belé a dabasi templom. Szóval arra jöttem én rá, hogy nagyon szeretem, ha az én beszédemet sokan hallgatják. Szóval, amit produkálni tudok, szerettem a nyilvánosság elé lépni vele.

Így erősödött meg bennem lassan, majdnem észrevételen, hogy a színi pályára lépjek.

De az Isten szerelméért, hogyan mertem volna én ezt édes atyámmal, édes anyámmal tudatni. Hiszen engem papnak szántak.

De vágyam vezetett.

Felmondtam a rektorságnak, visszamentem ismét Debreczenbe, iskoláimat folytatni. De bizony nem állhattam ellent vágyamnak tovább. 1861. évben szakítva sok mindenrel, atyám ellenzésére is, színész lettem.

Éppen legátióra voltam készülendő, de én ahelyett elbúcsúzva barátaimtól, s az ócska kollégiumtól, Kassának vettem utamat, hol már tudtam, hogy debreczeni diákból lett színész kollégám is lesz. S csakugyan ott találtam az én kedves barátomat, *E. Kovács Gyulát*. Kit még a kollégiumból ismertem, mint bámult *diák-költőt* és kitűnő *szavaló mestert*. E. Kovács

Gyula ajánlatára, ki nagy renométnél csínlált a diákból lett színész legényeknek. *Latabár Endre* igazgató fel is vett társulatához, így szólván hozzám: „*Látom amice, hogy azt a hús darabot, ami a szájában van, jól tudja forgatni, hát maradjon itt*”. Pár napra kezembe nyomott egy színházi szolga néhány levélpapírt, „*No' ez aztán a szerep, a kezdő színészt ez megpróbálja ám, ezt adta az úrnak az igazgató úr, ezt jól el kell játszani, azután lesz gagé is*”.

E kellett nekem épen.

Játszani és gagé.

A szerep „*Szigethvári vértanukból*”, *Nacfinumanzáde* török pap volt.

E. Kovács Gyula, Kendi Guszti, Veres Laci megmagyarázták, hogy mint kell a szereppel bánni, mi a végszó, mi a mondóka, és mi a teendő. Én megtanultam.

Pár nap múlva jött az előadás, Gyula barátom kimaszkírozott úgy, hogy magamra nem ismertem, a többi meg biztatott. El is mondtam szerepem ékes, stentori hangon úgy, hogy társaim mind megdicsértek. Különösen jólesett *Gönczi Soma*, mái akkor jeles színész dicsérete, ki dicséreten felül még szép jövővel is biztatott.

Nohát kellett ennél nagyobb boldogság nekem!

Bezzeg nagy hasznát vettem ám a kollégiumból hozott kis muzikális tudományomnak. Fel is fedezte ezt bennem mindjárt a *Tekintetes igazgató úr*. Így szólítottam mindig, hozzá szoktam a Collégiumban.

Befogott énekes mesterségre, pár hét múlva Nagyváradon, hová Kassáról mentünk, „*Szegedi Kupecz*” népszínműben már *Lajost* énekeltem akkori *Szabó Pepivel*, mostani *K. Ajtay Albertnéval*.

Latabár felhasznált „minden”-re: öreg, fiatal, népszínmű énekes, operetté hős, szóval mindenféle szerepre, később még egy pár operai szerepnek is neki kellett vágnom, mert abban a világban nem is volt színész, ki mindent nem tudott.

„*Király házasodik*”-ban *Kont Miklós* szerepe nagyon nevezetes rám nézve.

Színészkedésem harmadik évében történt Kassán, hogy el ne felejtsem, mikor a színészethez jöttem, olyan asztragán prémes bundám, kék dolmányom, s búzavirág szín kiteremtettézet magyar nadrágom volt mint a pinty. De biz ez mind leszakadt rólam, s én nagy férfiú létemre télvíz idején egy világos szürke satinglot nyári magyarkával maradtam, ami nagyon furcsán vehette ki magát rajtam abban a *szeles, hideg világban Kassán!* No de hát mindenki fázhatott, de én nem, mert én már számottevő színész ember voltam. „*Király háza-*

sodíkot” adtuk én *Kontot* játszottam. Másnap megyek fel próbára, csípős szél, nagy hidegben, rajtam a ríktós szatinglot habitus, szembe jött velem Gróf Péehy Manó, a magyar színészet fő-főpátronusa. Megszólított, tetőtől-talpig végignézett, nagyon megtetszhettem neki nyári ancugomban, úgy télvíz idején, megdicsért *Kord* szerepéért, s buzdított, hogy csak tanuljak. Kegyesen elbocsátott, s én boldogan távoztam, hogy ilyen nagy úr is szóba áll velem, s figyelme rám is kiterjed.

Még aznap felkeresett egy szabó inas, hogy menjek N. N. szabó üzletébe, ahol is nagy csudálkozásomra meg volt rendelve számomra egy szép fekete magyar atilla, nadrág, mellény és egy pompás fekete, akkor divatos szűr.

Kérdzősködtem a titkos jóltevő után, de a szabó hallgatott. S csak később tudtam meg, hogy az én titkos jóltevőm Gróf Péehy Manó. Hálám érte! Sok didergéstől mentett meg, s kegyes figyelemre, jóra buzdított.

Mint a többi ember magam is olyan lévén, a színészet szeretete mellett egy más szerelem is belopódzott szívembe.

Kórista szemeimmel — mert még mindig az voltam ám, pedig már egyre-másra játszottam az elsőrendű szerepeket, akkori időben másokkal is így volt az — fel mertem emelni a társulat népszínmű[^] operetté és szende színésznőjére, most már boldog emlékü feleségemre Kecskés Rózsára.

Addig udvarolgattam a magam diákmódja szerint, addig kellemeztettem magam, míg figyelme felém fordult, s megvettem a szívét. 1866-ban megesküdtünk, hol Krasznai Miska barátom, — kinek végzetszerűleg mindenütt ott kell lenni az életben, hol az én boldogságomról és örömről van szó — volt az egyik díszes tanúm.

E frigyünket az Isten három gyermekkel áldá meg. *Ilona, Ema, Pista volt* nevük. És most mind három hant alatt nyugszik!

A végzet megfosztott attól a boldogságtól, hogy az életben *apaszerepet* játszam!

No de igazgatóim bőven gondoskodtak rólam, mert alig van a magyar színi irodalomban olyan apaszerep, amit én ne játszottam volna.

Igazgatónál vidéki színészkedésem alatt aránylag kevésnél voltam.

Nagyon szerettem egy helyben maradni, s hacsak a végszükség nem kényszerített, én nem mozdultam. Körülbelül mindig akkor váltam meg igazgatóimtól, ha társulatukat feloszlatták.

Latabár színiigazgatónál voltam 1861-től. Kassán 1865. tavaszig. Ekkor feloszlatta társulatát, s mentem Szilágyi Bélá-

hoz Temesvárra, Nagy-Becskerekre, nála voltam egy nyáron. Őszre *Latabártársulatot* szervezett, meghívott ismét magához s nála voltam Kassán 1867. tavaszáig. Ekkor ismét valami baja volt az igazgatással, ha jól emlékszem, átadta valakinek s én Budára mentem *Bényei Istvánhoz*.

Bényeinek nem szolgált a szerencse, visszavonult, társulatát nagy részben átvette Molnár György, s én is hozzá szerződtem a Budai népszínházhoz.

Oh itt nagy napokat éltünk. „*Szent István*”, „*Szent korona varázsa*”, „*Cydoni álma*”, „*Bengali helytartó*”, „*Utolsó lengyel követ*”, „*Bem apó*”, sok dicsőséget szerzett nekünk. De aztán megbetegedett az ügy, s „*Pilulák*” kellett. No ez aztán végképpen megrontotta ügyünket.

A budai színháznál létem alkalmával történt velem, hogy a választmány Elnöke, Balázs, mivel „*Dunanán apóban*” *Tympanon* szerepét köztetszéssel énekeltem és játszottam, játék alatt feljött a színpadra, s havonként 10 forinttal emelte fel fizetésemet.

Budán létem alkalmával a Pesti nemzeti színpadon vendégszerepeltem kétszer, Radnóthfáy intendatúrája alatt. 1878. szept. 13-án „*Lelenczben*” mint *Szentesi Nagy István*, szept. 16-án „*Mamában*” mint *Szegfi Tivadar*, a pesti sajtó elismerése és buzdítása mellett.

1869. telén megváltam a budai színháztól, s szerződtem Károlyi Lajos színigazgatóhoz Pécsre. Hol mint népszínmű, operetté énekes és drámai színész igyekeztem, s szorgalmam mellett megnyertem a közönség figyelmét. Károlyi Lajos színigazgatónál voltam 1871. ápril haváig. Ekkor szerződtem feleségemmel együtt, az én kedves Kovács Gyula barátom ajánlatára Fehérváry Antalhoz Kolozsvárra.

Innen szeretnék szerződni, *majd csak a koporsóba!*

Kolozsvárt felléptem 1871. ápril 14. „*Csizmadia mint kísértet*”-ben, *Sass István szerepében*.

Ez idő óta folytonosan Kolozsvárt vagyok. Voltam én *itt minden! Népszínmű énekes, Operette énekes, Apa színész, Jellem színész, Intrikus, Komikus, Rendező, Operette rendező, Opera rendező.*

A színház történetében nagy és sok változásokat megértem, sok igazgatást átéltem, mindegyikkel megegyeztem, mert hő vágyam volt mindig *Kolozsvárt* maradni. Kötelességemet tehetségem szerint híven óhajtottam betölteni. Erőmön felüli dolgot soha sem szerettem magamra vállalni^ nehogy gyengének láttassam.

Ami teendő rám méretett, annak elviselésére *minden* erőmet ráfordítottam. Ha *magam* választottam magamnak meg-

oldani való dolgot — ez vagy *amaz* kitűnő, vagy jeles szerep eljátszását — a legnagyobb óvatossággal tettem, nehogy erőmet *túlbecsülni* láttassam. *Vendégszereplésbe sohasem fogtam.*

Fiatal színész koromban vidéken sok alkalmam volt *okulni* vendégszereplő *nagyjainkon*. Szomorúan tapasztaltam, hogy az a szerepkör, melyre én készülök, s melyet tehetségem felölelhet, *vidéki* közönség előtt nem ver *nagy port*.

1880. tavaszán, a Bécsben fellépő kolozsvári társulattal, én is ott voltam. Sok szép és örömteljes napokat éltem a színészetnél, s azokat miket Bécsben töltöttem, örömmel számolom a szép és feledhetetlen napok közé!

„*Czigány*” előadása ünnep volt reám nézve. *Zsiga* szerepét a közönség általános tetszése mellett játszottam. Jelen voltak néhányan az előadáson — a minket barátságukkal megtisztelő — Burg művészei is.

Előadás közben, Sennenthal, Lewinszky, Thimig s néhányan a Bécsi sajtó képviselői, feljöttek a színpadra, s Lewinszki ünnepélyes szavakban nyilvánította a jelenlevők nevében, köszönetét az élvezetért, amiben részesítem őket, s mindnyájuk nevében karjaiba zárt, s mint *Kollegát* össze-visszacsókolt.

Ötvenkét éve, mióta állandóan a kolozsvári színház kötelékében vagyok. Voltak nemes, áldott lelkű Intendánsaim. Voltak szeszélyes, vállalkozó igazgatóim. Kevés bajom volt velük, s nekik is velem. Dolgoztam, türtem.

Ez a majdnem kéttized esztendő pedig, mióta Dr. Janovics Jenő az igazgatóm, mint pázsitok közt elsurranó patakocska, szélkavarta hullám nélkül folyt le.

Két könnycsepp.

Ábéczés iskoláimat a diósjenői falusi iskolában jártam ki, hol is az utolsó évben diákszóra is ráfogtak: mert bizony tudós embert akartak ám belőlem is faragtatni édes szüleim.

Az volt a kívánságok, hogy „pap legyen Pistából”. Kálomista gyerek voltam, s melyik szegény kálomista szüle ne óhajtana papot csinálni fiából!?

Készítgettek engem mindenféleképen, tanáccsal, kaláccsal, jó szóval, virgáccsal. Virgáccsal bizony! Rám fért! Olyan falufutó gyerek, mint amilyen magam voltam, két emberöltőben sem terem. Jaj, dehát tudósnak kellett lennem, s Debreczenbe kellett mennem, készülni okos embernek.

Hogy miért épen Debreczenbe? hisz másutt is kikészül az okos s tudós ember: a magyarázata abban rejlik, mivel anyai, Jakabházy-ágon a Csehszombathy alapítványon tanulhattam. Ezt csak azért hozom fel, hogy jó szüleimnek a rokoni összeköttetés is kedvezett, hogy taníttatásomat nekik könnyebbé tegye s talán ezért is szánhattak engem a papi pályára, mely nálunk kálomistáknál tudvalevőleg oly későre adhatja meg a fiatalembernek az önállóságot és kenyeret.

Önállóság! Hamar kész ember lenni! Kenyér! Ilyetén töprengéseim közt jött tudomásomra édes atyám által, hogy Alsó-Dabason a rektorság megürült.

Nosza, ehol a jó alkalom, ez épen nekem való gondolám, önállóság, kész ember. El is mentem. Rektor lettem. De tudja Isten, nem ez volt az, amit én kerestem. A gyerekekkel való bajlódás nem töltötte be vágyamat; de ha nagytiszteletű papom által abban a kegyben részesültem, hogy ünnepnap délután vagy egy vasárnap prédikálhattam, az már ünnepe volt az én lelkemnek is.

Be is fogtam akkor mind a hatot, úgy prédikáltam, hogy csak zengett belé a dabasi templom, s arra jöttem rá, hogy nagyon szeretem, ha beszédemet sokan hallgatják, szóval, amit produkálni tudok, szerettem vele nyilvánosság elé lépni.

Egy ünnepnapon — mint nálunk kálomistáknál néha szokás — én, a rektor prédikáltam.

A templom előtt hívtam édes anyámat, hallgatna még. Mindegyre vonakodott. Féltett, hogy belesülök. templomba megyek, anyám otthon maradt.

Javában oktatom a híveket, egyszerre nyílik az ajtó s kit látok? Az én anyám lépeget, csendesen be s mint a bűnösök legbűnösebbje, megvonja magát, s megvonul a leg-hátulsó, az öregek padján.

Mint ki lopni jött az Úr házába, úgy összekucorodott szegény!

Szemeit nem merte levenni a szomszédja által tisztességből elibe csúsztatott zsoltárról, pedig ha e pillanatban volt tiszta lélek a szent izezet alatt, ő a legtisztábbak egyike volt; ámbár hogy most ez egyszer nem az Úrban, s annak igéjében, hanem a fiúban, vagyis az édes fiában jött gyönyörködni. Nem zavarodtam meg, — folyt a dicső munka.

Egyszerre észreveszem, hogy az én öregem egyre törülgeti a szemeit. Addig-addig tekintettem az öregem felé, hogy az én szemeim is elhomályosodtak.

Szerencsére épen az „Áment” zengém el stentori hangon, s ő menekülve a szorongattatástól, hogy belesülök, gyönyörrel veti fel rám szemeit, tekintetünk egymásra tapadt!

Ő szegény azt gondolta: „Oh! milyen pap lesz az én fiam!” Én pedig: „Hejh! milyen színész leszek”!

Egy év múlva színész lettem. Néhány évre Molnár György Ördögpilulás társulatához kerültem Budára. Édes anyám meglátogatott.

Hívtam színházba . . . nem jött el. . . de hála Istennek játékközben sem jött ám el. Eljött a nővérem. Bár ő se jött volna el. — Operettetadtunk! Hejh! járta a kánkán.

Oktattuk a híveket, folyt a dicső munka. Hogy bukfenceket nem hánytunk, csak azon múlt: mert mint magyar fiúk, nem tudtuk többre vinni az ősi cigánykerék vetésnél. Forstellung után haza.

Vacsorálunk. Beszélgetünk mindenről, csak a forstellung-ról nem. Beszédközben hozzám fordul nővérem s így szól: Oh te Pista, miért mívelsz te ilyen ízetlen bolondságokat? . .

Hejh! Ha pap lettél volna! . . .

Mit szólhattam rá? Anyám rám nézett. Szemei könybe lábadtak! Oh ezek nem prédikációm alatti könnyek testvérei voltak! A bánat nehéz fellegének cséjpei voltak ezek s szemrehányásképpen végig gördültek a kebelre, melyből az életet szívám, hogy annak a jó anyának, aki szült, gondozott, nevelt s mindennek felett annyira szeretett, nem teljesítem kívánságát, hogy pap legyek.

Pirulva sütöttem le szemeimet pár percre; de lelkem azt rebegte: „Várj jó anyám, örülsz te még énnekem”.

A cigány.

Nem mondok nagyot, mikor azt mondom, hogy kerek szép Magyarországon nincs olyan falu, mint az én szülőföldem, Diós-Jenő.

Persze erre sokan azt mondják, hogy hohó! megálljunk egy cseppet, hát az én szülőföldem mit vétett!? Az enyém is van olyan mint a tiéd.

No lássuk hát!

Az én kedves falucskám a Mátra-szakadéka hegyláncolatának lábánál fekszik; dermesztő, pusztító fagytól, romboló vihartól, szélvészektől, inséget árasztó jégveréstől észak és nyugat felől védi a majdnem őserdővel borított hatalmas hegylánc. Kelet és dél felől szabadon szívja keblébe földje a nap éltető sugarait és délnyugat felől a Duna-vidékről át-átereszkező áldásos eső csépjait.

Aztán a falu fekvése és határa!

Talán legjobb hasonlat, ha azt mondom: egy kitárt marok.

A falu a tenyér közepén fekszik, szántóföldjei az öt ujj, az ujjak közti völgyekben a kies, berkes, csalitos rétek terülnek el, melyeken végig kígyózik a hegy aljából fakadó csörgedező patak.

Hát még az erdeje.

Felhőkbe nyúló szikláival, vadregényes szakadásaival, omlásaival, járható s járhatatlan völgy-katlanjaival!

S mi mindezeknek mintegy koronája: hegységében fekszik *Csehek várának*, *Kámor várának* és *Cigányvárának* romja.

Az előbbi a husziták korából nevezetes, a két utóbbi már a regevilágából, s mindegyikről szól a régi rege, mely szájról-szájra száll a nép között.

Királyka, *Királykút*, *Bálványkő*, *Tatárugrató*, *Oltárkő*, *Bálványos*, mindenik egy-egy csodaszép hely a határban.

Hát még azok a szép regék, amelyek hozzájuk fűződnek.

Gyermek-emlékeim felejthetetlen édes gyönyörűségei, oly jól esik visszaemlékezni reátok!

Aztán ami a fő, amellet hogy a természet szépséggel, vadregényességgel árasztá el a kis falu határát, s történelmünk egyes mozzanatait századok óta fennálló, s még századokig maradandó emlékek hirdetik és őrzik határában; a földje Isten áldott földjének mondható.

Van bora, búzája, erdeje, vadja, vize, hala, rétje, gyönyörű, ép s hozzá munkás népe.

Hát megengedem, hogy más halandó magyarnak is van az enyémhez hasonló szép szülőföldje; de már azt kötve hiszem, hogy egy egész életre olyan dús erü kincses bányája lett volna az enyémhez hasonló szerény falucskája, mint amilyen kincses bányám lett nekem az én édes falum, Diós-Jenő.

Persze csak színészi szempontból.

Az én kis falum egy kifogyhatatlan tárház a jó színpadi alakokban.

Mióta színészetemben öntudatra ébredtem, népszínműszerepeim olvasgatása, tanulása közt egyszerre csak azt vettem észre, hogy Diós-Jenőn vagyok; gyermek s ifjú éveim édes emlékei felújultak lelkemben; gyermekkori ismerőseim hosszú sora vonult el lelki szemeim előtt, egy-egy alak rám mosolyogva mintegy monda: „*Ne törd a csürhejárást, itt vagyok, gondoldj rám, fogadj lelkedbe, legyünk egyek ketten, kisegítelek én a baj bőr.*

Nyakas Feledi Gáspár, Kincskereső Kántor, Csurapés molnár mester, Gonosz Pista, Sass István, Zagyva Tamás koldusvezető, tömlőczlakó Piros Pista, Peták János, Pandurkomisszárius, Vén bakancsos, Márton csikós, mind ott lakott, s lakik az én kisfalumban, még az én kedves *Zsiga cigányom* is egész pereputtyával, ki nem más, mint *Ádus*, az én falum volt öreg cigánya.

* *

*

Élt a mi falunkban egy Tamás bátya nevű szegény ember.

Nem emlékszem már, zsellér volt-e, vagy a maga szegény gazdája; csak azt tudom, hogy a helység házával, — hol édes atyám mint nótárius lakott — szemben volt egy házikó a patak partján, s abban lakott az öreg Tamás bátya.

A portánkon házörző, favágó, olyan mindenes, bizalmas hű ember volt, afféle házi kosztos.

Szegénynek egy felhőszakadás elsöpörte a viskóját.

Pusztulásnak indult.

Előbb falu szegénye, később falu koldusa, végre betegsége, vénsége következtében a falu nyomorékja lett.

Ebben a végnyomorúságában a felvégen *Adusnál*, a vén cigánynál húzta meg magát

Mikor a vénség, nyomorúság jártányi erejét is elvette, s a koldusbotot is kitorpte kezéből, Ádus cigánynak és az irgalomnak kenyerén éldegélt szegény Tamás bátya.

Édes anyám a hű házörzöt nem hagyta el, hol a cseléddel, hol velem, hol testvéreim valamelyikével küldözgetett eledelt neki.

Az öreg engem még dajkálgatott is, mint édes anyám monda, s én talán ebbeli hálából mindig kész voltam ételt vinni neki.

Ott feküdt szegény Tamás bátya a viskó eresze alatt gyalog-borzang, zsúp, s holmi giz-gaz keverék almon, fejénél lógott egy végkép megviselt vászon-tarisznya, amelynek oldalán sűrűn vert lyukat a csonttá száradt kenyérszeletek éle.

A hány darab, annyi színű; mindenik magán viselte adója sorsát és módját. Az éléskamrát kiegészíté egy drótos, csorba vizes-bögre. Ebbe mártogatva puhítgatá az öreg a száraz kenyérdarabokat, hol unalomkergetőnek, hol éhe enyhítésére.

A melle irányában, a viskó eresze gerendájához erősítve lógott le egy, a végén maroknyi távolságra néhány göccsel ellátott kötélrész.

Azt hiszem, az öreg Ádus cigány elmés találmánya lehetett, hogy ha ő nincs kéznél, segíthessen magán az öreg. Ebbe kapaszkodott az öreg Tamás, ha felülni, vagy felállni akart, s ezzel forgatta magát, ha oldala belefájdult, vagy belezsidbadt a fekvésbe.

Ennek a szegény öregnek hordozgatva az ételt, ismerem meg az öreg Ádus cigányt közelebről.

Láttam én már előbb is a faluban járni-kelni, amikor szögeket, pántokat, zavarokat árult; de hajlékában soha sem voltam s beszédjét hosszabb ideig soha nem hallottam.

Mint gyereket be-becsalt a kunyhóba a kalapács csattogása, az izzó szén sístergése, a fűvő nyekegő szuszogása, s letelepedve órákig elnéztem Ádus cigány csendes munkáját s hallgattam sajtós cigányos, hol kedélyes, liol bús beszélgetését, mit egy-egy — valami kis munkát hozó — falusi emberrel folytatott.

Sokat sóhajtozott az öreg, meghalt feleségét gyakran előhozta szóbeszéd közben s szeretettel simogatta kormos kezével egy növendék lányka bozontos fejét, ki a fűvő körül segített neki.

Arra is emlékszem, gyakran biztatgatta egy némely falusi: *Nem kell búsulni, Ádus. Van még cigány né a világon, hozni kell egyet a viskóba, cigány-élet egyedül úgysem élet* Az öreg tréfás szóval ütötte-vétette el a dolgot, s ismét végigcírógatta azt a bozontos fejű leányt, s kormos hüvelyke csuklójával háromszor is megtörölte szemét.

Az öreg Tamás künn az eresz alatt ha egy nagyott nyögött, Ádus cigány rögtön letette kalapácsát s kigörbödte a kunyhó ajtaján, szelíd, jóságos hangon kérdezősködött: *Mi baj? mi kéne, ha vóna? segíthetek valamit?*

Tamás bátya nem felelt, egyet fordított magán a lelógó kötél segítségével, s pihent tovább.

Mit értettem én gyerekfővel mindebből? S mit is tartozott rám? Hallgattam a kalapács csattogását, belebámultam a sitergő parázs szénbe, mulattatott a fűvó szuszogása, s a kalapács ütése alatt az izzó vasról szikrák elől nevetgélve kapkodtam a fejemet, ez elég multság volt nekem.

Hogy mit érzett az öreg Ádus cigány, mikor sóhajtozva emlegette megholt feleségét, s kérges, szurtos kezével mért tudta olyan gyöngéden s annyi szeretettel cirógatni annak a növendék lánynak a borzas fejét, s tréfás szóval mért tittevéttette el a házásítani akarók rábeszélését, akkor *hallottam* csak, *most értem*. Hogy egy nyomorúság mikép nyithatott ajtót egy másik nyomorúságnak, hajlékába fogadván egy oly terhet, ki maga magának is teher már, mint aminő szegény Tamás bátya volt, most értem már ezt is: *a szív, a szív, a szív!*

* * *

Elszakadtam hazulról.
Iskolába adtak ...

Onnan a színi pályára léptem ...
Megismertem Szigligeti művét, a *Cigányt*.
Nini! hisz ez a mi cigányunk, Ádus!
Honnan ismerte ezt Szigligeti?
Meg mertem volna rá esküdni, hogy Szigligeti járt a falunkban a felvégen, s onnan írta meg a *Cigányt*.
Később láttam előadásban. Jó volt, jó volt! de . . .
Hej! gondoltam magamban, még se így kéne ezt csinálni.
Nem ilyen volt mégse Ádus, Hejh! ha én azt úgy tudnám, mint amilyen ő volt igazában!

Neki fogtam. Megpróbáltam.

Tudja Isten, nem is ment valami nehezen.

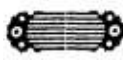
Én azt gondoltam, hogy én vagyok Ádus. *Szigligeti megírta, mit kell mondani, megadta a szavakat*. Úgy próbáltam mondani, mintha Ádus mondaná *bennem*; próbálgattam, különösen hangzott először, de szívemnek, lelkemnek, fülemnek nagyon jól esett.

Így tanulgatva, próbálgatva, Ádus alakja mindig előttem lebegett. Az ő kunyhója: kunyhómmá, borzas lánykája: *Rózsimmá* lett. Kalapácsa kezembe, az ülője élőmbé termett,

irgalmas, jó, szerető szíve lelkehez simult. Így született, így formálódott Ádusból az én *Zsiga* cigányom.

Nem is a színpadon érzem én magamat, mikor Zsigát játszom, Diós-Jenőn vagyok a felvégen.

Ott díszeleghet nekem akármilyen színpadi díszlet, nem látok én mást, mint azt a faluvégi kunyhót, melyben az öreg Ádust láttam és hallottam, kinek emlékét szerepembem holtomig őrzöm.

Színészlegény koromból.

Tizennyolc forint! valami az, kivált ha tizennyolc forint szép egymásutánban minél gyakrabban üti az ember markát. Dehát mi az a tizennyolc forint akkor, midőn havonként csak egyszer jut a kézbe!

Én pedig így voltam. Tizennyolc forint havi gázsival emberelt meg Latabár Endre akkori színigazgató, mikor a debreceni kollégiumot otthagya, társulathoz szegődtem, természetesen azzal a kikötéssel, már az ő részéről, hogy egy hónapot, tudniillik az elsőt, ingyen szolgálom.

A hatvanas évek elején szép pénz volt az a tizennyolc forint, dehát mégis kevés volt az akkor is arra, hogy egy fiatal színészlegény havonként teljesen elláthassa magát belőle.

Dehát a szegény legénynek mindig akad egy kis szerencséje, így ért engem is az a szerencse, hogy az én kedves Kovács Gyula pajtásom — kit én már a debreceni kollégiumból ismertem, persze csak névleg, mert ő két osztállyal előttem járt s aki engem mint afféle diákos embert, szini pályámra léptemkor igazi jó pajtási szívvel fogadott, lakótársával együtt — felajánlotta azt a nagylelkű szívességet, hogy legyek lakótársuk, természetesen gázsimhoz mérten afféle ingyen lakótárs.

Nem is kellett nekem egyéb, szállás már volt, még pedig kitűnő.

Házaiink alig pár napra észrevették, hogy lakóik száma eggyel szaporodott, s nemhogy sok mostani házigazda módjára még egy lakófizetési részt követeltek volna; de oh! csodák csodája! egy szép, tiszta s minden kelléssel felszerelt ágyat rendeztek be részemre.

No már ekkor éppen helyt voltam!

Most már mi volt hátra egyéb, mint a tizennyolc forintot kosztra, színpadi és egyéb egyéni szükségletekre szépen beosztani.

Meg is csináltam én a költségvetést szépen, dehát nem úgy ütött az ki amint én gondoltam, csakhamar olyan zavarok állottak be financiámba, hogy hónap végivel alig tudtam a jó Némedy bácsinak az ebéd árát — mert csak azt fogadtam — kiszorítani.

Eh! ez így nem jó lesz. Fordítsunk a dolgon, gondolám. Nem leszek én senkinek sem adósa, magam leszek a magam kosztadója.

Elkezdtem csak úgy zsebből, a piacról élni. Furcsa élet, fura koszt volt az.

Étlapomat nem tudnám írásban megmutatni; de annyi bizonyos, hogy a kenyér, szalonna, túró, szilva játszották a főszerepet benne.

Hej! az a déli harangszó az apácák zárdájának a tornyában az ő vékony hangjával, de vékonyka ebédeket talált néha-néha a zsebemben.

A színkör udvarán letelepedtem a nagy vásári bódé küszöbére, mit ruhatárnak bérelt ki valamelyik kereskedőtől Latabár igazgatóm s az akácok árnyában, háttal az utcafelőli léces kerítésnek, nehogy a járókelők az ebédemre meg a számba nézzenek, bicskám pengéjét markomban csattogtatva, szépen ebédelgettem.

Így tartott ez úgy két hónapig, én szentül hittem, hogy kiböjtölöm, vagyis kikosztolom azt az időt, míg nagyobb fizetést kapok, akkor odase neki, élünk egy kis jobb világot.

De nem úgy volt ám. A sors plajbásza keresztül húzta az én kalkulusomat,

* * *

Előadások után és pénteknapokon — amikor is előadás nem volt — öten, hatan színészlegények össze szoktunk verődni s el-elnéztünk a „*Fehér galamb*”-ba. Pintér bácsihoz, a „*Szőlőpásztorhoz*” Házi bácsihoz, a „*Potykába*” Mendl bácsihoz, sa „*Virág*” korcsmába Magdus nénihez, s több efféle mulatóhelyekre.

Pénzünk, az — kevés volt.

Kedv, volt elég.

Különben pénz nem is kellett csak éppen annyi, hogy öten merjünk egy itce bort kihozatni.

Akkor aztán szépen bűgva dalra keltünk.

Egy-két dal.

Akadtt magyar, akinek megtetszett nótázásunk.

Közénk termett.

Nótázásnak, borozásnak se vége, se hossza.

De ennek a jó dolognak is megvolt a maga rossz oldala.

„Egyél pajtás!” kínáltak-é meg így valakit a korcsmában? hanem „*igvál* pajtás”. Mindig csak az „*igvál*” járta, az „*egyél*”-ről szó sem volt, pedig az én száraz ebédem, vékony vacsorám nagyon gyenge ágy volt a bornak.

A vége az lett, mi más nem is lehetett.

Folytonos száraz koszt, hozzá egy kis rendetlen élet is, alaposan megrongálták az én egészségemet, beteg lettem, ágyba kerültem.

Most kezdődött aztán a nehéz állapot. Az én jó hollóm, Kovács Gyula barátom táplálgatott.

De hát ugyan mivel?

Mit magától megvont, ebédjéből zsebrerakott holmicskákkal.

Épen ilyen koszt kellett nekem, hogy még betegebb legyek.

S úgy is lett.

Háziainknak feltűnt, hogy egy lakóval kevesebb jár ki, tudakozódtak társaimtól utánam, érdeklődéssel kérdezősködtek eddigi és betegségem alatti élelmezésemről, melyről az én kedves Gyulám az ő nagy szörnyülködésükre részletes felvilágosítással szolgált.

Délben már előttem párolgott a húslevesek legkitünőbbje, három más remek étel és egy üvegecske finom bor társaságában.

E látványra mit éreztem, nem tudom leírni. Sok minden eszembe jutott egy pillanat alatt. Szüleim háza. Édes jó anyám! Elhagyatottságom. Az a jó lélek, aki nekem ezt a jó ebédet küldte! Csak azt tudom, hogy míg a csészéből azt a tiszta jó levest kiszüröcsölgettem, egyre peregetek könnyeim!

Ebéd után jönnek haza az én lakótársaim, az én Gyulám zsebében hollóhozta ebéd-részemmel. Meglátják az én ebédemet, melyből csak a levest tudtam elfogyasztani.

Általános csodálkozás és ámulat.

„Nem bírtad megenni.” „Ennek az ebédnek nem szabad kimenni.” „Ezt megesszük.” Hozzá fogtak, megették.

És ez így folyt majd három hétig.

Az én jó ebédeim nap-nap után jöttek. Az én lakótársaim ebédjük után szintén jöttek s abból az ebédből, mit nem bírtam elfogyasztani, — mert ki volt az ugyancsak bőven találva — vígan lakmároztak.

Közben orvosi segélyben is részesülve, a jó táplálkozás mellett kezdett egészségem helyreállni.

Fel az ágyból, kikíváncoztam.

„Nó hiszen még csak az kellene, ilyen koszt mellett,”

Szólta az én Gyula pajtásom. „Csak nem bolondultál meg, hogy kimenj, hogy egészséges légy.”

„Hová lesznek akkor ezek a jó ebédek.”

„Hát ránk nem is gondolsz?”

„Csak légy te beteg, az ebéddel majd elbánunk mi.”

Rávettek, hogy *beteg* lettem vagy öt napig még az ő kedvükért. De már tovább nem állottam ki. A lelkiismeret is furdalt, hogy így rászedtem jóltevőimet, a napfény is kicsalogatott, bizony felmondtam én a *betegséget*.

Hálás szívvel, könnyező szemekkel köszöntem akkor nekik, emlékükhöz most is köszönöm azt a jóságot, mit velem tettek az én kedves háziaim, kik nem” mások voltak, mint az én kedves pályatársnőmnek Örley Flórának édes jó szülői.

A csizmadia família.

Vidéki színésznek kell lenni, s a kolozsvári színigazgatótól meghívást és szerződést kell kapni, hogy átérezhesse valaki azt, amit mi éreztünk, már t. i.: Krasznay Miska, Krasznayné. a feleségem, és én — mikor 1871-ben Fehérváry Antal, akkori kolozsvári színigazgatótól meghívást és szerződést kaptunk.

Ott szolgálni Tháliát, hol a magyar színészet bölcsője ringott! Az ország második színpadján működhetni! Országszerte ismert művelt közönség előtt, értékes, s belbecsel bíró művekben játszhatni! Aztán olyan igazgatónál lehetni, ki a kikötött gázsit megadhatja, s meg is adja! S nyáron át nem barangolni országszerte!

Lehet-e ennél nagyobb boldogság egy vidéki színészre nézve!?

Röviden boldogok voltunk, mert Kolozsvárra juthattunk!

Vidéken, hol jártunk-keltünk, számottevő színészek voltunk ugyan; de nem tagadom még is bizonyos neme fogott el a félelemnek, vájjon megfognak-e itt állni helyünket!? — Már t. i.: én hármunkról szólok csak, mert az én Krasznay Miska pajtásom, — amint a szavaiból kivehettem, nem így gondolkozott, s utazásunk alatt — mert együtt utaztunk ide — beszélgetés közben meg-rneg állván a kupé, olykor-olykor árnyékolt tükör gyanánt használható ablaka előtt, mindig gondosan fodorított haját igazgatva, a vidéki liblingek olyan tónusában beszélt, aki csakis a hódítást és győzelmet ismeri.

No, hiszen különben tehette is, sok oka volt reá. Ügyes legény volt, kedélye aranyos, az esze váltott, mersze talán a kellettínél is több: szóval kedvelt gyerek volt színpadon, s azonkívül.

Kolozsvárra érkezve prezentáltuk magunkat Fehérváry igazgatónál, Külsőnk úgy tetszett nem tett rossz benyomást, nem csalódhatott a rólunk nyert leírásban, — még akkor nem fotográfia után szerződtettek a direktorok — szívesen fogadott, s nyájasan bocsátott el...

Nohát eddig meg voltunk.

Következik a fellépés.

Ki mit tud?

Én Istenem! hiszen mi tudunk sok mindent!

Latabár Endre hírneves igazgatónál lenni majdnem hét évig egyhuzamban, az annyit tett akkori világban, mint kész vidéki színésznek lenni. No de hát voltunk is valamik!

Csak egy baj volt, t. i. az, hogy Fehérvári kérdésére mindig olyan fellépő szereppel álltunk elő, amire ő mindig azt mondta: „Hja! barátom azt itt Gyulácska — így nevezte E. Kovács Gyulát — játsza”. A verejték gyöngyözött homlokunkon a nagy fejtörésbe, melyik legyen hát a fellépő szerep; mert a megnevezettre a felelet mindig ez volt: „ezt Gyulácska játsza”.

Teremtő Isten! még fel sem tudunk lépni. De végre mégis csak kisült valami . . . Ugyanis Fehérváry szép gyémántokkal kirakott ujjait jobbról fel, s onnan lefelé megjáratván arcának kiálló részén; s a jófeltalálás mosolyára illesztvén ajkát, így szól: „Csizmadia, mint kísértet”.

De nem játszottam soha!

„Nem tesz semmit. így lesz, punktum. Vége van”. „Maga: „*Sass István.*” Felesége: „*Zsuzsanna*” Krasznayné: a felesége. Krasznay: „*Fodruk Miska*”.

Készen a csizmadia família.

Hát mi csak meg voltunk, de Krasznay Miskával nem lehetett bírni. Hogy ő „Miskába” lépjen fel!? akin a frakk úgy áll, aki fehér zsilével, cilinderral úgy néz ki, hogy a született mágnás is elbújhat mellette! s az ő Rómeóra teremtett, borzos fürtökkel borított fejét structollas főveg helyett egy szál dratva szorítsa, az lehetetlen!

„Hasztalan minden debakhálás, ez így lesz”.

Így is volt! a fellépés megtörtént, a csizmadiák bemutatkoztak.

Folyt a játék nap-nap után, hónap, hónap után, év, év után. Az újságok hol dicsértek, hol ütöttek bennünket.

Szegény Miskának az volt a malőrje, hogy akármit játszott, boldogult K. Papp Miklós benne mindig fel-fel fedezte a csizmadia inast. S ki szenvedett ezért, éveken keresztül!?

Én! „Verjen meg a mindenható, te vagy az oka, a te csizmadiád. A te kedvéért léptett fel Fehérváry Miskában” .. S ezt nekem b. K. Papp Miklósnak minden alkalomadta tréfájával nyelnem kellett.

Édes jó Miska pajtás! hányszor összezörrentél, hányszor békültél ki velem! Csak egy volt, ami békességben tartott velem. Annak reménye, hogy együtt vénülünk meg, s együtt élvezzük a nyugalmat!

De nem! nem hiszem! Ha megértük volna, hogy egyszerre ballagjunk ki, mint nyugdíjasok a sétátérre, te akkor is elkerültél volna s a másik sétányról zsörtölődtél volna át hozzám a csizmadiaságodért.

Bár zsörtölődhetnél, bár szidhatnál most is, szívesen eltűrném! Oh! de a csizmadia család nincs többé!

„Aranyos lányom: *Zsuzsanna*” „*Mihály diák*” feleség, hites-társ, örök álmukat alusszák, csak én vagyok még, az öreg májszter, ki műhelyemre borulva forró könnyel áldozok áldott emlékteknek, én édes feledhetlen csizmadia familiám!

Az én hajlékom.

Mint sok más felebarátom, én is sok ideig csak lakó voltam Kolozsváron.

Évről-évre hol jószántomból, hol kényszerűségből le-le kellett égnem — két költözés egy égés — azaz költözöm kellett.

Nem mondhatnám, hogy valami fényes és nagy cók-mókkal vándoroltam egyik szállásról a másikra, mert az úgynevezett *garnitúrát* csak látásból ismertem.

Az én bútoraim innen-onnan, alkalomadtával összevásárolgatott, ahány, annyiféle színű, stílű darabokból állottak (s állanak még mai napig is). Ami éppen elkerülhetetlenül szükséges egy szoba berendezéséhez, bizony csak annyi volt az.

Többi részét a bútorzatnak a vidéki vándorszínész nélkülözhetlen kelléke: jól megpántolt, négy-öt *gárderob* láda tette ki, melynek lecsukott fedele asztalt s ágyat volt hivatva helyettesíteni.

Kiegészítette a szedett, védett cók-mókokat néhány, cseberben dédelgetett rózsafa; mert a rózsának bolondja voltam.

Ahol csak pár talpalattnyi földet felengedtek háziaim túrni az udvaron, oda rózsát, virágot ültettem, ha ezt nem tehettem, cseberben dédelgettem őket; de szállásom ajtaja előtt rózsza nyíltott a maga idejében mindig.

Még akkor Kolozsvár kisebb város volt s a kisvárosi jelleg inkább kiritt a háztulajdonosokon is s ha nem éppen feltűnően, de úgy félszemmel megfigyelték a behureolkodó lakónak le és bepakolását, egyrészt talán kíváncsiságból, másrészt talán, hogy eshetőség adtával a cók-mók állja-é a házbért?

Az ilyen behurcolkodásnál mindig feltűnt háziaimnak egy egyszerű tárgyacskám, mit én ajtóm előtt, akár volt ott mása, akár nem, a legnagyobb gonddal helyeztem el.

Nem bankóprés, nem pokolgép, nem is valami ördögös mesterség, csak egy kockakőbe beillesztett sártisztító volt ez. Szász nevezetű lakatos csinálta, Lórene kőfaragó beillesztette.

Olykori szállásváltoztatásomnál hiányát éreztem. Vagy volt a hová költöztem, vagy nem volt; ha nem volt, ott volt az enyém.

Feleségem sokszor kikelt ellene, hogy miért hurcolom mindenhová.

Hadd el Rózsikám! A kötőfék meg van, csak ló kell bele! Így csitítottam.

Egy darab kövem tehát már volt!

Haj! de evvel a darabka kővel de messze voltam még attól a vágyam teljesülésétől, hogy én azt az előtt az ajtó előtt helyezhessem el, a melyik az enyém!

Isten jóvótárból ennek is ki lett rendelve az útja és módja.

A női munkásság, gondosság, takarékoság teremtette meg a legelső kis összegecskét, mely egy horgolt szép ágy-takarónak ára volt. Ez a harminc forintnyi összegecske volt az első pénz életemben, mit takarékkönyvecske nyugtázott. Ehhez az alaphoz kuporgattuk, gyűjtögettük közös szilárd megegyezéssel a rendes gázsimon felül, — mert bizony az épen hogy háztartásunkra volt elég — azon összegecskéket, miket azidőben divatozó jutalomjátékok címén kerestem.

Ezek, hála a kolozsvári közönség hozzám való szíves jóindulatának, tisztességesen jövedelmeztek. Ezek között a jutalom játékaim között egyik a legnevezetesebb, amikor az országszerte ismeretes, kedves főúr, Gyurka báró, (Báró Bánffy Gyurka irántam való szívességből kitűnő virtuóz zongora-játékával személyesen kísérte magaszerezte népdalait. Volt is ám jövedelem! Felerészben 252 forintot kaptam. Milyen úrrá tett ez engem! Legyen áldott emléke!

Évek multak, az évekből tizedek lettek, kuporgattunk, gyűjtögettünk szakadatlanul s azon vettük észre magunkat, hogy a könyvecskénkben az 1-es, majd a 2-tős és azután a 3-mas szám után szép egyetértésben meghúzódtott három szerény nullácska.

Nohát én sok kaligráfiát láttam életemben, de olyan szépet soha sem láttam, mint amilyen szépnek tűnt fel nekem az a 3000 leírása.

Pedig talán csak úgy könnyedén, gépiesen vetette oda az illető banktisztviselő azt a három nullácskát, nem is sejtve, rá sem gondolva, mennyi töprengés, mennyi önmegtágadás, mennyi verejték ára volt ez a sok másnak talán csekély, de nekem dáriusi kincs.

Na Pista! gondolám, ennyi kincssel csak elindulhatsz a sártisztítódnak állandó helyet keresni.

Nincs Kolozsvárnak valamire való *mellék-utcája*, hol én ne szimatoltam volna.

De az én bugyellárisomhoz pászoló, alkalmas helyen fekvő házacskára bizony nem akadtam én.

Egyszer a jó Isten egy kis hüléssel figyelmeztetett, hogy: *Lassabban Pista, jó lesz ügyelni magadra.*

Ezt a hülést kikergetni magamból, indultam el egy jó emberem tanácsára, az úgynevezett Nádos-fürdőbe. Lassan bandukoltam az akkor még úgynevezett Nagy-utcán és szemembe ötlük egy *Ez a ház eladó*, kapufélfára szegzett tenyérnyi cédulácska.

Pár szempillantás s végig néztem a házikó utcai részét. Kis házikó, nem sok idő kellett, hogy szemügyre vegyem. Kezem a kilincsre, az ajtó kinyílik, az udvaron voltam.

Egyszerű, kedves kis udvar, tornácos eresszel.

A tutajdonossal átnézem a szobácskákat, végigfutom a hozzátartozó kertet.

Mennyi az ára?

Megmondja.

Hát visszajövök. Adjon Isten!

A hülés egyszerre kiment testemből, eszembe se jutott a Nádos-fürdő, egyenesen haza.

Feleségem beteg volt.

„Rózsikám, ülhetsz-e kocsira? Megtaláltam, amit régóta keresek”.

Megpróbálom, szólt.

Fél óra sem telt s a tornácos kis udvaron álltunk mind a ketten. Ő is szétnézett kívül-belül.

Ismét az udvaron álltunk mindketten.

Rám nézett, de hogyan! Sohse felejttem el.

„Vegyük meg”, ennyit szólt.

Ez a hang is örökké zeng fülemben.

Alku, parolázás, felpénz, a vásár pár nap alatt megtörtént.

De baj volt ám, mert az én dáriusinak vélt kincsem nem futotta a házikóm árát és a rajta levő adósságot nyakamba kellett vennem.

Se baj! Kuporgattunk eddig, ezután is kuporgatunk.

De volt már lovam s fejére húzhattam a kötőféket.

Most már nem volt egyéb hátra, mint lefizetni a vételárnál kikötött készpénz összeget.

El tehát a takarékpénztárba.

Ott álltam a pénztári rács előtt, a pénztáros gépileg, halk hangon olvasta a bankókat, mentől több ízben nedvesítgette ujjá begyét a spongyián, — Istenem! megnedvesít-

hette volna az én szememből előtóduló könnycseppekből is — annál jobban kezdett az én szívem dobogni s azt hiszem, szívem hangosabban dobogott, mint amilyen hangosan ő számlált.

Micsoda vegyes érzés!

Hozzá az emberek olyan kíváncsiak, hogy nézik a pénzt! hogy rátapad tekintetük arra, kinek leolvassák?

Egész kiscsoport gyűlt körém. Egy-egy személyes ismerősöm megkockáztatott holmi tréfás megjegyzést is.

„*Könnyű Pista bácsinak, játszva keresi.*” „*Hej! van annak, aki meg nem issza*” stb.

Én csak a pénztáros kezére néztem, vele számláltam. Alig vártam, hogy befejezze a leszámlálást, dehogy számláltam volna újra, hiszen, ha még néhány percig állok ott, bizony elszédülök.

Belső zsebbe a dárius kincsével! Köszönés jobbra, balra, kint voltam az utcán.

Épen hetivásár volt, a főtér zsúfolva, ember embert ért a járdán. Bocsássa meg nekem az isten; de minden idegen emberben, ki nagyon közel jött hozzám, egy-egy zsebmetszőt láttam. Mindkét kezemet zsebemre szorítva, saját magamnak sem hívén, zsebemet folytonosan tapogatva, hogy megvan-e még, amit beletettem; verejtéktől gyöngyöző homlokkal haza értem.

Feleségem fekvő beteg volt. Egyenesen hozzá siettem s a már markomban szorongatott csomó bankót elibe tartottam. „*Rózsikám, láttál-e valaha ennyi pénzt?*”

A csomag bankóra meredtek szemei. Egyik kezével megragadta a csomag bankót, ajkához vitte, másikkal nyakamat karolta át. „*Pista, derék ember vagy.*” Azt mondta.

Azután, mint a gyermek, mosolygó arccal, örömtelten simitgatta ki a gyűrött bankókat, takarójára terítgetve számlálgatta.

Sohase hittem volna, hogy a pénz ilyen és ennyi nyugtalanságot okozzon, mint a mennyit én éreztem és kiállottam csak az alatt a rövid idő alatt is, míg a pénztár asztalától haza hoztam.

Dehogy tartottam volna tovább magamnál, kivált éjjelre is!

No csak ez kellett volna nekem, hogy bele öszüljek!

Még aznap lefizettem közjegyző előtt a ház vételár kikötött részletébe s megmenekülve az izgalmaktól, nyugodtan hajthattam fejemet álmra.

Rövid idő multán bekövetkezett a ház birtokba vétele és a beköltözködés.

A sártisztítót vettem le először a cókómókos szekérről.

Mikor mindent behordozgattunk, betettem a kaput, a sártisztítót mostani helyére illesztve, feleségemmel együtt térdre borultunk. „*No Rózsikám, most már itthon vagyunk.*” A világ sűrű kincse bírását éreztem e szavak elmondásánál.

Itthon voltunk tehát! Az első ember szavaival elmondhattam: „*Ez az enyém, ez sajátom*”.

Megkezdődött a ház és tájéka berendezése. Istenem í Mennyi kedvvel fogtam hozzá, mennyi fáradtsággal s ahhoz képest mennyi áldozattal vittem csak némileg is keresztül! Ajtók, ablakok, pádimentom, mind újat kívánt, a fedél becsurgott, magam foltozgattam s mondhatom, talán többet mászkáltam a házam fedelén, mint a szomszédom macskája.

A ház berendezése után következett a kert. Ültettem a fákat, homlítottam a szőlőt s rövid idő alatt kezdett az én portám más színt ölteni.

Hát még mikor rávertem a vadonat új zszindelyfedelet és sajátkezűleg gyöngyszínre festettem a tornáczomat!

Igaz, hogy úgy nézett ki, mint mikor vén ló fejére új kantárt, testére új hámot tesznek, de mit törődtem én ezzel.

Egy középkori várúr nem sétálhatott büszkébben, elégedettebben őseitől reá maradt várának oszlopos csarnokai-ban, mint amilyen büszkén, elégyült lélekkel sétálgattam én csendes pipaszó mellett kipingált deszkatornácomon.

De olyan büszke is voltam hajlékomra. Ha hazulról jöttem be a városba, nem egyszer kaptam magamat rajta, hogy néha háromszor is megállottam, vissza-visszafordulva, gyönyörködve néztem, mint mosolyog reám három tiszta ablak-szemével az én csinosan kitatarozott kis házacskám.

Bármilyen elégedettnek, boldognak is éreztem magamat, egy gondolat bántott szünetlenül.

Hát hogy őszinte legyek, nem az a gondolat, amint a költő mondja, hogy: „*ágyban, puha párnák közt halok meg*”, hanem az a gondolat, hogy ágyam, párnám sem enyém addig, míg a házamon lévő átvett terhet ki nem fizetem.

Pedig ez a reményem de messze jövőbe nyúlt be. A ház tatarozgatása, némi átalakítása, sok forintcskámát emésztette fel s hozzá még betegség okozta nehéz anyagi körülményeim!

Színészkedésem 25 éves jubileuma volt az alkalom, mely a terhet rólam levette.

A jubiláris előadás tiszta jövedelmének fele, barátaim, tisztelőim segítsége jelentékeny összeghez juttatott.

Az ajándékok közt főszerepet játszott egy dohányzacskó, melyet Barsay Domokos, a szeretetreméltó four, a mindenki előtt kedves *Fejedelem* a maga, barátai, tisztelőim ajándékozta tallérokkaal s szép számottevő sárga csikókkaal tömve juttatott a jubiláris ajándékok közé.

Ezáltal a valóban *értékes* dohányzacskó által *mentő* *angyalommá* *avanzsírozott* a *Fejedelem*.

A jubiláris előadás — feledhetlen emlékeim! — lefolyt rám nézve magasztos ünnepélyességgel.

Előadás után örömtelt kebellemmel szedtem össze az emléktárgyakat, ajándékokat.

Az ifjúság éljenzése közt boldogan pakoltam fel 'az öreg színház kijáratánál egy egylovasba, rá sem gondolva micsoda gyötrelemokozó portékát viszek hajlékomba.

Ismét pénz! Summás pénz!

Még hozzá éjjeli vendégül.

Hogy a tolvajok és rablók a mai időben többnyire újságolvasók s az őket érdeklő közleményeket kiböngészgetik, az bizonyos, hogy abban az időben jártasok voltak-é eféleiben, nem tudom; de az tény, hogy egynémely helyi lap jó előre kicsevegte, hogy miben mesterkednek tisztelőim és barátaim és megemlékeztek az *értékes* dohányzacskóról is.

Hozzá még a közelmúltban történt Kolozsváron egy rémes rablógyilkosság, melynek borzalmassága még nem mosódott el emlékezetünkben.

Aztán az az én kis hajlékom akkori időben nagyon félreeső helyen volt ám. Úgyszólván pusztaság vett körül mindenfelől.

No nem is kellett nekem egyéb. Megeredtek a képzeletidések, rémlátomásaim.

De hát hogyan, hiszen az egész helyi tolvaj- és rablójajlamu kompánia tudhatta, — már tudniillik ha akarta, — hogy milyen pénzes ember lettem én ez este.

Eh! gondoltam magamban, hát jöjjön, akinek van mersze, bennem emberére talál.

Kurázsziul szerény vacsorám közt pár pohárral többet vettem be a magam kedves szűrtiből.

Azonfelül én sem voltam üres kézzel. Ágyam felett lógott vadászduplám, pisztolyom, a sarokban csikós rézfokosom, mellette gulyásfűtykösöm, kiegészítette a fegyvertárt egy hatalmas római lándzsa.

Így *be-* és *elkészülve* lévén, a jubiláris napi és estéli izgalmaktól megviselve, szemeimet fegyvertáramon előbb végig jártatva — nyugalomra tértem.

Lelkemet a napi ünnepélyességekben boldogan fűrésztgetve, az emlékezet csendes kérődzgetésével szépen bealudtam.

Egyszerre valami szokatlan zaj riaszt fel álomból. Felpattanok. Figyelek.

A zaj kerítésemnek utca felé nyúló részéről jött. Szobám ablaka közel esvén e helyhez, tisztán kivehettem, hogy valaki felkapaszkodni igyekszik a kerítésre, az utca felől.

Egy perc s római lándzsámat markom szorította. Ablakhoz lapulva várom az eseményeket.

Az illetőnek nehezen ment a felkapaszkodás, mert több ízben hallottam, hogy vissza-visszacsúszott a macskafejköves járdára.

Néhány ilyen sikertelen kísérlet után egyszerre felbukkan ... egy sipka, még pedig katonasipka, tulajdonosa fejével.

Tisztán kivehettem körvonalaiából, — mert félsötét éjjel volt.

A sipka után testhez passzoló vaffenrokk, eleven bélelésével, széles derékszíjon lógó hatalmas késsel.

Macskaüggyességgel kúszik egy darabig kerítésem korporsódeszkáján, nem kímélve a kerítésre felfutó vadszöllőmet.

Az én tűzérem, — mert tűzér volt, „*Csak egy tűzér, csak egy tűzér*”, szépen leereszkedik — nem az én, hanem a szomszédom udvarába.

Megkönnyebbültem.

Ez a vizit nem nekem szól.

Ez nem az én kincsemre áhítózott.

Az ő kincse a szomszéd konyhájában van.

Hősi lándzsámat sarokba állítottam, magam pedig lefeküdtem.

Néminemű töprengés közt, vájjon nem ezután jön-e az igazi, elfogott az álom s húztam reggelig.

Délre már *ágyam; párnám, hajlékom* mind enyém volt. Dehogyan tartottam volna tovább házamnál a pénzt. Alig vártam, hogy megmeneküljek tőle: tartozásomat kifizettem.

* * *

Rövid félévre fekete posztót szegeztek kis kapumra. Rám mosolygó ablakaim hófehér csipkefüggönyét gyász váltotta fel. .

Kivel égre emelt tekintettel, térdre borulva rebegetem: „*Itthon vagyunk*”, feleségem ravatalon pihent

Most már lett két hajlékom.

Az egyikben gyöttrő szenvedések után örök álmát alussza jó párom, e felirattal: *Áldott legyen emléke*.

A másikban magam maradtam ez égi szózat: „*Ember küzdj és bizva bízzál*”.

Az égi szózat fogott rajtam,

Utam irányította.

Párt rendelt mellém. Jót, gondosat, munkaszeretőt.

Új életet kezdtem.

Virágaim nemcsak kertemben nyíltak, de hajlékomban is kinyílt két rózsabimbó, két leánykám képében.

Munkaerőm, kedvem megkészszerződött, mert gyönyörködhettem azokban, akikért dolgozom.

Színészkedtem, kertészkedtem, méhészkedtem, ástam, vágtam a földet s ha valaki elégedett, boldognak érezte magát, én úgy éreztem, az vagyok.

Dehát van-e zavartalan öröm e földön? Dehogy van!

Amíg közönséges *Nagyutcának* nevezték utcánkat, csak meg voltam békességben.

De beütött a *modern* világ.

Újra keresztelték a mi utcánkat is.

Ezzel az elnevezéssel *kereszt* nehezedett az én vállaimra is.

A macskafejköves járda eltűnt, jött a gránit, a gránit is elvándorolt, jött az aszfalt, természetesen mind szépen emelkedő adóval.

Ez az aszfalt egy rám nézve kellemetlen kolléga kísérében köszöntött be, az úttest feltöltésével.

Bizony, bizony kicsi híjján majdnem úgy jártam, hogy a pincsikutyácskák is bekandikálhatnának az ablakomon.

Ez még mind megjárna, de ami ezek után következett, az végképpen megkoronázta, be is koronázta az én *hajlékomnak* a sorsát.

Jött az úgynevezett útvonalrendezés.

Három Kálváriát jártam ezzel az útvonalrendezéssel.

Az első tervezet házamból levágandónak pár méternyit helyezett kilátásba.

A második tervezet már ölszámra beszélt.

A harmadik — a mostani — már egész hajlékomat kívánja, konyhám és kamarám kivételével.

De hát hiába, ezt a *modern*, a *szépülő* Kolozsvár kívánja.

Nyesi a telkemet előlről, hátulról.

Ha ilyen rohamosan *szépül* Kolozsvár, engem úgy *csúffá* tesz, hogy ha nem sietek a halállal, negyven évi igyekezetem után annyi sem marad hajlékomból, hol kiteríthessenek.

Ott leszek, ahol a mádi izraelita.

Lakó voltam, már is az vagyok.

Hajlékom a szépülő, modern Kolozsvaré.

Hogy hajlékom *volt*, csak álmodtam, a csákányütés fel fog ébreszteni.

A ló elpusztul, de a kötőfék, a sártisztító enyém marad.

Szamosújvári vendégszereplésem.

Dr. Janovics Jenő igazgató jóindulatából és Szabadhegyi Aladár színigazgató személyem iránt való becses figyelméből, 1906. március hó 18-án és 19-én Szamosújváron vendégszerepelttem. Régóta óhajom vala Szamosújváron játszani, de” különböző okok miatt nem lehetett nyélbeütni eddig a vendégszereplést. Az* okok közül feihozok egyet.

Feledhetlen emlékü nagynevű barátom, E. Kovács Gyula gyakran vendégszerepelt Szamosújváron a színészetért hönégő Mihályfy Imre színészbarát, közös ismerősünk közvetítése mellett.

Gondoltam egyet s így szólok Imre barátunkhoz: Te Imre! Hát mit szólnál ahhoz, hogy én is vendégszerepelnék egyszer Szamosújváron!

Az én Imre barátom kis szünet után ezt válaszolta:

„Hát tudod Pista, furcsa dolog ez, én nagyon szeretném ha vendégszerepelnél; de baj van. Nem igen merlek a siker-ről biztatni, mert tudod, amiket te játszánál, olyan alakokkal úton-útfélen találkozik az ember. Aztán az a *beszéd* is, olyat hall a szamosújvári ember a színházon kívül is, a maga társaságában. De tudod a Gyula dolga az már más. Ő felöltözik tündöklőn, fényesen, hozzá a *fényes beszéd*. Ilyet nem hall az ember, csak a színpadon, ez aztán megszédíti az embe-reket.”

Mit tehettem, belenyugodtam sorsomba s lemondtam, arról, hogy valaha Szamosújváron vendégszerepeljek.

De azért mégis vendégszerepelttem, még pedig a „*Tolonc*” és „*Cigány*”-ban.

Nem előadás, ünnepnapok voltak ezek. Milyen diszes intelligens közönség s milyen ünnepélyes figyelemmel s mondhatnám áhítattal hallgatták az én *beszélgetésemet*. Valóban boldog vagyok, hogy megismerhettem a szamosújvári közön-séget. S mennyi szeretetnyilvánítás, kitüntetés!

A műkedvelő társaság elnöke, Esztegár úr, a közönség nevében, meleg szavak kíséretében mondott köszönetet szamosújvári vendégszereléséért. Ez is jól esett-ám!

Az én kedves Mihályfy barátom betegsége miatt nem jelenhetett meg az előadásokon. Pedig megszerettem volna mondani neki: Nem úgy áll a dolog, ahogy te hitted. Észreveszi a szamosújvári közönség a rongyok alatt megdobbanó szív megnyilatkozását is s gyönyörrel élvezik: a *beszélgetést* is.

És mit szóljak „ a vendégszeretetről. Fekete Lázár úr vendégszerető hajléka nyílt meg ellőttem. Mennyi szeretet, mennyi figyelem, mennyi gyöngédség s hozzá mily ellátás! Egyik jóbarát a másiknak adott át, hogy kezeljen.

Kezeltek is engem, igazi, tiszta szívből eredt vendégszeretettel.

Írhatnék még, de mennyit, a színtársulatról, a kollégákról, kik közt működtem.

Egy mindnyájáért és mindnyája egyért! Mennyi jóakarat, mennyi szorgalom s igyekezet!

Kevesen vannak, de vállvetve sokat tesznek ki. Működésben van elsőtől az utolsóig.

Rosszul mondtam, elsőtől az utolsóig. Nincs első, sem utolsó. Az ügy érdekében előljár mindenik.

A létért való küzdelemnek tisztéséges, megható példáját láttam.

Igaz ni, még egyet. Szamosújváron este hét órakor majd minden boltot bezárnak.

Kérdeztem, miért zárnak oly korán? Kinyitjuk mi holnap is a botot, nem szökünk mi el, megkapnak hónap is! Úgy látszik, nem divat a csőd.

Szóval furcsa, de véghetetlen kedves város ez a Szamosújvár.

E. Kovács Gyula és a szomorú korcsmáros.

E. Kovács Gyula nem szeretett ismeretlen, nagy társaságokban részt venni.

Fenkölt lelkét, gondolkozását megértő, ismerősökből álló társaságban azonban nagyon jól érezte magát. Kívánatra énekelt, szavalt derűre-borúra. Kötetekre menő gyönyörűbbnél gyönyörűbb verseket tudott könyv nélkül. Kossuth Lajos beszédeiből lapokramenő idézetekkel tudta gyönyörködtetni a társaságot.

Szász Gerő, a költői lelkű, tüzes vérű, aranyszájú pap szűkebbkörű társaságunkban poharazás közben, mindkettő szeretett poharazgatni, gyakran kötekedett vele: „Te Gyula hát az az Ikarusz?” „Micsoda? hát azt hiszed most nem tudnám elszavalni, kinek tartasz te engem?” Belefogott, szóhiba nélkül, remekül elszavalta a társaság lelki gyönyörűségére.

E. Kovács Gyula amennyire jóltalálta magát ismerőkből álló, kedvére való társaságban, ha hangulata úgy kívánta, ép oly kedvvel kereste az erdők, mezők, ligetek magányát, hol tanulásában, gondolataiban semmi nem zavarta.

Sok, erdőn, mezőn, ligetekben járókelő, sétálgató és munkálkodó ember hallotta szerepeit, verseket tanulni és szavalni, mindig fennhangon.

A fennhangon való tanulást már fiatal színészkorunkban tárgyaltuk együtt, hogy a fül mintegy megszokja a hangzást a nyelv a gyakorlat által a tiszta és helyes kiejtést.

A csendes magányt nemcsak erdőn, mezőn, temetőben, ligetekben kedvelte; de még a mulatóhelyek közül is a csendesebbeket választotta.

Vándorszínészkorában egyik állomásukon felfedezett, — e tekintetben valóságos kutató volt — egy ilyen csendes mulató helyet.

Sétálgatás közben, hiszen miegyéb mulatsága és időtöltése lehetett ismerősök hiján egy vándorszínésznek, amikor a társulat pár hetet, vagy legfeljebb egy hónapot töltött egy-egy városkában, be-betért egy meszely borocskára, felfedezett csendes mulatóhelyére.

Többek között egyszer befordult kedvenc helyére. A korcsmáros az ablaknál ült, párkányára könyökölve, merő tekintete a kapura tapadt.

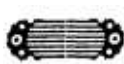
E. Kovács Gyula kikérte a *rendest*, leült.

A korcsmáros kiszolgálta, s visszaült előbbeni helyére és várta azokat, akik nem jöttek: a vendégeket.

A csendet légyzúgása sem zavarta.

Az én Gyula pajtásom törte meg a csendet, de már akkoi néhány papiroslap volt előtte s azokon sor sor után írogatva. „Tudja-é, kedves bátyám uram, hogy én nagyon szeretek idejárni, kedvemre el tudok gondolkozni ebben a csendességben.”

A korcsmáros pipáját, melyet már nem is szítt, hanem csak unalomból, időkergetőül tartott a szájában, az ablakpárkányára csapta: „De kedves Kovács úr egye meg a fene ezt a csendességet, ettől felkopik az én állam!”

Leuél E. Kovács Gyulához.

Kedves Gyulám!

Egyik kezemben egy irat, másikban a toll, két szemem könybe lábadva.

Az irat, melyet reszkető kezemben tartok: özvegyed kérévénye. Nyugdíjat kér a maga és segélyt *árváid részére!*

„Boldogult férjem, aki hivatása teljesítése közben, nemzetének szolgálatában végezte be nemes munkás életét, mint művész, író, jó hazafi — egyaránt híven töltötte be kötelességeit, engem és leányaimat — kik közül az egyik szerencsétlen süketnéma — minden vagyon nélkül, terhekkal hagyott hátra. „ Ezt mondja az irat! Szívem facsarodik minden szónál, élesen nyilai szívembe minden betű, mert majdnem félszázadnyi nemes küzdelem kéri itt közvetve jutalmát s mi az, amit adhatunk, s ki az, aki jogosan adhat!?

Intézményünknek vezetői — kik szeretteidet istápolás alá vehetnék — hol vannak? S kik azok? Egy része veled fényeskedik már ott *fenn*, más része távol tőlünk, s mi ő tőlük távol. Harmadik része meg ismeretlen. Itt vagyunk mi, egy töredéke annak a kis csapatnak, melyhez te is tartoztál, távol az édes tűzhelytől, rendes vándorútunkon!

Itt vagyunk csaknem Istentől, embertől egyaránt elhagyott intézményünkkel, melyet annyi lelkesedéssel, annyi szép reményekkel s a jövőbeni megnyugvással alapítottunk meg, magunkra hagyatva. Oh! mert hiszen tudod te azt, édes Gyulám, bár a kolozsvári színház sorsát évtizedeken át döntögetik, ami szerény nyugdíjintézményünk szerepelt-é-valaha e fontos kérdésben!

A milleniumnak az országban csaknem minden intézmény örvendhet, mert ekkor valamennyi lendületet nyert. A kolozsvári színházról ki és mivel emlékezett meg?

A vidéki színházak nyugdíjintézménye van, az egyesület fenntartására tekintélyes összeg áll rendelkezésre és fényes palotája van,

A budapesti Nemzeti Színház mellett, hogy nagy állami segítyben részesül, nyugdíjintézménye megalkotására is tekintélyes összeget nyert az államtól.

A Népszínház szintén jókora összeggel rendelkezik s tetemes, jótékony adományokban részesül.

A mi nyugdíjintézményünk pedig még azt a gyér forrásokat is elvesztette, melyek koronként a jótékonyság zsilipjén kegyes adományokat juttattak nyugdíjalapunkra.

Az évtized óta meghonosított vállalkozási rendszer nem ismerte nyugdíjintézményünket, az az üzletének élt. Nem kötötte — semmi az intézethez, mint a *kassza!*

Az évtizedeken kísértő tengeri kígyó, az *államosítás*, mely évről-évre bérbirtokká tette a színházat, a színészettel együtt ha meg nem ölte, de megbénította nyugdíjalapunkat. A színház bizonytalan helyzete ugyanis nagyban csökkentette a nyugdíjintézmény iránt való érdeklődést és a benne vetett bizalmat. Amiről elég tanúbizonyságot tesz az a körülmény, hogy a vállalkozási rendszer behozatala óta alig akad egy-két nemeskeblű adakozó, ki a kolozsvári nyugdíjalapról megemlékezett volna.

Édes Gyula pajtás! emlékszel-é mikor olykor-olykor melletted álldogálva a kulisszák mögött elkeseredésemben rázendítettem a Zsoltár szavait: „*Hogy a babiloni vizeknél ültünk, ott mi nagy siralomban keseregtünk*”. A nagy bának és bánatnak miatta ... s te rá mormoltad: *Hijába való minden panasz Pista! Nincs ki meghallja. Nincs ki megszánjon. Tűrni! tűrni! és remény leni!*

— És túrtünk! és reméltünk! Ahhoz a hajóhoz, ahhoz a zászlóhoz, melynek szolgálatába lelkünkől fölesküdtünk, azért hívek maradtunk.

Mi is mehettünk volna északnak, keletnek. Nem tettük. Vártunk! Egy jobb, s szebb jövő reményében küzdöttünk a kolozsvári Színház szép múltja mellett és jövő felvirágzásáért.

A küzdő csapat a harc alatt, részben dicsően elhullt, részben eszélyesen menekült, részben elvezényeltetett egy más biztosabb kilátásokat ígérő küzdőterre.

Egy kis töredéke, mely ahhoz az oltárhoz, hol évtizedeken keresztül áldozott a művészet Istennőjének hü ragaszkodással őrizte és fennen lobogtatta a harctépte foszlányos zászlót.

Az idő eljárt! a megváltás még mindig késik! Már-már elhull, kidől e kis csapat is a harcban és nyugalmat óhajt. Megtalálja-é?

A kolozsvári színház felébred-é másfél-tizedéves tetszhalott! álmából? S nyugdíjintézményünk, mely a színház

életével szoros összefüggésben volt, mely gyarapodott, amíg amaz izmosodott, virágzott, míg amaz ragyogott, sínylődött, míg amaz tetszhalotti álmát aludta — váljon tud-e gondoskodni arról a kis csapatról, s azok szeretteiről, kiknek vezére te voltál, ki annyiszor lobogtattad, s vitted győzelemre a megtépett zászlót, melynek minden foszlányára lángbetűvel e szó van írva: *Kolozsvár!*

Ez alatt a zászló alatt gyűlt egybe e kis csapat, e kis töredék, hogy emlékednek áldozva, szeretteidről gondoskodjék!

Édes Gyulám! könnyeimmel írom e betűket. Özvegjednek: 30 frt., szeretett Ilonkának: 10 frt., szerencsétlen kedves Etelkának: 10 frt segélyt adhatunk csak havonként!

Ne boruljon lángba szellemed!

Hisz itt a földön is annyit tudtál túrni! Miből? Honnan adjunk?

Aztán gondold meg édes Gyulám — nem is egészen kerek szám *ötven esztendeig* gyötrődöttél ezért!

Kedves Gyulám! Mindig jó emberem voltál, mindig jó embered voltam. Emlékszel-é, mikor néha-néha egy'smás jövőnkbe vágó dologról volt szó közöttünk, mindig azi mondtad: „*Csak te csináld Pista, én megnyugszom abban, amit te csinálsz.*”

Kedves Gyulám te meghaltál! az az *Megdicsőültél!* Elismerem, nagyszínész voltál. Számptalan szindarabot, lelkesedve, sok tudással nagyszerűen rendeztél; de rendezői talentumodtól még sem telhetett volna ki, hogy haláladat, ha reád bízta volna a mindenható, így tudtad volna *scenirozni*.

Isten kegyelmébe vett, kivette a rendezői teendőt kezedből, s halálad isteni *rendezéssel* fölséges és dicső volt!

Temetésedet mi rendeztük. Láthattad dicsőségedhez, haláladhoz méltóvá igyekeztünk azt tenni.

Kolozsvár, az ország nagyrésze, a magyar színészet szívével temetett el, kit szívében hordozott.

Most itt vagyunk mi, hogy az utójátékot rendezzük, mert van rendezni való, amit *te nem rendezhettél el*.

Ugyan mi állhatott közelebb lelkedhez, mint szeretteid! Ezekről nem gondoskodhattál, ez a feladat nekünk, tisztelő és szerető barátainak jutott.

Édes Gyulám annyi mindent összeolvastam már.

„*E. Kovács Gyulának szobor.*”

„*E. Kovács Gyulának síremlék.*”

„*E. Kovács Gyula családja részére adakozás.*”

„*E. Kovács Gyula költeményeire felhívás.*”

Hát ez sok egyszerre!

Te Gyula! Ha én reám bíznák ezt a dolgot, én más-kép csinálnám. Én nem ágaztatnám így szét ezt az ügyet. Sőt egybe foglalnám. Én gyűjtenék, adakozást nyitnék az „E. Kovács Gyula emléke” címen. Megnevezvén a célt így: Annak az összegnek, mely E. Kovács Gyula emléke címen begyűl, kamataibul árváidat, szeretett Ilonkádat és Etelkádát biztosítanám, míg Isten megélhetési utat nyit számunkra. És gondoskodnám özvegyedről, míg él.

És te Gyulám úgy-é, szépen bevárnád azt a neked szánt emléket.

Mátyás a dicső, négy századot várt, a tizenhárom s a számtalan dicső, kiknek magasztos dicsőítésében te is elestél, mind-mind, sok ideig vártak, amíg a nemzet kegyelele szobrot emelhetett nekik.

Így ha életben nem gondoskodhattál szeretteidről, halálod után szerzed meg nekik azt, amin szellemed megnyughatik.

Ugyebár, Te várni fogsz, hadd gondoskodják először is ő róluk a kegyelet/ hiszen a te emléked úgyis örökké élni fog, míg magyar szív dobog e hazában.

Kedves Gyulám sugald az intézők szívébe gondolatomat, hidd el te is, ők is, szeretteid is meg lesznek nyugodva!

A viszontlátásra! A síron túl is hű barátod

Szentgyörgyi Pista, Nagyvárad.

Pályafutásomról.

Hát egyszer csak ifjú hévvel, reményekkel, lelkesedéssel nekivágtam előttem ismeretlen világnak: színész lettem.

Pályám kezdetén, körülöttem homály!

Halomról gödörbe estem, örvény széléről sziklára jutottam, cseilettem, botlottam.

Alvajáró voltam; a színművészet bűbajos álma ringatott.

Az *ébredlévő* közönség nézte, hol gyarló, hol bátor, de mindig tapogatózó lépteimet, s hogy álmomat ne zavarja, s megédesítse, csendesen zsongott: „előre! előre!”

Az álom édes volt, lelkemet ringatta, szívem hevült bele. Folytattam utamat!

A homály, mely álomútamam borítá, oszladozni kezdett, csillogó fénysugár tűnt fel előttem, csetlő-botló lépteim már biztosabbak lettek, lelkemben, agyamban fény derengett, megcsillant előttem egy ösvény fénysugár jelzővel: ez az út az igaz!

A sziklák rögökké lettek, az örvények elsimultak, géniuszom irányította lépteim határozottabbak lettek.

Pályám kies rónatájára jutottam: az *Öntudat mezejére*.

Mily csodás világ ez! *Második Ígéretföldje!* Ki idáig juthat, *egy darab Mennyet* bír. Itt felölelte lelkem fajomnak gyöngyeit. Alakjukat öltem, nyelvükön beszéltem, agyuk, szívek szerint tenni megtanultam.

Az *ébredlévő* közönség már tapsolt:

— Tovább, tovább, előre, előre az igaz út felé.

A verejték,” mely homlokomról lepergett, utamat puhítá, tövisszúrta lábamból serkedező vér utamat rózsásra festé, a küzdelem lelkemet edzé, mert az *ébredlévő* közönség eme szava: „csak” előre, „előre”, enyhítő balsam volt.

Folytattam utamat, vitt a lelkesedés!

Megnyílt előttem a kunyhó ajtaja, szépen belopódtam. Lakója szívéből egy darabkát elloptam, s e kinccsel a magamét növeltem.

Királyi palota, polgári ház, korcsma mind azt mondhatja rám, én vagyok tolvaj. A havasi bércek, délibábos róna „tolvajt” kiálthat rám, s neki van igaza. Az uzsorás fősvény, útszéli csavargó tolvajának mondhat, loptam alakjából, eszét, lelkét feldolgoztam, az *enyémként* árulgattam.

Félszázadon át *más* eszével, gondolkozásával cselekedtem, *más* nyelvén beszéltem, járásom, lépésem hozzáilleszgettem. Amit tanultam, másoktól tanultam, amit tudok, *tolmács-tudás*.

Ötven év után álmomból felébreszt a szeretet s elismerés hangja, s mily szép ébredés! Zeng ^ szózat:

— Álomvilágodban igaz úton jártál.

Ha a fajom, nemzetem, hazám közművelődésére célzó *tolmács-tisztemet* csak némileg is betöltöttem, akkor boldog vagyok.

KOLOZSVÁRI EMLÉKEIM

Szepi bácsi, Szepi mama.

Egyszerű két név, ki hall, ki tud róluk ma már? Pedig amíg éltek, naponta száz meg száz rang és rendkülönbség nélküli ajak ejtette ki nevüket.

Minden városnak, városkának, még a faluknak is voltak, vannak, s hiszem amíg ember él s bort isznak e földön, lesznek olyan megkülönböztetett *kedvelt* helyei, ahol a *tisztességes italt*, már mint jóborocskát, egyszerű, jóízű, hókuszpókusz nélküli ételt megtalálhatják, akik keresik.

Sok ilyen *kedvelt* helyen megfordultam széles Magyarországon, címe egyiknek sem volt *szikornyázott becsali*, többnyire egyszerű deszka, vagy pléhtáblácskára írott „*Bormérés*” jelezte a ház homlokzatán, vagy a kiskapu szemöldökfáján.

Közzájón rendszeren a tulajdonos nevéen nevezték.

Ha ismeretlen ember kérdezte odainvitáló, ott már ismerősétől, hogy miféle hely? Rá a felelet: hát afféle *polgári bormérés*.

Amilyen egyszerű cikornyánélküli a külső címerük, a belső berendezés is olyan szokott lenni.

Néhány barnára festett asztal, egyszerű festett faszékek, falra szegezett fogas, tiszta tálal, vagy pohárszék, zöldmázos kályha, sarokba falra alkalmazott régi pipatórium, mert nem dohányzó, úgynevezett *polgári vendéglőst* én még nem láttam soha.

Ilyenféle berendezésű, meglehetősen tágas udvari szoba volt a régi *Belső szénutca*, mostani *Jókai utca* 9. szám alatt ma is fennálló épületben a kedves emlékü *Szepi bácsi* és *Szepi mama* borívója, vagy hát mondjuk *Polgári vendéglője*, azzal a különbséggel, hogy egy ódivatú sifonér támaszkodott még a falnak, melyben többek között *Szepi bácsinak* kimenő ruhája, köpenyege, rövid kabátja, kalapja, báránybórsipkája stb. voltak elhelyezve.

Centumpáteri gyűléseit végezve, — mikről rendszeren haragosan és elkeseredve szokott hazatérni, mivel ott ínye

szerint soha, vagy nagy ritkán végeztek; mert ő mindig a *spóroló ellenzékhez* tartozott, *szerinte* a tanács kalkulus nélkül szórta mindig a pénzt, — mondom, ebbe a sifonérba raktározta be kimenő testiruháját, s innen szedte elő s kötötte fel kék kötényét, öltötte magára kék untercikklijét, kopasz feje búbjára nyomta veres török sipkáját, kék tarka zsebkendőjével végig törölgetvén szőke, csontos félrövid ritkás szakállal körített barátságos piros arcát, kékes szürke szemeit, mikből a jóság, s előrelátó gondosság és megfontolás sugárzott, körüljártatván a már ott üldögélő, s iddogáló vendégein, egy-kettőt igazítván nadrágszíjján, (én mindig szürke magyar nadrágban láttam) elővévén kurtaszárú selmeci pipáját, annak rendje és módja szerint tempósan rágyújtván, készen állott vendégei szolgálatára a *Centumpáteri* minőségből átvedlett polgári vendéglős: *Szepe bácsi*.

Délelőtti vendégei nem igen, vagy ritkán voltak, akkor csak az úgynevezett háztól való kimérés történt, mely munkát *Szepe bácsi* városi, kerti, s egyéb elfoglaltsága következtében *Szepe mama* látott el.

Ennivaló — mint többnyire ilyen polgári bormérésekben — itt sem állott rendelkezésre a vendégeknek; de ha *Szepe bácsi* illusztris törzsvendégei olykor-olykor megkívántak egy kis flekként, (szenensültet) vagy egy kis jóféle fatányéroszt és turóscsuszát, akkor *Szepe bácsi* beszólt az ivóbanyiló konyhaajtócskán, hol fényesebbnél fényesebb, tisztábbnál tisztább réz, cin, bádóg és tisztán tartott faedényei között mindig munkával varrogatással foglalkozott kedves élete párja: „Mama itt az urak szeretnének harapni valamit.”

Ekkor megjelent az ajtóban, gömbölyű arcával, szép, okos, jóságos szemeivel, szelíd tekintetével, mindig gondosan fésült, csipkefőkötős fejével, házi kötényesen, az ujjahegytől kezdve tetőtől talpig a megtettesült tisztaság mintaképe: *Szepe mama*.

A vendégek *Szepe mama* iránti figyelemből és tiszteletből mintegy kórusba megismételték: *óhajukat*.

Ha volt készletben friss húsneműje, mert itt állott portékáról szó sem lehetett, egy kis türelemre kérte a vendégeket, ha pedig nem volt készlete, hosszabb türelmet kérve, ismert mészáros és hentes üzleteiből meghozatta a kívánt húsneműket, s valóban mesés gyorsasággal készítette el az óhajtott fogyasztani valókat és oly ízletesen, hogy a püspök is megnyalhatta volna utána a száját.

Az ilyen rögtönzött, hogy úgy mondjam falatozások nagyon ritkán történtek, mivel *Szepe bácsi* helyisége csak *bormérés volt*.

Ellenben, ha kedvenc vendégei legalább egy nappal előbb jelezték a társas összejövetelt és a flekkenre (szenen-sült) fatányérosra és tőrőscsuszára vágyó kívánságukat, akkor minutumra pontosan számíthattak óhajuk teljesítésére.

Úgy hiszem nem lesz érdektelen tudni, kik lehettek hát azok a *Szepe bácsi kedvenc* vendégei.

Hát bizony olyan férfiaktól állott az a vendégkoszorú, kiknek egyrésze nem egyszer volt fejedelmi, hercegi asztalok vendége, s másrésze pedig olyan, ki saját grófi, nagyúri és útiastalánál kényekedve szerint dúskálhatott otthon mindenben, ami jó.

Csudálatos, hogy itt mindenki oly kevésre redukálta fő, nagyúri és úri igényeit. Itt elégedett volt mindenki avval, ami volt.

Festett faszék helyett nem kívánt senki zsöllyét, fényesen terített asztal helyett megelégedett az egyszerű tiszta házi szóttessel leterített asztallal, csillár helyett egy szál, vagy kivételesen kétszál, réztartóba helyezett milligyertyával, egyszerű meszelyes, vagy félicés üvegekkel, avval az egyszerű ízletes tiszta étellel, mit *Szepe mama* mindig kifogástalanul készített el és azzal a tiszta jóízű borocskával, amit *Szepe bácsi* a legnagyobb akkurátussal és tempósan hordozgatott fel pincéből, abból a pincéből, melynek jó hírneve városszerte és még a vidéken is közszájon forgott.

De lássuk hát az itt koronként meg-megjelenő vendégek névsorát.

A történelem működésük körét, munkásságukat s annak eredményét kellően méltató megemlékezések bizonyára nem a. b. c. szerint, mint én most igénytelen visszaemlékezésemben teszem, fogják neveiket felemlíteni, hanem kinek-kinek, ott és oly sorban foglal majd neve helyet, hol közművelődésünk harcosainak nevei méltó és kiérdemelt sorban lesznek följegyezve.

Én csak az a. b. c. sorrendjében írom le nevüket.

Barcsay Domokos, a sziporkázó szellemű, szeretetreméltóságával mindenkit lebilincselő, megnyerő, adomázó *Fejedelem*.

Bartha Miklós, mindig halvány arcú, szelídtekintetű, feneköltlelkű hírlapíró, később az ország egyik legnagyobb publicistája, ki egy jómondásra, elbeszélésre olyjóízűen tudott nevetni, hogy minden izma mozgott belé. *Bethlen Aurél* gróf a vigtársaságért, s énekművészeiért lelkesedő, magának ugyan énekhangja nem volt, néhány basszus hangját kivéve, de azt ahol, amikor tehette szinte tüntetve érvényesítette.

Bethlen Dániel gróf, a mulató társaságot mindig kedvelő. A *daliák mintaképe* Bethlen Bálint gróf.

Dobál Antal, a fürgeeszű kedves prókátor.

Eszterházy Miguel gróf, a megjelenésével, finom modorával, kedves társalgásával mindenkit megnyerő vérbeli spanyol Grand.

Eszterházy Géza gróf, mindig kedélyes, gerlekacagású, csupa szívember.

Ferenczy Miklós, nagynevű prókátor.

Gudina István Áliás *Stefan bácsi*, főúri és gavallér árucikkek és kellékek boltjának tulajdonosa, ki hallgatag és mogorva természeténél fogva soha bele nem szólt a társalgásba, s ha fel lett híva véleménymondásra, kurtán-furcsán, dörmögve olyan véleményt, vagy megjegyzést vágott oda, ami percekig tartó kacagásra indította a társaságot. Rendesen hütársával, kiérdemesült vadászkutyájával jelent meg.

A társaság régi ismeretség útján elnézte ezt a kedvtelést, *Szepe bácsi* pedig — „*eb a német kutya nélkül*” közmondással — mivel *Stefan bácsi* valami szász, vagy német féle eredetű volt — s ha a társaságnak nem volt alkalmatlan, gazdjáért megbecsülte a hűséges állatot.

Jeney Viktor, híres jogtudós.

Mák Ferenc, az irgalmas szívé, jólelkű városi adófőnök.

Osikovszky József a mindig kedélyes kedves orvostudor.

Szabó Károly, az összittya, nagynevű történettudós és és bibliográfus.

Szabó Ádi, pörgekalapos, sarkantyús, fürtösgubás, városi főpénztáros.

Szász Béla, a költői lelkű tudós.

Szász Domokos, az alkotásokra hivatott.

Szász Gerő a költő, aranyszájú prédikátor, csupa tűzember, kurucok-kuruca, viták nagy mestere.

Teleky Sándor gróf, az ezredes, a világlátott, minta főúr, a megtettesült szeretetreméltóság, valódi adoma tárház.

Hallotta-é valaki *Teleky Sándor* grótot világlátottságáról, szenvedéseiről, bujdosásáról, élményeiről, uralkodókkal, fejedelmekkel, a történetgyűrűjét kisujjukon forgató államférfiakkal, rettenthetlen hadvezérekkel, tudósokkal, világművészekkel való találkozásairól előszóval beszélni!?

Hallotta-é parkett élményeiről megemlékezni, miket szinte megközelíthetetlen magas műveltségű úri modorával és kifogástalan gavallériával szellemesen, élvezetesen talán egyedül csak ő tudott elcsevegni!?

A föld népének erkölcsét, szokását, szállásmódját úgy ismerte, hogy egy-egy történetecskéjét, vagy elbeszélését valódi gyönyörűség volt hallgatni.

Vájna Sándor a mindig nyájas „csókollak” városi tanácsos.

Wesselényi István báró, a mindig és minden körülmények közt igazi gavallér főúr.

A társasághoz tartozott három színész ember: *Kovács Gyula*, a nagy színész, költő, galambkedélyű, dallal és versekkel telített, a mulatozó pajtások legkedvesebbje.

Krasznai Miska, ki minden gordiusi csomót, valamint minden szerepet *francia*-könnyűséggel oldott meg. Valóban francia származású volt, *De la Mous* lévén eredeti neve.

Az úgynevezett *nagy mondásoknak* kitűnő mestere.

Ha nekifogott, dült belőle a szó.

Színészi élményeit mesésen tudta előadni, megtoldván olyan dolgokkal, mik soha meg nem történtek; de mikbe a gyakori elbeszélések folytán úgy beleélte már magát, hogy utóvégre maga is megtörténteknek hitte.

Mutatványul nem ugyan színészi, hanem 48-as honvédeléből — mert mint ő állítá honvéd is volt, évei száma után ítélve 48-ban ugyan körülbelől 14 éves lehetett — ide iktatok egyet.

Állítása szerint résztvett a *segesvári* ütközetben. . .

De beszéljen az én *Miska* pajtásom maga.

— Csatát vesztettünk, a hadirend felbomlott, a túlnyomó üldöző *muszka* haderő elől menekült a honvédsereg, magam is menekülve, meghúzódtam egy kukoricás földön lévő bokor mellett. Egyszer csak látom, hogy egy honvéd tiszt nyargal felém a kukoricáson keresztül, nyomában vágatva három üldöző *kozák*.

— Jól odanézek, a honvéd tiszt *Petőfi Sándor* volt.

— Oda kiáltottam: *Sándor vigyázz!* mert már a sarkában voltak a *kozák*.

— Kapom a puskámat, piff, le a lóról az egyik *kozák*, paff, le a lóról a másik, puff, le a lóról a harmadik *kozák*.

Sándor ment tovább. Azután Isten tudja mi történt vele. Ha én mellette lehettem volna, most is élne.

— Nono Miska, akkor még cinderes, kapszlis puskák voltak, három *kozákot* csak úgy futtában?! Kapszlis puskával?

— A már az én dolgom.

De mégis három *kozák* olyan gyorsan lent a földön?!

— A már az ő dolguk.

Képzeltető milyen kacagás követte e fajta a társaság által *miskaságoknak* nevezett elbeszéléseit.

A harmadik színészember magam voltam, ki igénytelen visszaemlékezésemmel megfürdetem lelkemet a multak emlékében, s újra átélem és élvezem a gyönyört, midőn visszagondolok arra a *finomvegyes társaságra*, melyben annyi tanulás és víg órát eltöltöttem.

Czigánybandának *Szepe bácsinál* nem volt helye. Tilos volt a bejárás.

Kivételt képezett az úgynevezett *udvari zenekar*, *Czakó Peti* — akkor kutyúgyerek, később híres, kedvelt muzsikus — négy purdéból álló malacbandája.

Ennek a csókaszemű, gyíkfürgé, jóképű, négy füstös gyereknek különösképen meg volt engedve a bejárás.

A társaság fiatalabb és mulatósabb kedvű tagjai sok jóízű tréfát űztek velük.

Az ivóban levő terjedelmes, nagy tért elfoglaló egyetlen kerek asztal nagyon korlátozta a szabad mozgást; mert hát akadt a társaságban olykor-olykor olyan helyre legény is, aki nem érte be avval, hogy kedvre csucsorodván, ülve üsse össze a bokáját; hanem ki a legény a csárdában módjára felkerekedett, meg-meg eresztett egy pár verbunkos figurát.

A szabadmozgási térre tehát mindig szükség volt, már tudniillik ha az *udvari zenekar* működött.

Helyet kellett tehát nekik keresni, hol útban ne legyenek.

Barcsay Domokos, az akkor daliás ifjú legény és *Bethlen Aurél* gróf kieszelték, hogy a banda a *karzaton* helyezkedjék el, kiszemelvén karzatnak az ivóban levő terjedelmes sifonér tetejét.

Hogyan mentek fel!

Multság volt nézni azt a fürgé négy gyereket.

Egyik négykézláb állott, a másik a hátára, szépen felrakta és elhelyezte a féltett kincseket, a hegedűket, aztán felmászott a sifonér tetejére és felhúzgálta a többit.

Mikor már majomügyességgel mind felkúszott láblógatva elhelyezkedtek csak úgy fénylett vigyorgóbarna arcukból fehér foguk, s örömtől ragyogott mind a négynek bogárszeme.

Húzta a banda amíg Bethlen Aurél gróf a *főfő dirigens* azt nem mondta *leszállni!*”

Ekkor mint a rajzóméhek egymásba csimpaszkodva, szerszámukat az először lejöttek adogatva szépen leereszkedtek.

A bandának a mulatságos gimnasztikai gyakorlatozásért és műélvezetért mindig kijárt annyi honorárium, hogy mindenkor ragyogó arccal távozott.

A társaság tagjait pedig könnycseppig a szemekben kacagtatta meg a bohókás tréfa.

Különben *Bethlen Aurél* gróf egyik nagymestere volt a tréfáknak.

Szepe bácsi a könnyebb és rövidebb közlekedés szempontjából az ivóban alkalmazott csapajton járt le- és fel a pincébe.

Bethlen Aurél gróf ha bort kért, kezében tartva üvegét, csak ennyit mondott: „*sülyedni*”, tudniillik a csapóajtón letűnni.

Szepi bácsit mindig bosszantotta ez a kurta, furcsa bor-kérés; de hát — veres, török sipkáján egyet igazítva — csak *lesülyedt*.

Mikor *Szepi bácsi* letűnt, *Bethlen Aurél* gróf a csapóajtóhoz állott, s hallván a lépcsőkön feljövő *Szepi bácsi* csendes lépteit, citálta az *Éliás prófétát* gúnyoló vásott gyermekek mondását: „*Jöjj fel kopasz, jöjj fel...*”

No ez már végképp kihozta *Szepi bácsit* a sodrából. Megállott a lépcső utolsó deszkáin, elhagyva minden címet: „Hallja az úr, belőlem komédiát ne csináljon, tudja meg az úr, ilyen vendégre nincsen semmi szükségem, tőlem ott ülhet, de az én boromból ezután egy kortyot sem iszik” és letette a boros kancsót a lépcsőre.

Bethlen Aurél grófot nem hozta zavarba ez a rendretetés.

Pózba vágva magát, mély basszus hangján *Ernáni operából* elkezdte énekelni: „Majd meglátjuk, vakmerő agg, mersz-e nekünk ellentállani.”

Szepi bácsi egyet gondolt, kezével egyet legyintett, elmosolyodott: „Úrtól, bolondtól sok mindent el kell tűrni.” *Bethlen Aurél* gróf lement pár lépcsőt, megölelte *Szepi bácsit*, és karöltve együtt hozták fel a bort.

Cigány dolgában *Szepi bácsinál* második kivétel volt a jó öreg *Salamon János*, 48-as cigányprímás.

Mielőtt bandájával esti kenyérkeresetéhez fogott volna, néha-néha bevetődött est-szürkület felé egyedül, hóna alatt hegedűjével, egy-egy meszelykére.

Mindig szívesen látott volt, mivel a társaság minden tagja innen-onnan ismerte s tudta róla, hogy nemcsak egyik legjobb hegedűse, de egyik legszerényebb, cigányprímása is az országnak.

Ha a társaság egyik vagy másik' hegedűszóra szomjas tagja rávetett pillantásával felhívta, fogta hegedűjét s eljátszotta: „*Csipkés a szöllő levele*”, „*Feketeszárú cseresznye*” ^*Magasan repül a daru*”, „*Káka tövén költ a ruca*”, „*Végig mentem az ormódi temetőn*” stb., manapság, úgyszólván, már csak hírből ismert gyönyörű nótákat.

Hogy *itt* pénzt fogadott volna el muzsikaszóért, sohasem láttam.

Megelégedett szíves barátságból kínált pohár borral.

Zenének, dalnak szükibe nem volt soha a társaság.

Szepe mama keze és újjá nemcsak a főzőkanál és varrótű kezelésében volt jártas; de a gitárt is művészileg pengette.

Mikor a társaság *dalos* tagjai, *Kovács Gyula* és én — mert kiszolgált kóristák voltunk, *Latabár Endre* társulatánál a hatvanas évek elején együtt fújtuk a kórust, akkori időben kórust énekelt és nagy szerepeket is játszott a színész — rázendítettünk: „*Sir az egyik szemem, a másik könnyezik*”, „*Kalapom szememre vágom*”, vagy „*Kaszás csillag jár az égen*” stb. Kedves dalainkra *Szepe mama* nekilelkesegett, fogta a gitárját, a zöld kályha mellé helyezkedve, úgy megakkompanyírozott, mint annak a rendje.

Hát még mikor zsebre vágott fuvolámat én is elővettem.

Gitár és fuvolaszó mellett, *Szász Gerő*, *Bartha Miklós*, *Ferenczy Miklós* és *Szabó Ádi* közreműködésével halkán, bársonyosan, olyan „magad is alig halld” módjára úgy megzengedeztünk, hogy még az angyalok kara is megirigyelhette tőlünk.

Krasznai Miskát a komoly és szomorú dalok éneklésénél a közreműködéstől mindig leintettük, szeleburdiságával gyakran rontott a szép összhangon és arcához, szemeihez, szájtartásához sehogy sem illett a szomorú nóta.

Olykor-olykor, amint a megkedvesedés hozta magával, *magánszámok* is fordultak elő.

Ilyen *magánszámként* szerepelt *Szepe mama* gitár kíséretével *Kovács Gyula* kedvenc dala: „*Meghalni a hazáért, mily öröm, mily dicső*”. Kedves *Gyula* pajtás, mi sugalta neked e dal szeretetét?! Te nem is sejtetted, pedig a végzet könyvében már akkor is neked volt szánva az a dicső, magasztos vég, mellyel tündöklő földi pályafutásodat *Segesvár* mellett, a *Petőfi* emlékünnepegyen bevégezted.[^]

A műsorhoz tartozott — de ez már nagyritkán és csak is a társaság általános kérelmére — önmagát kísérve gitáron *Szepe mama szólója*.

Akármelyik primadonna megirigyelhette volna azt a tetzés nyilvánítást, melyben *Szepe mama* a dal után részesült.

A társaság poharat ürített egészségére.

Ő jóságos mosollyal megköszönte.

Szepe bácsi pedig büszkén félrebillentette veres török sipkáját.

Szepe bácsi nem csupán borméréssel foglalkozott ám; de értelmes gyümölcsstermelő is volt.

Házsongárdi kertjében híresnél híresebb, ízletesnél ízletesebb gyümölcsöket termelt.

Egy kora tavaszi délután bevetődtem hozzá.

Beszélgetés közben a gyümölcs termelésre térültünk, s mondtam neki, szeretném én is megtanulni az *oltást*.

Alig mondtam ki óhajomat, felkerekedett, kiment, néhány pillanat múlva pár borostyán (orgona) ággal kezében jött be.

Nohát jöjjön, üljön ide, — kivette finom, éles, zsebkését — lássa — ez a hasítás, megcsinálta,— ez a héj alá oltás, megcsinálta, — ez a párosítás, azt is megcsinálta, ez a szemzés, azt is megcsinálta.

— „Látta?”

— Láttam.

— „Hát most csinálja meg maga”.

— Megcsináltam.

— „Jól van.”

Azután elmagyarázta a *fa koronázását*.

Szépen, értelmesen elmondta, mi az a *gyökbe oltás*.

Miként kell törpe és magas törzsbe oltani. Elmagyarázta, hogy ponkos, dombos, magasfekvésű helyekre mindig törpe-törzsű oltványt kell ültetni; mivel a törpe törzs a szelet, vihart jobban állja.

A lapályos helyre magasabb törzsű oltványt ültethetünk, mivel ott a szélnek, viharoknak nincs annyira kitéve.

Ha ősszel oltványt akarunk ültetni, még nyáron ássuk meg a gödröt, hogy a föld őszig jól megérjen. Ha tavaszkor ültetünk, még ősszel ássuk meg a gödröt, hogy télen jól megderelődjék a föld.

Megmagyarázta, miképp kell oldalos és lapályos helyen az oltványt, vagy fát ültetni és milyen mélyen a föld színétől, hogy a megfulladásnak ne legyen kitéve.

Az öreg, látva, hogy figyelő tanítványra akadt, úgy belemelegedett az oktatásba, hogy még a szőlő mivélését is megmagyarázta.

Alig pár óra alatt egy itce-borocska mellett — azt is én ittam meg, mivel *Szepe bácsi* uzsonára mindig kávét ivott, — tanultam annyit, mintha egy vaskos könyvet olvastam volna el.

Szepe bácsi! Áldja meg az Isten emlékét! ha tudná, mennyi gyönyörűséget, mennyi élvezetet szerzett meg nekem evvel a pár órai oktatásával!

Hogy teljes legyen a *Szepe bácsi* polgári bőrmérő helyiségének leírása, meg kell emlékezni az úgynevezett *Nyári mulató*- helyről is.

A *Nyári mulató* helyet az udvaron levő egyetlen hatalmas koronájú vadgesztenyefa képezte, mely az *enyhület fája* nevet viselte.

Ezt a nevet *Kovács Gyula* adta neki.

A fa alatt egy terjedelmes asztal, eső, viharviselte székekkel, díszítésül pompázott a fa alatt pár cseberbe ültetett Oleander. Távolabb, a gesztenyefával majdnem szemben, a kerítés mellett, napos oldalon, *Szepe mama* ápolta viola, rezeda, szekfű, rozmarin, muskátli és bazsalyikum virultak és árasztották kellemes illatjukat.

Hő nyári délutánként és estszürkületkor az *enyhület fája* alatt időzgetett és mulatozott a társaság, még pedig önmagára való tekintettel, oly példás csenddel és renddel, hogy bizony sem az utcán járók, de még a szomszédok figyelmét sem hívta fel magára.

Szepe bácsinak nagyon tetszett a *csendes mulatozás*, s mindig büszke volt rá, hogy az ő háza, háztájéka csendes mulatózók helye.

Védte, őrizte is mindig helyiségének jó hírnevét.

Egy nyári délután *B. D. gróf*, a *mulatótársaságot mindig kedvelő*, bizonyára valami hosszú ideig tartó ebédről távozván el, útjában találkozott valami temetésről hazafelé jövő cigány bandával.

Abban az időben rézinstrumentumokat is használtak a cigányok.

A gróf kiválasztotta a bombardost és a vadászkürtöst és beparancsolta őket *Szepe bácsi*hoz.

A két cigány beállított, megmondván, kinek a páran-, csára termettek itt.

Szepe mama megvolt rémülve, zavarta kifelé a cigányokat. Ekkor toppant be a kapun a gróf. Bort kért, letelepedett a fa alá. Oda intette a tétovázó két cigányt.

Szepe mama hozta, s asztalra tette a bort, a konyhaajtóba állva leste a kiskapu ajtót, nem jön-e *Szepe bácsi*, kiről tudta, hogy az eféle bombárdos mulatságnak nem embere.

A gróf két fülére mutatva, hogy oda fűjják a cigányok, összefont karral, boldogan ült a két móré között, s duplán élvezte a bombárdó és vadászkürt hangját, mert a szomszéd falak is visszhangozták.

Így folyt a mulatság egy darab ideig, és csak úgy zengett, harsogott az udvar, sőt még az utca is a trombitaszótól.

Egyszer csak nyílik a kiskapu ajtó. Belép *Szepe bácsi*.

Már messziről hallhatta a trombita harsogást, s talán néminemű sejtelve is lehetett hallása és az utcán járók figyélése után, hogy ez a trombita-komédia az ő portáján történik; mert, amikor az utcai kisajton belépett, olyan állásba várta magát, mintha ezt mondta volna: *No hiszen várj csak!*

A gróf a bombárdó harsogásától boldogság árában úszott, a két cigány, jó kereset reményében a tüdejét majd kifűjta.

Körülöttük mi történik, egyik sem figyelte, egyik sem sejtette.

Szepe bácsi szép csendesen hozzájuk érve, a neki hátul álló, mitsem gyanító két cigányt, egyiket jobbról, másikat balról, szó nélkül jól nyakon vágja.

A két cigány sóbálvánnyá változott *Szepe bácsi* csattanó műveletére és láttára, csak mikor kampós botjával az utcaajtóra mutatott, eredtek futásnak, s elillantak, mintha puskából lőtték volna ki őket.

Szepe bácsi oda állott a gróf elé: „Gróf úr! Az én házam nem csárda”.

Indult befelé.

A gróf, mit gondolt, mit nem, felhajtott egy pohár bort és bombárdó helyett hallgatta az *enyhület fáján* sereggestül levő verebek csiripelését.

Hogy el ne felejtsem, akik nem tudnák, hogy tudják meg, az anyakönyvben nem úgy van ám beírva: *Szepe bácsi*; hanem: *Hirschfeld József*.

KOLOZSVÁRI EMLÉKEIM

Bodóné.

A régebbi Kolozsvárnak, amikor még nem az a világ volt, hogy majdnem minden utca sarkán egy-egy fogadó vagy vendéglő díszesleg, nem közönséges, de mondhatnám egyik fő-fő nevezetessége volt *Bodóné* polgári bormérése.

Ő különben *Farkas Sámuelné* volt, a *Bodó* név az édes apjáról maradt és ragadt reá, ki szintén borméréssel foglalkozott.

A *Bormérés* a régebbi időben is azon a helyen, a mostani Széchenyi-tér 10-dik számú házban, akkoriban az úgynevezett *Tímár-atca* hajdani *Barompiacon* volt.

Egyik kövére a régi pincének, mely most már átalakítva és bővítve van 1779 van bevésve.

A szájhagyomány azt mondja, hogy 1779-ben csak renováltatott, mert a helyiség csaknem egy századdal az előtt is borozók tanyája volt.

Nagyon könnyen feltehető, hogy a majdnem nyolc évig tartó szabadságharc után Rákóczi bús kuruc maradványai itt keseregték el egy-egy kupa bor mellett daliba foglalt honfíúi fájdalmaikat, s itt kelt keblükből a sóhajtás, mely a szellő szárnyain eljutott a Márványtengerig és a hazájáért, nemzetéért aggódó bujdosó Fejedelem borús homlokát körül lengedezve élesztgette, istápolta annak lelkében a reményt, melyről hazájáért lángoló szíve a végpercig nem tudott lemondani.

Hogy akkoriban milyen lehetett a helyiség, arról csak sejtelmünk lehet.

Hogy későbbi időkben milyen változáson, átalakításon ment keresztül szóbeszéd, egy-egy visszaemlékezés, szóhagyomány, „egyik így, másik úgy mondogatja.

Én 1866-dik évben fordultam meg először a helyiségben.

Az pedig úgy történt, hogy Latabár Endre színészdirektor társulatával Kassáról megindulván egy nagy körútra: Eperjes, Lőcse, Sátoralyaujhely, Ungvár, Munkács, Máramaros-sziget, Nagybánya után, — mely városok mindegyikében pár hétig játszottunk, — bejött Kolozsvárra is.

Itt a régi színház átalakítása miatt szünet volt. Latabár Endre direktor kijárta, hogy ő a *Redut* termében tarthatott előadásokat, tehát ott játszottunk, még pedig, mondhatom a kolozsvári közönség nagy érdeklődése, pártolása mellett és mindig zsúfolt terem előtt.

A kolozsvári társulat akkor épen Tordán játszott. Néhány kolléga, az egyik kíváncsiságból, hogy milyen a mi társulatunk, másik régebbi ismeretség folytán be-belátogatott Kolozsvárra.

Ezeknek kalauzolása mellett megtekintvén Kolozsvár nevezetességeit, templomait, iskoláit, múzeumát, régi házait, fellegvárát, a híd-kaput, magyar-kaput, — akkor még mind a két kapu épségben fennállott — Bethlen bástyát, több már félig rom bástyáit, az úgynevezett *Tornyot* már az időben fogháznak használtak és stb. elvezettek a már akkoriban is jó és ízletes, amellet olcsó ételéről és borocskájáról jó hírnévnek örvendő *Bodóné* bormérésébe. Akkor még *Bodóné* volt, csak később, évei számával nyerte a *Bodómama* elnevezést. Akkor még deszkakerítés volt az utca felől.

Az épületnek más formája volt mint most, mivel átalakításokon ment keresztül.

Két hatalmas tölgyfa kapufél tartotta a tágas nagykaput, a mellette levő kis utcai ajtó szemöldökfáján kis fatáblácska: „*Bormérés*” felírással. A nagy kapufélfa egyikén feketetáblára írva: *Timár-utca* magyarul és németül, a másikon szintén feketetáblán: „*Barompiac*” ugyancsak magyarul és németül.

Az úgynevezett „ivó” két helyiségből állott. Egyik — az épület elején levő — a köznép, másik az elsőnek szomszédságában levő — egymásbanyiió ajtóval — a polgári rend számára, azonban mindkét „ivónak” ki és bejáró ajtaja az udvarra nyílt. Az épületnek mintegy felerészén volt a pince-lejárás.

A kis kaputól a telek határáig léceskerítés volt, belül rajta az épületig — mivel a ház nem rúgott ki utcára — kis virágos kertecske díszlett.

A köznép „ivója” két meglehetősen durva készítésű, terjedelmes, terítetlen asztallal, s ugyanilyen készítésű székekkel volt ellátva, nem hiányozván a sarokból a mázos *Dániel-kemence* és megfelelő helyen ott állott az egyszerű pohárszék, rajta elhelyezve két-három 5—5 kupás *csatlós*. (Kancsó).

A polgári rend ivójában négy darab meglehetősen terjedelmes egyszerű festett, de már terítővel ellátott kerek asztal foglalt helyet, mindenik asztal körül egyszerű festett, jó, erős, faszékek. Persze, hogy itt is a sarokban állott unatkozva, mintegy várva-várva a téli időszakot, hogy vígan onthassa és áraszthassa melegét, a zöldmázos *Daniel-féle* alkotmány.

Hogy kik voltak akkoriban a „Bormérés” törzsvendégei névszerint mindnyáját nem tudnám megnevezni; de néhány-szor ott megfordultam után annyit tudok, hogy a „polgári-ivó” vendégei úgynevezett kaputos emberekből és előkelő polgárokból állott.

A polgári törzsvendégeknek egyrészt a nemes magyar szabó czéh elöljárósága képezte.

Farkas Sámuel uram a „Bormérés” tulajdonosa — fertály-jegyzősége mellett, mely hivatalt évekig viselte — mint szabómester a szabó czéh jegyzője is volt. A nemes czéh elöljárósága úgymint *Kontur Ferenc* uram, *Kvilla István* uram, *Végh Bálint* uram, *György Ignác* uram, *Marsalek Ferenc* céhmester urammal az élükön, a kollegiális szempontok mellett a mindenkori jó ellátást is tekintetbe véve, *Farkas* uramnál tanyázgatott s csendes borozgatás mellett itt beszélgették s intézgették el némely céhbeli ügyes-bajos dolgaikat is. Olykor-olykor itt hányták vetették irieg gazdasági ügyeiket is: mert ugyanis a szabó Céhnek úgynevezett külsősége is volt, mely állott többek között szőlőből, lévén az a *Fellegvár* oldalán, *Komáiban*, a *Nagy Gábor* mostani villájának a területén. A szőlő munkáltatása közös, vagyis a Céh költségére ment, a munkát felügyelvén egy kiküldött céhbeli tagtárs. Gyümölcs és bortermés is a céhbeliék között osztatott el, természetesen Céhmaster uramnak és elöljáró uraiméknak a fáradságos gondozásért dupla porció dukált. .

Ha Isten a munkát és fáradságos gondozást bő ter-méssel áldotta meg — mely áldásért elöljáró uraim mulato-zásuk közben sohasem mulasztották el a maguk és céhbeli tagtársaik javáért az egek urához fohászkodva poharat koccin-tani — annak idejében megtartották a szüretelést.

Hordókat, borsajtólót, taposókádat és más szüreteléshez szükséges dolgokat, mik a szőlő aljában lévő deszka kalyi-bában (félszer) kiszáradva állottak, idejében kiforráztak, kimos-tak és rendbehoztak. A szüretelést a Céh elöljáróságához tar-tozó, — legényeket és inasokat is ideszámítva — végezték.

Amig a munkabírók és fiatalok kiki a maga kirendelt helyén — puttonos, szedő, taposó, sajtoló — sűrögtek-forog-tak, tettek-vettek, addig elöljáró uraimék Céhmaster uram előlülésével bent a kalyibában kecskelábú asztal mellett reg-geli órákban egy kis szilvórium, délfelé egy kis borocska mellett, hozzávaló harapni valóval (pogácsa, egy kis hideg sült) beszélgetve, pipázgatva, adomázva, a termés bő eresztése reményében vígan töltötték az időt. Az előrelátó bölcs elöljáróság a szüreteléshez mindig annyi munkaerőt alkalmaz-tott, hogy a szedéssel idejekorán készen legyenek, hogy a jó szüreti ebédet gond nélkül költhessék el,

Előljáróné asszonyaimék, az egyik már előtte való nap készített, szüreti ebédre elmaradhatatlan töltött káposztát melegített fel, másik libasültjével foglalkozott, a harmadik a szüreti eszem-izomról szintén elmaradhatatlan berbécs-tokányt készítgette. Egyik a másikkal vetélkedett, hogy házától került sült-főttjét gusztusosan tálalja fel. Hogy teljes legyen az ebéd, hófehér terítővel fedett jó nagy ruhakosárban a kalyiba sarkában húzódott meg a kürtös kalács s ropogós csörege, s mellette előljáróuraimék által hozott elegendő borocska.

A szedéssel, enivalóval rendben lévén, előljáró uraimék érdemes hozzátartozóikkal a kecskelábú asztalnál foglalták helyet. Őt megillető helyén természetesen a Céhmaster uram ő kigyelme.

Távolabb két hordóra alkalmazott deszka képezte a legények asztalát, a vidám inas csoport kívül a kalyiba oldalánál a fűre telepedett le.

Megkezdődött, folyt az ebéd, pohárkoccingatás és csendes, rendes beszélgetés mellett, olykor-olykor felcsattogván az inaskompánia pajkos kacagása, kiknek hasa már domborodott a jóllakástól és egymáson hemperegtek a pázsitos domboldalon.

De bent a kalyibában is hangosabb lett az élet. Előljáróuraimék is mindjobban megelevenedve, „*Cserebogár, sárga cserebogár*” után „*Elszáradt a meggy, rajta maradt egy*” tréfás dalt is megeresztették. A dal hallattára az inas kompánia is abbahagyta játékát, a kalyiba ajtaja elé csoportosult és az ajtófélnek támaszkodva hallgatta és bámulta a mesterek mulatozását.

Céhmaster uramnak megvillant agyában egy gondolat, és hivatalos méltóságához illendően akkurátus mondókát intézett a bent levő legényekhez, kioktatván őket a hazaszeretet, tisztességtudás és munkás józan életre, nem feledkezvén meg az inasokról sem, kiknek szintén rész jutott a jó tanácsokból.

Az ebéd véget érven, legények, inasok, szokás szerint illendően megköszönték és ki-ki kiszabott munkájához látott, hogy a” taposás, szűrés, sajtolás és a többi, szóval a szüretelés estig bevégeződjék.

Előljáró uraimék is helyt állottak, az az, hogy helyt ültek, a kecskelábú asztal mellett folytatták az ebédutáni koccintgatást, koronként közülök egy-egy felállott s hozzáértően megkopogtatta a hordókat, mikbe a mustot töltögették, mutató ujját intőleg feltartva, fontos képpel mondván:

Egy veder még belefér, aztán elég.

A szüretelés gyertyagyújtásra elkészült.

Előljáró uraimék is el- be- és felkészülvén, a kalyibát lakat alá tették, a pásztornak — ki a szüreti eszem-izomtól már laposakat pislogott — a felvigyázást erősen lelkére köt- vén kart-karba fűzve hazafelé indultak, billegve-ballagva, egymásnak szerencsés felvirradást kívánva ki-ki portájára bal- lagott.

A drága szállónedv immár hordóban volt, következett az elhelyezés.

A nemes szabó céhnek volt ugyan egy háza-, de annak pincéje, mivel a házban lakók foglalták el, szűk és nem alkal- mas hely volt a must elhelyezésére.

Az előjáróság ez alkalommal is, mint már néhány eföző évben tette Farkas Sámuel céhjegyző uram, elég tágas és alkalmas pincéjébe eresztgette le a hordókat.

Jobb és alkalmasabb helyet keresve sem találhattak volna: mert előljáró uraimék borozgatni ide járogatván, figye- lemmeel kísérhették forr-é a must? Nem üt-é ki dongát, vagy hordó feneket?

Volt is gondozás és kóstolgatás.

A csípős mustnál már elkezdődött.

Előljáró uraimék összejövetelük alkalmával egy pár lopó- val fel-felhozogattak, kóstolgatták és kóstolgattatták.

Bodóné jóízű ételére az ó-borocska mellett meg-megki- vántak egy kis saját termésű kőmáli karcost is.

Az idő telt, a bor fogyott! s karácsonykor — mivel ren- desen akkor volt az osztozás napja — előljáró uraimék azt vették észre, hogy a gondozás, lopózás, kóstolgatás, kínál- gatás, feltöltögetés mellett *kongó* hordójuk is van.

No de se baj, — gondolták — Urunk koporsóját sem őrizték ingyen.

Az osztozás napját *Céhtáblán* körüljárták.

Edényével ki-ki megjelent.

Előljáró uraimék dupla Céhtagtárs uraimék ki-ki a reá eső részt megkapván, kompetenciáját mindenki haza szállította. Kiskarácson, nagykarácson, ha kalács is volt a rácson, a *bor mellett* vígan telt...

* *

*

Dehát csak mulatozzanak *Bodóné* kedves vendégei, költ- sék el jó egészséggel ízletes sült-főttjét, izogassák békeség- gel jó borocskáját, én már nem időzhetem tovább közöttük, nem ismerhetem meg őket bővebben, s nem kísérhetem figye- lemmeel mulatozásukat, mivel engem pályám eltávozásra szólít. A redutban előadásainkat tisztességesen bevégeztük, jó emléket hagyva, sziveinkben még jobbat és szebbet vive, eltávoztunk Kolozsvárról.

Öt évig hintegettem tehetségeim szerint, távol Kolozsvártól, hol a *kétszeres*, (fele búza, fele rozs), hol a tisztabúza közművelődés magvait, néha nyomorogva, néha jobb létben, néha víg életben, olykor-olykor szomorúságok között, de munkakedvetem sohasem veszítve, lelkemben egy mindig erős-bödő vággyal: *vissza, vissza, Kolozsvárra!*

E vágyam 1871-ben beteljesedett.

Fehérvári Antal akkori kolozsvári színingazgató, — egyrészt E. Kovács Gyula barátom ajánlatára, ki azidőben a kolozsvári színház tagja volt, s kivel Latabár Endre társulatánál pár évet töltöttem, más részt pedig maga is meggyőződvén hasznavehetőségemről — szerződtetett Kolozsvárra.

Akkor is olyan természetem volt mint most: sohasem szerettem a fényes, tündöklő vendéglői helyiségeket.

A tessék-lássék ceremóniáért nem szívesen adtam ki pénzemet; de ha kedvem tartotta, s erszényem engedte, az egyszerű jó ételért és italért bizony nem sajnáltam.

Visszaemlékeztem *Bodóné* bormérésére, ha időnk engedte, kedvünk tartotta: E. Kovács Gyula, Krasznai Miska, Kendi Guszti, én, s néhány pályatárs, el-ellátogattunk oda.

Ötévi távollétem alatt az épületen a koronkénti kimezelést és külső tatarozást leszámítva alig történt valami változás, kivéve, hogy a „*Timárutca*”, „*Barompiac*” magyar, német felírású fatáblák tűzre kerültek, csak az eg-yszerű „*Bormérés*” táblácska maradt meg a kiskapu feleit, azzal a különbséggel, hogy az időmegviselte fatáblácska egy kis pléhtáblával cseréltetett ki.

Bent a helyiségben is alig változott valami, csaknem úgy állt minden, mint volt a régi berendezés.

De a régi jóellátás sem változott ám. *Bodóné* konyhájának jóhírneve nem csak Kolozsvárt és Erdélyben, hanem az országban is ismerős volt, mert aki egyszer evett nála, akár kolozsvári, akár idegenből jött, az elvitte jóhírét, s alkalomadtával fel is kereste.

Olyan kitűnő marhahúslevest, jó árvalevest, töltött, rakott, »lucskos, párolt káposztát, ludaskását, jó főzeléket, bélpecsenyét, rozsdás-pecsenyét, ropogós malac- és báránysültet, paprikás, rántott csirkét, pipesültet, rostélyost, vadpecsenyét, utolérhetetlen vadlével, különböző flekkeneket (szenén «ült) fátányérost, tokányokat, aprópecsenyét, gulyáshúst, vetrecét, „tárkonyos bárányt, túrós „metéltet, csuszát, galuskát, kürtös kalácsot, stb. stb., aminőt *Bodóné* süttött, főzött keresve kellett keresni.

De volt is ám *Bodóné* bormérésében vendéglátás.

Előkelő polgári vendégein kívül megfordult ott grófi, bárói vendég, városi, megyei hivatalnok.

Csodálatos, hogyan össze tudott férközni abban az egyszerű helyiségben főúr, hivatalnok és iparos.

Nekem úgy rémlik, mintha abban az időben másképp gondolkoztak volna az emberek.

Egyik vagy másik jókedvre csucsorodott vendégnek csinyán megejtett módos tréfáján lelkéből mosolygott a főúr, szívéből nevetett a kaputosféle, s jóízűen kacagott az iparos.

Dehát kit is bánthatott, vagy botránkoztatott volna meg a daliás termetű, tetőtől-talpig magyarviseletű, tükörfényes sarkantyús csizmájú, pirosposzsgás arcú, gondosan ápolt hajú és bajuszú Banyai György mészárosmester uram kedélyes viselkedése, ki mikor nekikedvesedett kiszökkene a szoba közepére, ha volt cigány intett neki, húzta, ha nem volt, ő maga dudorászott, vagy füttyölt néhány ütemet kedves nótájából, összecsapva két tenyerét, belefüttyintett, aztán egyet-egyet csattintott tenyerével ragyogó csizmaszárain, összeütötte sarkantyúit, néhány andalgólépést daliásan kivágott, jobb mutató ujjával balcsizma orrának egy fricskát adott, ismét összecsapva két tenyerét belefüttyintett, jobb tenyerével rácsapott a vele szemben lévő ajtóra, mintegy pecsétet ütve a fentiekre-e, ezekután kedélyesen visszaült helyére és *Rignát József* örökifjú kedélyű, mókáskedvű, édeskés beszédű, *Dali Mihály* hercules termetű és erejű; de hallgatag csendes természetű — ki csak olyankor jött ki a sodrából, ha vevé szivarja nem szelelt, azt szítt rendesen, még pedig kettőbe vágva és *Benigni János* mészáros mesterek és stb. társaságában tovább borozgatott.

Bányai György uram, amikor kedvre kerekedett, fenti tempóit megcsinálta mindig, a sorrendet olyan akkurátusan megtartotta, hogy abból egyetlen egy figura sem maradt ki soha.

A másik asztalnál, az úgynevezett kaputosok között, rendesen poharazgatással egybekötött társas-kártyajáték folyt.

Ehhez az asztaltársasághoz tartozott többek között a halál percéig „*úrfi*” néven szólított *Szarvady Károly* megyei levéltáros. Agglegény volt.

Éltes édes anyjával és egy szintén éltes régi gazdasszonyukkal a régi *Belkirály-utcában* laktak, saját házukban.

A gazdasszony ifjú legénykorában „*úrfinak*” szólította *Szarvady Károlyt*, édesanyja ha kérdezte, csak így mondta: „*itthon van-é az úrfi*”? vagy „*felkelt-é az úrfi*”? és *Szarvady Károlyon* fehér haja dacára is városszerte rajta maradt az „*úrfi*” nevezet.

Amikor visszakerültem 1871-ben Kolozsvárra, egyízben laktam a házuknál.

Először engem is meglepett ahogy az édesanyja kiszólott az öreg gazdasszonynak „hívd az *úrfi*t ebédelni” 's íme egy fiatal legényke helyett végigsétál a folyósón egy majdnem fehérgalamb ősz férfi.

Szarvady Károlyt, aki egyszer látta az életben, azt hiszem sohasem felejt el.

Járása-kelése, modora, beszédje, külseje, valami sajtáságos volt.

Jóságos arcát félrövid, ezüstös fehér szakál körözte, fehér haja hátul kabátjának gallérját majdnem elfedte, ha járt-kelt balkezét hátratette derekára, öklét, ujjait, télen-nyáron úgy behúzta kaputjának balujjába, hogy abból semmi sem látszott, jobbában az elmaradhatatlan görbékampós nádpálca.

Amikor belépett *Bodónéhoz*, nem ült le. Ötzőr-hatször végig sétálta hátratett balkézével a szobát, sorra kikérdezte mi van minden ennivaló, — a jó ételekre sokat adott — csak mikor tisztába jött mindennel, akkor ült le.

Zatler József, árvaszéki ülnök már várta az asztalnál, ő már tülesett az evésen. A régi *Borjúmat*, a mostani *Rákóczi-úti* szöllőjéből jött. Onnan rendesen betért *Bodónéhoz*.

A szobába ilyenkor be se ment.

A fedett kapujárás alatt lócára ült, hagymás tokányát, amit csakúgy minden teríték nélkül szokott ilyenkor kikérni jóízűen ott elfogyasztotta, s csak azután ment be.

A poharazgató kedélyes kártyakompániát kiegészítette *Bágyi Mihály* városi levéltáros és a városi tanácsosok legnagyobbasabbja, a mindig mosolygó szemű és arcú *Vájna Sándor*.

Vezetéknevének elsőszótagja valóban ráillett, mert olyan engedékeny, kedélyes, kedves természetű volt, hogy amint a szólásmód mondja: mint a vaját kenyérre lehetett kenni.

Jobb kezének „nevetlen”, vagy úgy is nevezik: „gyűrűs” ujja hibás volt, tenyerébe hajolt, 1848—49-i emléke volt.

Huszárságnál szolgált.

Ütközetben sebesült meg.

Kártyázótársai gyakran élődtek vele, hogy mikor a krajcárt — mert krajcáros játék folyt mindig, — beteszi, egy krajcárt mindig kihúz behajló ujjával.

Ezt a tréfát mindig megértette, felelt rá mosolygó szeme és arca.

Szép külsejű, jó kinézésű férfi volt.

Mindig csínnal és választékosan öltözött.

Huszárkodásáról emlékezve tréfás jókedvvel elbeszélte,

hogyan olyan passzent volt a huszárnadrágja, hogy a bolha is visított alatta és olyan finom, erős, tömött posztóból volt, hogy levegőt se be, se ki nem bocsátott nadrágszíjoldásig.

Hűséges gibicelője volt a kártyázótársaságnak *Doktor Jéger András*, így szólítottuk mindnyájan. Ez a doktori címzés esett jól neki életében, a mája hízott tőle, s talán, halóporában is rávágja: „bene fiam, bene, et cetera” ez volt a szavajárása.

Középtermetűnél kisebb ember volt. Élénkszemű, nyílt homlokú. Kerekded arcán *állra növesztett* — nem akarom sérteni porait és emlékét azzal, hogy *Hajnaú-féle* bajusz ékeskedett; mert *Doktor Jéger* aféle kuruc magyar legény volt.

Viselete is tetőtőltalpig magyar.

Télvíz idején feketebáránnyal bélelt prémes, ezüstgombos rövid bekecs, melynek balzsebéből kilógó dohányzacskó pillarígós sallangjai messziről elárulták, hogy pipás emberrel van dolgunk, báránnyal kucsma; magyarnadrág, ezüstsarkantyús csizma. Nyáron szellős vitorlavászon magyar ruha, széleskarimájú egyszerű Szalmakalap. Jobb kezében félrövidszárú csutorás szopókás tajtékpipa, bal karján kampós nád-pálca himbálózott.

Útja, mint a *keresett doktoroknak* mindig sietős volt.

Hova, hova *Doktor* oly sietve?

„Doktornak a páciens az első” volt a felelet.

Doktor Jéger András tulajdonképpen kirurgiát végzett *borbély* volt.

A korabeli kolozsvári orvosok jóakaratólag átnéztek ártatlan és ártalmatlan *doktoroskodásain*.

Főbenjáró, életbevágó eseteknél páciensei, s hozzátartozóik figyelmét mindig felhívta — persze módjával körülírva — más orvosok tanácsa és segítségére.

Páciensei a külvárosokból, az úgynevezett Hoszfőiakból kerültek.

Ezeknek szokásait, életmódját töviről-hegyéig ismerte.

Tudott a nyelvükön, szájuk íze szerint beszélni.

„A Hostátiaknak öregét, javakorbéliét, fiatalját, apraját, ijét, fiát mind jól ismerte, csaknem mindegyiket nevével tudta szólítani.

Páciensei többnyire afféle lakodalom, keresztelő, dínomdánom, eszem-iszom, vagy mulatságban összekülönbözött következményeiben szenvedtek.

Doktoroskodásából sok tréfás mendemonda került közszájra.

Sok közül egy-kettő:

Doktor Jéger paciensét megy látogatni. A ház előtti, hosz-
zában fektetett, ülökének használt fatörzsön ül a kis *Hóstatí*
gyerek.

Nó Jancsi fiacskám, hogy vagy? arcát megsimogatja.

Há' jól istálom.

Hát apád?

Eds' apám?

Az, az!?

A' nyeg, majd meg nyivad belé.

Nó, majd segít a Doktor bácsi.

Igen, de ma délben már olyan beteg volt, hogy a paszuly-
ból csak két tányérkával tudott megenni.

Azt ebédeltetek?

Azt bizony füstölt oldalassal, hisz' ma Péntek van.

Hát tegnap mit ettetek?

Édes anyám melegített töltött káposztát, hej! úgy jól-
laktunk majd mint a duda.

Apád is?

Biz' igen a' csak úgy szuszogott a hasátul.'

A *Dohárnak* se kellett több.

Szervusz fiacskám, nagyot nőjj!

Be a pácienshez.

Az természetesen nyög, különben is gyenge gyomrát
nagyon megviselte a káposzta és paszuly.

„Áldás, békesség!”

„Köszönjük, hasonló jót” kölcsönös köszöntések után
Doktor uram kalapját, botját, pipáját elhelyezi a szoba köze-
pén álló asztalra.

Az asszony székkal kínálja.

Állva marad, sietős a dolga, soka páciens, mentegetődzik.

„No János gazda, mi baj, mi baj, nyögünk, nyögünk?
Szerdán, mikor itt jártam már majdnem talpra állítottam, csü-
törtökön azért nem néztem be. Aztán meg sok a betegem,
azoknak is kell, hogy jusson belőlem.”

„Istálom nem tudhatom hogy's mint; de erősen gyen-
gén vagyok.”

Persze a Doktor már tisztában volt a káposzta és paszuly
dologgal.

„No se baj, se baj! Itt a Doktor!”

Hadd lássam a nyelvét. Hüh... a kezét... Óráját fon-
tos képpel nézve figyel a pulzust. Hüh... hüh... fekdjék
hányat János gazda.

János gazda nyögések közt hányat fordul. Következnek
a tapogatások, kopogtatások, 's a füllel való megfigyelések.

Hüh!... hüh!... . hüh!... a betegnek gyomrát tapogatva, persze! persze!... itt van ... érzem ... érzem .. tegnap káposzta, ma paszuly. Aztán azt kívánják a Doktortól, hogy talpra állítsa!”

János gazdát a Doktor ezen ördögös kijelentésére a hideg verejték ütötte ki, 's nyögdécselve Jiebegte: de istálom alássan...

„Szót se többet, a Doktort nem lehet megcsalni, mert az belát a beteg bélibe, a májba, a vesékbe.”

De istálom alássan csak úgy kóstolásképpen egy kanálkával ...

„Látom, érzem, tudom. Ilyen többet meg ne történjék, mert akkor nem segít a tudomány és a Doktor hiába fáradott.”

Különben írok egy orvosságot, két óránként egy evőkanállal kell bevenni. Édeskés keserű lesz az íze, még a gyermekek is örömet vesznek be. Ma semmi étel, holnap köménymagos leves. Holnap délután befordulok, *et cetera*.

Áldás, békesség!

„János gazda ne felejtse: a Doktor mindent tud, mindent lát.”

Indul. Óráját nézi. Tyü! teringette, Kis Ferencné már bizonyosan utánam küldte a kislyányát. No sebaj! sietek, Ott is segítünk.

A *Doktor* távozása után János gazda csodálkozva mondja: Hej! hej anyyuk még is csak szép, nagy dolog ez a doktori tudomány, tán még azt is megtudta volna mondani hány tölteket és hány szem paszulyt ettem meg.

Egy másik páciensénél van *Doktor Jéger*. A baj nem valami komolytermészetű, aféle hülés következtében előállott görcsös kólikás állapot.

Pál István uramnak megesett a szíve különben is gyenge természetű felesége jajgatásain, kit a rosszullet, ugyancsak megkínzott, elszalasztott *Doktor Jéger* után.

Megjelen, kérdezősködik, kopogtat, tapogat, vizsgál.

Receptet ír.

Rendel.

„Aztán ma minden órában tíz cseppet kell fehér cukorra csepegtetve bevenni. Holnap minden két órában tíz cseppet. Van öraju-k? Ismerik a számokat?”

Van istálom, ismerjük. Ott lóg a falon, mondja *Pál* uram.

Doktor Jéger egy pillantást vet a fali órára, 's a saját óráját kiveszi.

„Az nem jól jár, nem pontos, ez az orvosság, amit rendeltem nagyon kényes .pofitéka, pontos óra kell hozzá, pontosan csak a *Doktor* órája jár, ezt itt hagyom, eszerint kell majd bevenni az orvosságot.”

Óráját az asztalra helyezi.

Távozik.

A páciens harmadnapra már süttött, főzött; dó az óra négy napig az asztalon feküdt.

Doktor Jéger mindennap elment felhúzni. Órafelhúzással egybekötött beteglátogatás kitett négy vizitet és kijárt érte a négszeri szerény honoráriumocská.

Doktor Jéger Andrásnak üzlethelyisége, vagy mint ő maga és amint akkori időben mindenki nevezte *Oficinája* a mos-, tani *Szécsenyitéren* körülbelől a vashídfője helyénfekvő saját házában volt.

Oficinája, mivel még akkoriban alig volt két hírlapja Kolozsvárnak — valóságos „*Hirmondó*” volt.

Járt is oda kundsajt bőviben.

Petrő Sándor kollégájával és üzlettársával, kivel közösen tartották fenn az oficinát, néha alig győzték a munkát.

Doktor Jéger úgy segített a dolgon, hogy a sietőkundsajtnek a már otlévő várakozók megkérdezése nélkül felajánlotta a soronkívoli borotválást.

Petrő Sándor azonnal istenigazában beszappanyozta.

Jött a második, harmadik, negyedik sietős kundsajt.

Ezek is ugyanabban a szívésségben, eljárásban és jól beszappanyozásban részesültek.

Hőnyáron alig győzték szappanyos arcukról a legyeket hajtogatni, a száradásnak induló szappanyozás okozta viselkedetet alig győzték ujjokbegyével vakargatni.

Doktor Jéger különbnél-különb olyan tréfás anekdotákat eresztett meg, hogy a beszappanyozott *sietős* kundsajtok maguk is elfelejtették, hogy ők *soronkívüliek* és türelmesen várták a sorrendet.

Számos mulatságos egy 's más között *Doktor Jéger* leleményességéről tanúskodik az az ártatlan furfang, mikor ő a kártyázó társaság által véletlenül elhullatott krajcárt és piculát az asztal alul kampós botja végére alkalmazott lágyított kenyérbéllel suttymban szépen felpraktizálja.

Én nem; láttam *Kárvázy Árpád*, kinek csóka szemeit az ártatlan mütét nem kerülte ki, tréfásan gyakran évelődött vele ezért, szavatoljon érte ott a túlvilágban, mert már ő is ott adja a *bankot*, ha ugyan adja és ott is bizonyára hűségibicelője *Doktor Jéger András* „*et cetera*”.

Törzsvendég volt és a kártyázó kompániához tartozott a többek között *Gazsi József elemi iskolai tanító*.

Mindenkibe szorult bizonyos mennyiségű emberi gyarlóság, benne csodaképpen csak három lapult még.

Elő: a világ sűrű kincseért nem adta volna, havalaki *Tanár úr* címezéssel tisztelte meg.

Második: szerinte az O órája járt legpontosabban.

Harmadik: nem szerette, ha valaki *Gazsi bácsinak* szólította.

Erre ő így vágott vissza: én nem vagyok *bácsi* (tudniillik *Bács* faluból való, Kolozsvárhoz közel fekvő kis helység) én *Kolozsvári* vagyok.

Csontos arcú, bentülő szúrósszemű, horgasorrú, szálkashajú, illetőleg parókájú és csontkeményre pedrett szálkás bajuszú, kistermetéhez képest nagyfejű, vállas, rövidlábú ember volt.

Bennem első látására az a gondolat támadt: kár, hogy a természet elfelejtette hosszabbra nyújtani.

Szigorú arcával ellentétben ajkán mindig mosoly üt, mely beszélgetés közben, mintha mindig azt mondta volna: Megengedem, hogy sokat tudtok; de én sem estem ám a fejem lágyára.

Kárvázy Árpád a nagymáiszter, ha kedveskedni akart *Gazsi Józsefnek* kivéven zsebóráját csak annyit mondott, önmagához, vagy szomszédjához intézve a szót: Ugyan hány óra lehet? nem tudom jól jár-e az óram! *Gazsi József*, kinek majdnem tucatszámra ketyegtek lakásán különbnél különféle fali, álló és zsebórái, ragyogó arccal nyúlt zsebeihez, majdnem mindegyikből *vett* elő egy-egy ritkaság számba menő órát, melyeknek pontos járását, eredetét, megszerzési, becsértékét történetét, készítési idejét, ha elbeszélhette csakúgy repest a szíve.

Gaál Sándor a tréfa maiszter gentri gyerek fogadott *Kárvázy Árpáddal*, hogy egy este ötvenszer kivéteti *Gazsi Józseffel* zsebéből az órát.

Megnyerte a fogadást, különféle ürügy és ügyes, fogásokra *Gazsi József* ötvenötször vette ki az óráját.

Gudina István Áliás *István bácsi* vagy *Stefan bácsi*, többnyire két utóbbi hevén szólították, ki egy virágzó férfidivat kereskedése idejéből ismerős volt többnyire a főurakkal, *Teleky Sándor* gróf és *Eszterházy Miguel* grófnak, kik körükből való társasággal gyakran bebelátogattak *Bodóné* sültfőttjére és jóízű szász borára, mely a *Wakszman* család *zsitvai* terméséből került ide, az ételek után a konyhába tudakozódni eltávozott (ez volt rendes szokása) *Gazsi Józsefet* így mutatta be: *Gazsi József* nagy tudós!

Miféle szakmában?

A gyerekeknek mutogatja: ez a kakas, ez a tyúk, ez a ló.

Gudina István ide is, mint bárhová ahová csak leheteti, mindig elhozta hűséges társát, egykori kiérdemesedett vadász kutyáját, 's ez az asztal alatt gazdája lábánál helyezkedett el.

Vígan folyik a beszélgetés, poharazás.

A kutya fájdalmasan felnyiffant; mert *István bácsi* jót rúgott rajta.

Eszterházy Miguel gróf — ki különben teljes éleiben nagy állatvédő és kedvelő volt, — részvétellel odaszólt: ugyan miért bántja azt a szegény kutyát?!

István bácsi mutató ujjával saját orrára mutatott. Hadja el a Gróf *itt* nem vagyok süket. (Megjegyzendő *István bácsi* nagyot hallott.)

Számos látogatója volt még *Bodóné bormérésének*, kiknek megjelenése, ottani viselkedése, 's a róluk Közzsájon forgott kedves *egysmás* mind olyan szép emlékek előttem, miket még élek híven megőrzök; de válnom kell tőlük, mert új emberek, új erők, új nemzedék kopogtat az ajtón és foglal helyet a *Bodóné* bormérésében.

De mielőtt búcsút vennék a kedves emlékü régiektől, egy kis jellemző dolgot elmondok a dúsgazdag, százezrekkel bíró, halála után rengeteg vagyont jótékonycélra hagyományzó *Berde Mózesről*, hogy tanuljunk tőle spórolni és gazdálkodni.

Ő ugyan nem volt úgynevezett törzsvendég, csak ha ügyes-bajos dolgai Kolozsvárt tartózkodásra utalták akkor látogatott el *Bodónéhoz ebédre*.

Egy ebéd ára kenyérrel — milyen ízletes és mennyi! — negyven krajcár volt.

Berde Mózes ebédelt, fizetésre hívta *Bodónét*. Olykor-olykor ő is számolt, mikor szükség volt reá.,

Bodóné Berde Mózes elé áll, mondja: Negyven krajcár.

De csak levest és sóbafőttet (marhahúst) ettem, mert beteg vagyok.

Negyven krajcár, ismétli *Bodóné*.

Mondom, hogy csak, levest és sóbafőttet ettem.

Negyven krajcár mondja ismét *Bodóné*.

„No jó; de a pecsenyére és tésztára este eljövök.

Este beállított és tisztára letette a 40 krajcárt.

Mi és azok, kik *Berde Mózesnek* é féle állásához és vagyoni állapotához szigorúskodó eljárását nem egyszer láttuk, tapasztaltuk és megmosolyogtuk, mély tisztelettel őrizzük emlékét, melyet büszkén hirdet az az épület is, mely a magyar közművelődés fejlesztésére és virágzására az ő nemes jótékony hagyományozásából épült: az Unitárius kollégium.

Egy furcsa kis történetecske jut eszembe, fiatal színész-koromban hallottam, egy kecskeméti születésű pályatársam beszélte el.

A kecskeméti református pap a múlandóságról prédikált. Hogy hallgatóinak a földiektől való egykor okvetlen bekövetkezendő elválást megkönnyebbítse, amint hite és meggyőződése hozta magával a túlvilágiakat annak rendje és módja szerint költői papi lelkével szépen kicicomázigatta.

A szószékkel szemben, az első padosorban ült Kecskeméth legöregebb embere, kinek a százból alig hiányzott egy esztendeje.

Erőskötésű, tagbaszakadt ember volt, az a kilencven és kilenc megviselte ugyan, de megtörni nem tudta, egyenes derékkal hallgatta a prédikációt.

Mikor a pap nekimelegedve, az elmúlásról, halálról amúgy szépen becukrozva beszélget, az öreg, mit gondol mit nem egyet húz derekán, még jobban kiegyenesedik, fejét még jobban felemelte és olyan mozdulatot tett, mint aki semmi-kép nem tud kibékülni az egész dologgal.

A pap észrevette az öreg mozdulatait, belátott a lelkébe, hogy a megkönnyebbülés felé lódítsa hívének himbálódzó lelkét, szólott illetéknéppen: „Bizony, bizony kedves atyám-fiai az Úrban, e földön minden-mulandó, elmúlunk, meghalunk, (odaszólva mintegy az öreghez) *talán még Rúz uram is.* Hát biz ez úgy van.

A kecskeméti pap *Rúz* uramnak odacukrozta a „*talán*”-t; de a végzet nem teketóriázik, röviden mondja ki a szentenciát.

„*Vedd fel az ünneplődet, ha van: ha nincs úgy is jó, aztán gyere*”.

Ez a szentencia mondatott ki *Bodóné* régi jó vendégeire is.

Egyik *dr* másik után szépen felöltözött ünneplőbe és elment.

Bodóné régiszabású kedves vendégei is az emberek sorából szép egymásutánban kihaltak; de *Bodóné* bormérése nem olyan hely volt, hogy onnan a vendégek *kihajjanak*, elhalni belőlök elhaltak, de ha *Bodóné* száz meg száz esztendeig élt volna, dacára a korrall szaporodó modern vendéglőknek, az *Ő bormérése* és konyhája mindig virágzott volna. A régiek el- és kimúltával is virágzott tovább; mivel mint már jóelőbb említettem ajtaján kopogtatott egy *újabb nemzedék*. Melynek vezére, éltető lelke — az akaraterős, széleskörű tevékenységéről ismert, az akkori polgárság és iparososztály eszének és cselekedetének mondhatni csaknem irányítója — *Benigni Sámuel*, közszájon: *Bénig Számi* volt.

A kutya

vagy

hogy lettem mozisínész.

Amióta az ínyem kihatadt, tudniillik a fogzáson túl estem, és valahogy eszmélni tudtam, mindig szerettem a kutyát; dehát melyik gyerek nem szereti? száz közül talán egy akad, amelyik fél tőle. Kivált falusi gyerekek, — magám is az voltam — a kutya az első barátja.

Csúszó-mászó koromban, mikor az *állókából* kikerültem» — ez az *álloka* egy négylábú tölgy, bükk, vagy más keményfából készült és hogy a gyerek könnyen fel ne borithassa, meglehetősen súlyos alkotmány, ellátva egy kerek lyukkal, melybe a már'valamiképp talpon állni tudó gyereket hónaalja magasságáig beállítják.

Az *álloka* felső lapján két, három, kistányérnyi mélységű bevájt üreg van, melybe gyerekek való elemózsiát, pépet, sárga kását, tejbekását stb. szoktak tenni, a mellé holmi kis játékszereket is, hogy az ifjú csemetének táplálkozva, szórakozva erősödjének az inai.

Hát mikor ebből a leleményes és praktikus családi bútor-darabból ,már az *udvarra* kerültem, vagyis már négykézláb mászni s valamibe kapaszkodva kétlábon ödöngeni tudtam, nekem is a kutyánk volt az első barátom. Ő lett az én eleven *mozgó állókám*. Füleibe, nyakába, hátszörébe, farkába kapaszkodva, csúsztam, ödöngtem, csetlettem-botlottam ide s tova az udvaron.

Soha sem felejttem el azt a bánatot, mit gyerekkoromban éreztem, amikor is egy Pasternak nevű, szülőföldemben szőlőpásztor hivatali túlbuzgóságában; bizonyára jól bepálinkázva, — mert ezt az italt mód nélkül szerette — mellyel *Szróli* zsidó látta el, cserébe a hegyből *elpásztorozott* szőlő és gyümölcsért — egy *Pidri* nevű kutyánkat a szőlők alatti gyepű kerítésén kívül agyonlőtte.

Falun esemény számba ment az, ha a szőlőpásztor fegyverrel, vagy kaptatóval egy-egy kutyát elemészttet.

Ez a kaptató furfangos készülék volt, gyerekkorom óta nem láttam ilyesmit. Olyan forma volt, mint egy kisebb *kút-gém*, csakhogy a gémjére gémostor helyett egy kötélhurok volt alkalmazva. Ezt az ármányos készüléket a szőlőpásztor a gyepűkerítésen arra a helyre rejtette el, hol a kutyák beszoktak bújni, a bebúvó kutyái nyakon fogta a hurok, a gém végére alkalmazott kő, vagy tönknehezékek felkapták, s ott lógott a levegőben, amíg a pásztor arrajártában észrevette és örökre végzett vele.

Bizony, eseményszámba ment a mi Pidrink elemésztése is; mert amellet, hogy a *Nótárius* kutyája volt — édes atyám Nótárius volt — a szőlőpásztor maszatos fővel, jogtalanul lőtte agyon, tanúk bizonyították, hogy a kutya a gyalogbodzák között szimatolva ballagott a néném után, ki borért ment a pincesoron lévő pincénkbe.

No de meg is ülte a kótert ezen cselekedetéért Pasternak, de a mi bánatunkat nem enyhítette az ő kóterbüntetése. Testvéreimmal a Pidrit szépen elföldeltük; de Pasternákra soha sem tudtunk jó szemmel nézni.

Ha lehetett volna, talán tanuló és diák koromban én is tartottam volna kutyát; de bizony arra a kosztra, amit én tanuló koromban teljes ellátással együtt abban az időben 12 f., azaz tizenkét pengő forintért kaptam, magam is elég voltam. Diák koromban pedig a *konviktus* és a *bentlakás* végkép újtát vágta kutyát tartó kedvemnek.

Rövid falusi tanítószágom ideje alatt-már a saját kutyám járt kelt tanítói portámon.

Még vándorszínész koromban is volt mindig egy-egy kedves kutyám, hej, pedig de sok kellemetlenséggel járt a tartásuk.

Utazásnál, akár kocsin, akár vonaton, csak a bajt szaporította. Feladni, kiváltani, pakkok után nézni, a ki próbálta, tudja mi az. Hát még a szállás, lakás keresésnél?! Hány, különben alkalmas lakás és szállásról kellett lemondanom, míg végre olyanra akadtam, hol a kutyát is elszívlelték. De hát a közmondás azt mondja: ki mit szeret, bolondja annak. Én is így voltam.

Végre Kolozsvárra kerültem. Portámon járt, kelta kutyám!

Amíg a színészet, gyümölcsészet, méhészkedés mellett vadászgattam is — mert ebbe is belekóstoltam — vadász-kutyát tartogattam; de mióta éveim számával gondjaim is szaporodtak, lemondtam a vadászatról és a kuvasz kutya lett a kedves állatom. Volt olyan kuvaszom, *Hattyú* volt a neve, magán viselte *nevét*, mivel olyan tiszta fehér volt, mint a

hattyú, egy falusi ember, mikor meglátta, egy tehén árára becsülte. No, az igaz, abban az időben egy tehén ára nem volt még ezer, másfélezer koronára felszófolva.

Együtt öregedtünk bele az életbe, kuvaszomat már elnyújtta az öregség, én még állom, ahogy állom a sarat..

Minden kutyátkedvelő, kutyát tartó embernek fordulnak elő bizonyos *knyahistóriák*, én sem voltam kivétel és különös, hogy éppen az az állat, melyei gyermekségemtől fogva kedveltem, juttatott közvetve olyan helyzetbe, mely szinipályáinon öregségemre olyan lökést adott, hogy arra az elhatározásra jutottam; „*Pista vond le a következtetést; a színeszetből elég lesz*”. És hozzá még ebben a történetecskében nem is az én kutyám, hanem a másé játszik szerepet.

A negyvenöt évből, mit eddig, mikor e sorokat írom, a kolozsvári színház kötelékében töltöttem, harmincöt éven keresztül mint rendező is működtem. Rendeztem vígjátékot, bohózatot, színművet, drámát, tragédiát, klasszikust, operettet, operát, népszínművet.

Tehetségem szerint lelkiismeretesen igyekeztem mindenkor megfelelni, ebbéli megbízatásomnak. Dehát az idő múlik. A kór halad. Új tehetségek tűnnek fel. A munka — amint rendjén is van — megoszlik. A vén váll és agy megkönynyebbül, s tehermentesül, elevenebb agyak, s erősebb vállak állnak sorompóba.

Mikor e sorokat írom, már csak egy-egy régi színmű, egy-egy Csiky Gergely-féle darab, vagy népszínmű — mikben rendszeren játszom is — kerül rendezésem alá.

Szerettem én minden tisztességes, jó színművet, lett legyen az angol, francia, német, olasz, lengyel, román, svéd stb., szerepeimet tehetségem szerint kidolgoztam, szeretettel, kedvvel játszottam el bennök, de már bocsásson meg a jó isten, magyar alakjaimat különös faji szeretettel cirkalmaztam ki, s nagy lelki gyönyörűséggel játszottam el, hogy milyen sikerrel, az más kérdés.

Mint megelőző időben mindig, most késő vénségemben is sokat, kardoskodom a magyar darabok, s különösen a jó népszínművek mellett, hej! mert szó ide, szó oda, tisztelet az érdemes kevés kivételnek, 'a inai nemzedéknek nem igen fűtik hozzá a foga, hej! mert némelyik de félválról, kicsinylőleg beszél róla!

Persze; nem *érzi*, nem *érti!* Nem úgy van nevelve! Ki tehet róla?!...

Ezerkilencszáztizennégyet írunk, februárius huszadikát.

A végzet úgy rendelte, hogy én ezernyolcszáz negyvenkettőben februárius hónap huszadika virradóra lássak gyertya világot, mivel éjjel születtem.

Éppen születési évem fordulója volt. A véletlen és az igazgatói számítás, anélkül, hogy tudomása lett volna e reámnézve némi jelentőséggel bíró napról, Csepreghy „Sárga csikód-ját tüzte ki előadásra. Mint mindig, most is lelki gyönyörűséggel néztem az előadás elé s örömmel határoztam el magamban, hogy születési évem fordulóján tehetségemhez mértén *„befogom mind a hatot”*, hogy helyt állhassak egyik kicirkalmazott, kedves alakításom, *Oelecséri pusztabíró* szerepében.

Munkabírák, jó népszínmű, kedves szerep, hozzá még születési évforduló, hát mi keli még hozzá, hogy igazi lelki örömmel kezdjem meg — buzdítva, figyelmeztetve, akire ráfért, oktatva folytassam a *főpróbát*.

Folyt is az rendben, szépen, simán egészen a második felvonás közepe tájáig, amikor is észreveszem, hogy színházi főkellékesünk egy borjú nagyságú szentbernáthegy-i kutyát vezetget a színpadon ide s tova a játszó és karszemélyzet között, s egyik félve tőle, félre húzódik, a másik játszva a *bátort*, nevetve végigsimogatja, így az én rendben, simán folyt főpróbámnak vége, és mindenki a szentbernáthegyivel foglalkozik.

Cs. I. pályatársam ugyanis, mint a *„Kiskirály”* operett rendezője — az előadás másnapra volt kitűzve — jónak látta a *„Kiskirály”*-ban szereplő kutyát az általam tartott főpróbán bevezettetni a színpadra, s a személyzet között ide, s tova - sétáltatni.

Én odaszóllottam a főkellékeshez: miféle dolog ez, így zavarni a főpróbát, elvonni a személyzet figyelmét!? s az ügyelőhöz intézve szavaimat, azt mondtam: vezessék ki azt a kutyát.

Erre Cs. I. pályatársam nyersen és meglehetősen hetykeséggel rá vágta: a kutya benn marad.

Erre én most már Cs. I.-hez intéztem szavaimat: azt a kutyát ki kell vezetni, sétáltassa és szoktassa a kutyát a színpadhoz, a tömeg közötti járáshoz az ön próbáján, de az én főpróbámat ne zavarja s a személyzet figyelmét ne vonja el.

— *„A kutya benn marad és slussz* — válaszolta a primadonna számba menő kolléga, s fenyegető és kihívó hangon leintett, hozzá tévén: *„Külömben baj lesz”*.

Engem keserűség és harag fogott el. Ezt lenyeltem, amazt legyűrtem. Hosszú szünet után tudtam csak szólani.

— *„Ha nem tiszteli a színpadot, hanem respektálja bennem a rendezőt, ha elfelejti, hogy a színészet tisztességes szolgálatában félszázadot eltöltött pályatárssal áll szemben, becsülje meg bennem a koros embert; de hát ehhez emberséget kell tudni!”*

Főpróbát, kutyát stb. otthagya, félre vonultam a színpalak mögé.

Hosszú pályafutásom, jelenem, jövőm végig nyargalt agyamon, sok mindenfélét össze-vissza gondoltam. A fejem zúgott, szívem dobogását hallottam, senkinek egy szót sem szóllottam.

Este játszottam.

A korcsmai jelenésnél úgy duhajkodtam, ahogy sem azelőtt nem tettem, sem ezután nem teszem, s mintegy akaratlanul oda kiáltottam a cigánynak: „Józi húzd el még egyszer, talán *utoljára* azt az én nótámat: „*Arra kérem pusztabíró uramat*”.

Előadás után is izgatott voltam, gondoltam, elmegyek, leöntöm a keserűségemet pár pohár borral. Tudja kő, rossz szokás, de hát, majdnem általános, színész szokás. Ezt is meggondoltam. Lemondtam róla, szép csendesen hazafelé bandukoltam. A februáriusi csípős szél jól átjárta minden porcikámat, némileg lecsilapulva lenyugodtam.

Másnap délelőtt felmentem az igazgatói irodába és Dr. Janovics Jenő igazgatónak — egy szót sem szólva az előzőnap velem történekről — ezt mondtam: „Kedves igazgatóm, előrehaladott korom és a körülmények engem arra intenek és arra az elhatározásra juttattak, hogy színiműködésemet befejezzem!”

Meg vallom, hogy hangom és egész valóm megreszkedett, amíg e néhány szót kimondtam.

Igazgatóm, ki tekintetét az előtte levő iratokra vetve hallgatta kijelentésemet, kis szünet után felém fordult, s jószákos szemekkel nagyot nézett rám, így szólt: „Kedves Pis-tám, aludjál pár éjszakát evvel a kijelentéssel”.

— „Jól van” mondtam, „alszom”, köszöntünk egymásnak, eltávoztam.

Én aludtam kijelentéssel februárius huszonegytől egész május hónapig, anélkül, hogy valaki csak egy szóval is kérdezte volna tőlem, hogy mi hát a tulajdonképeni oka kijelentésemnek és elhatározásomnak.

Működésre fel nem szólítottam, azt a pár szerepemet, amit a nagy operett világ mellett gyéren, napirendre tűzött, eredeti darabokban én' szoktam játszani, eljátszotta más pályatársam.

Ebben a dologban így okoskodtam, és még mai napig is azt hiszem, hogy igazgatómnak az alatt a huszonnég óra lefolyása alatt, ami után én kijelentésemet megtettem, a színházi ügyelő útján — ki minden színpadon történt rendellenes dologról tartozik jelentést tenni — az előző napon tör-

tételekről tudomása lehetett. Ha pedig az ügyelő kötelességmulasztásból meg nem tette volna, bizonyára valamelyik pályatárs, vagy színházi alkalmazott, ki a jelenetnek tanúja volt, elcseveghette a történeteket.

Igazgatóm, mikor elhatározásomat előtte kijelentettem, ismerve békülékeny természetemet, talán azt gondolta, hogy a Cs. I. és köztem történt ügy simán elintéződik egy kis hibás eljárás őszinte beismerésével. Talán volt is közöttük erről szó, vagy talán az villant meg agyában, hogy Cs. I. pályatársammal szépszerivel megérteti és jóvátéteti hibás eljárását, ezért mondta nékem: „Kedves Pistám, aludjál pár éjszakát evvel a kijelentéssel”. Mai napig is hiszem, hogy igazgatóm vállalkozott a békítő szerepére, de olyan dédelgett és elkapatott, elkényeztetett legénnyel, mint Cs. I. pályatársam volt, nem tudott dűlőre jutni.

Az ilyen eseteknél az olyan fél, ki a közönség dédelgetése és színpadi működésének igénybevétele folytán nélkülözhetlenebbnek és így erősebbnek érzi magát, olyan kijelentésekkel is szokott előállni, mik az igazgatóra nézve anyagi károkkal is járhatnának.

Hangzott-e el igazgatóm előtt Cs. I. részéről ilyen kijelentés, nem tudom.

Kellett-é választani Cs. I. színpadi működése és az enyém között, azt sem tudom.

Csak azt tudom, hogy az én színpadi működésem februárius huszonegyedikével lezáródott

Hát én bizony, nagyon különösen éreztem magamat.

Félszázadnál többet töltöttem a színipályán. A kolozsvári színház kötelékében több, mint negyven évet, igaz, hogy saját elhatározásomból történt a színpadtóli megválásom; de a körülmények kényszere alatt tettem, mivel sértve éreztem magamat.

Igyekeztem beletörni magamat új helyzetembe, ásó, kapa, csákány, fejsze, fűrész, kasza és gereblye segítségemre voltak, kertemet, gyümölcsösömet, szőlőcskémet művelgettem, telt és haladt az idő, zavartalanul aludtam elhatározásommal és kijelentésemmel egész május hónapig. -

Ekkor felszólítottam Dr. Janovics igazgatóm által, hogy „*Bánk Bán*” mozgófénykép felvételeiben mint „*Tiborc*” személyesítője működjem közre.

Szép szóval előadta, hogy efajta működésem távol áll a színpadtól, hol sértve érzem, magamat és kilátásba is helyezvén Cs. I. részéről sérelmem jóvátételét, közreműködésemet felajánlottam.

De nem ment ez épen olyan simán, mint ahogy én ezt itt leírogatom!

Lelki tusakodásokon mentem keresztül.

Sértve éreztem magam, s sérelmem nem tétetett jóvá.

Színpadai működésem beszüntettem, ezzel meg úgy éreztem, én sértettem meg a közönséget. Viszont sem a sajtó, sem a közönség nem érdeklődött az iránt, miért nem működöm hónapokon keresztül, és most beálljak moziszínésznek?!

Dehát „*Bánk Bán*”! A magyar színiirodalom remeke!

„*Tiborc*”! Egyik legkedvesebb szerepem, mintha minden szava lelkemből szakadt volna. Ünnepies megilletődés szálotta meg lelkemet, valahányszor játszottam e szerepet és most kiszakítsam magamat *azoknak a díszes névsorából, kik benne szerepelhetnek!*

Meggondoltam a dolgot, a vége az lett, felcspattant moziszínésznek.

Moziműködésem „*Bánk Bán*” felvételével kezdődött.

„*Tiborcot*” személyesíttem.

Nem tagadom izgatott voltam.

Félszázados színiműködésem után új térre léptem, 's a kezdőkön tapasztalt elfogultság engem is áthatott.

Elgondoltam, hogy e téren való működésem más mint, a színpályán.

Ha ott a legjobb igyekezetünk mellett — hiszen emberek vagyunk mindnyájan, a tökéleteshez csak megközelítőt tudunk alkotni — a felfogásunkban, 's annak megalkotásában valamelyes hibát követünk el, jöhet, jön is más alkalom, hogy helyre hozhatjuk; de itt lelki állapotunk visszatükrözésével egész valónk, ha nem is örök, de meglehetősen hosszú időre képekben megörökítettik.

Ha itt felfogásunkba, annak megoldásába, általunk el nem hántható okok miatt valami szépséghiba csúszik be, ezt jóvátenni már nincs módunkban.

Ilyen, 's eféle gondolatok járták át lelkemet, 's tartva attól is, hogy azt az eredményt amit hosszú színpályámon kiküzdöttem, a mozi téren esetleg nem beváló eredménnyel meggyengíteni, nem tagadom egy kis *félsz* lopódzott belém.

De viszont az az érzés, hogy ha van bennem elég önismeret magamat megbírálhatom, az a „tudat, hogy magam-magam nemcsak én, de a későbbi nemzedék is láthat, hozzá még egy kis megbocsátható *hiúság* is nekibátorított.

Az első felvételek Szentbenedeken Kornis Károly gróf kastélyában és Szentbenedek határában történtek.

Dr. Janovics Jenő fáradhatatlan kutatásának sikerült ezt a helyet felfedezni. A mai napig is épségben maradt, gonddal fenntartott II-dik Endre, Arpádházi király korabeli ősi vár

terhiével, helyiségeivel, minden zeg-zugával, külsejével, fekvésével, valamint az újonnan épült kastély is, úgyszintén Szentbenedek helységnek érdekes fekvésű határa, „*Bánk Bán*” felvételéhez oly alkalmasak voltak, aminőkhöz hasonlót alig találhatót volna az egész országban.

A felvételekhez szükséges működő személyzet vonaton utazott Deésig, onnan bérkocsikon ment Szentbenedekre.

Én Dr. Janovics Jenővel, Kertész Mihály rendezővel, Bécsi József operatőrrel és két pályatársammá Dr. Janovics hatalmas és kényelmes autóján mentünk, illetőleg *repültünk* Szentbenedekre.

Életemben ezelőtt az utazás előtt csak egy alkalommal ültem autón.

Budapesten időzésem alatt Hegedűs Gyula barátommal a „*Fészek*”-ből mentünk Vendrey Ferenc barátomhoz vacsorára Budára, 's onnan vissza a Metropol szállodába.

Ez a kis kirándulás este, zárt autóban, a fővárosban és igen mérsékelt hajtással történt, mégis folyton azon remegtem, hogy a tekervényes utcákon nem vágódunk-é bele valamelyik sarokházba, vagy ,nem ütközünk-é bele valamelyik villanyosba, vagy nem söprünk-é el egy bérkocsit végképpen a föld színéről.

Ez a Szentbenedekre való autózás egészen más volt. Nem tudom, mivel nem értek hozzá hány kilométer sebességgel ment de az egyenes, lapos, sík országúton olyan sebesen rohant az óriási szörnyeteg, hogy minden percben azt hittem legott kiheppenek belőle. Lélegzetet alig-alig tudtam venni, Pipára gyújtásról, ez volt a legnagyobb csapás reám nézve, szó sem lehetett, hacsak- meg nem állott az autó. Útitársaim kik szokva voltak az autózáshoz persze jól mulattak az én gyötrelmeimen.

Rövid, reámnézve meglehetősen izgalmas autózás után berepültünk Szentbenedekre a grófi kastélyba.

Mar maga „a kastély főkapuja a maga nemében ritkítja párját. Eredeti, valódi székely kézimunka, a legkisebb része is kemény tölgyfából, vésett tulipán díszítésekkel, a székely kapuról elmaradhatatlan galambdúccal, a kapukra vésett székelyszjárású mondatokkal.

A nagy kapun kívül:

Ha jóó száundeekkel jöttelel úgy

Aaldjon meg az Isten kimeneteledben.

Kormaanyozza jöttöd vissza teereesedben.

A nagykapun, szintén kívül:

Ha jó szíved, lelked bejöhetsz,

Ha pedig nem! taagas az út elmehetsz!

A kis kapun küni:

Mond meg nekem

Kii csizaa be?

Ki jaar este melletted bee?

A kis kapun, benn:

Azeert vagyok kucsiza bee.

Ne mondjam meg! Hogy ki jaar bee.

A nagy kapun, benn:

Építette MDCCCCVI esztendejében

Gróf Kornis Károly és hitestársa

Báró Fejérváry Irma

A reegiek emlekezetére itt helyben.

A másik nagy kapun, mely a gazdasági épületekhez

vezető úton van, künn a kapun:

Komee Hej? Haat e mi?

Nem laatud? szamaarkapu?

Benn a kapun:

Aaldom a jó istened

Hogy ide gyött keelmed.

Kornis Károly gróf a társaságot igazi magyar vendég-szeretettel fogadta, s a felvételekhez szükséges dolgokat, helyiségeket szíves készséggel ajánlotta fel.

A főbb szereplők a kastélyban kaptak szállást, egyrésze a gyönyörű új épületben, más része az eredeti ódon épületben, melynek nagyrésze gondal, 's stílszerűen van renoválva.

A többi szereplők és alkalmazottak Deésen voltak szállodába elszállásolva. Felvételekre Szentbenedekre, felvételek után éjszakára Deésre bérkocsik szállították a személyzetet.

Ebedről, italról Dr. Janovics Jenő igazgató gondoskodott, az egész működő személyzet részére. Pálfi Bertalan pályatársunk mint ügyes bevásárló gazda és Szalay József főkellékesünk itt mint nagyszerű szakács ugyancsak kitétek magukért.

A bográcsos borjúpörköltnek, gulyás húsoknak, 's hozzá még túrós-tepertős csuszáknak olyan remeke került ki Szalay József alkalmi szakácsunk kezeiből, hogy ötven pályázó szakács közül is bizonyára az ő sültje-főttje nyerte volna el az első díjat. Reggeliről és vacsoráról kiki maga gondoskodott a napi díjakon felül megállapított reggeli és vacsorapénzből.

„*Bánk bán*” Bakó László. „*Melinda*” Paulay Erzsi. „*Biberach*” Dr. Janovics Jenő. „*Ottó*” Várkonyi Mihály, a rendező: Kertész Mihály, az operatőr: Bécsi József, a grófi ház belső vendégei voltak és teljes ellátásban részesültek, én is mint „Tiborc” teljes ellátásban részesültem, 's mondhatom nem mindennapiképp lehetett, mikor az oszlopos, fejedelmi-

leg berendezett, nyitott elejű, nyári étkező díszesen terített asztalánál ott ültem „Tiborc” ütött-kopott jelmezében, s amellett, hogy díszesen öltözött keztyűs személyzet szolgált ki, a két kedves grófkisasszony és fiatal gróf hol egyike, hol másika részesített becses figyelmébe és szívesen kínálgattak jobbnál-jobb étel és italneműkkel.

Hálásan emlékezem vissza a grófkisasszonyok kedves, francia társalkodónőjére, ki egy-egy fáradságos felvétel után, mikor a hőségétől eltikkadva egy-egy lombos fa árnyékában pihengettem, mosolyogva francia előzékenységgel ott termett mellettem egy jókora unitárius pohár kitűnő szomorodni vagy villányival.

Mi az úgynevezett bennlakók, az oszlopos nyitott elejű, nyári étkezőben vacsorálgattunk a grófi családdal együtt. A színész világban történt mulatságos események elbeszélései szórakoztatták és vidámitgatták a társaságot. Elöttem és úgy hiszem, többi társaim előtt is feledhetlenné maradnak a szent-benedeki napok és kellemes esték.

A grófi család, mivel jókor lenyugodott és korán kelt, vacsora után 9 és 10 óra között rendesen lakosztályába távozott.

Mi persze színészcsoport már kezdtünk kedvesedni, s tovább szüröcsölgöttük a még fennmaradt vidámitót. No de mindennek van határa, mi is meggondoltuk, hogy: hogy holnap is nap van, tehát kiki nyugovóra.

A „Nagy úr” ami kedves Bakó Laci barátunk minden eloszlásnál méltóságteljesen odaszólt a felszolgáló inashoz; „aztán kérem ne feledje el, hozzon fel a szobámba levélpapírost... no meg egy üveg bort”.

Már hogy a felvitt levélpapírok tele lettek-é írva reggelre, arról nincs tudomásunk; de hogy az üvegek reggelre mindig üresek voltak, az már több mint bizonyos.

A felvételek hosszú sorozata után következelt az a felvétel, amikor „Bánk Bán” a „Nagy úr” lóháton elindul nagy körútjára, hogy személyesen győződjék meg az ország és népe nyomoráról.

Bakó László barátunk, ki maga is komlói, lassú, csendesvérű ember, maga alá szintén olyan lovat óhajtott amilyen-nel — egymást megértve — közösen sikerrel oldhatják nagy mozifeladatukat.

Egymásután vezették élő az istállóból a szereplésre alkalmasnak vélt lovakat.

Az egyik moziravaló alkalmatlan voltának szünetnélküli horkantásaival adta tanújelét, a másik prűszkölt, kapált, a harmadik füleit gyanúsán hegyezgette, a negyedik a legkisebb érintésre és simogatásra is idegeskedett, nyugtalanokodva ugrált.

Laci barátunk Báni köntösében, mellén összefont karokkal, díszkardját hóna alá szorítva, méltóságos állásba vágva magát, nézte, nézte a különböző figurákat csináló lovakat. Mit gondolt? mit nem? min? és hol járt az ő esze? Ő tudja. Nem mondta. Én azt hiszem így gondolkozott: ha én ezen lovak valamelyikére ráülök, vájjon az a ló nem „Bánk bán” nélkül a hátán fogja-e befutni az országot. Szünet után, szakállát végigsimogatva így szólt: „hát csakugyan nem lenne a grófi istállóban valami csendes vérű, megbízható alkalmas ló”? A többi ittlévő lovaim — szólt a gróf, — szürkék, hajtó, vagy igazlovak, azt hiszem nem alkalmasak; azonban van egy hatalmas muraközi lovam, tegyünk próbát avval, az azt hiszem elég csendesvérű.

A gróf odaszólt a lovászhoz: vezessétek elő a muraközit.

Tágra nyílt szemekkel leste és várta mindenki a Bucefálust, melynek rendeltetése lett Magyarország „Nagy urát” hátán hordozhatni.

Végre feltűnt, s megjelent a látomány hatalmas nagy fejével, szügyigérő sörénnyel, sertésforrázó széles teknőszerű hátával, szakajtókosár nagyságú patákkal, majdnem a földet seprő farkával. Ahol végig jött a porondos úton, patáinak nyomát kis igazítással, egy-egy baka bátran fedezékül használhatta volna.

Az egész társaság köré tódult, simogatták fejét, nyakát, szügyéit, hátát, farát, hasát, lábát. A muraközi fülét se billentette, jól esően tűrte: de tűrhette is, mert olyan és annyi tenyér, mint amilyen és mennyi őt simogatta, muraközit még aligha simogatott.

Maga a „Nagy úr” Laci barátunk is megajándékozta leendő *hátasát* egy homloksimogatással, s egy kegy teljes üstök meghúzással. Bajusza alatt ajakára mosoly derült, mely azt látszott mondani: „no végre megtaláltuk az igazit”.

Most következett a felszerelés.

A lovász és hozzáértők gyorsan hozzá láttak.

Legelőször is díszes, csattos, pikkelyes, csótáros, salangos kantárt (főkötőt) a fejére.

Igen ám; de a muraközi fejének három negyedrésze sem fért bele a kantárba.

Nosza bővíteni kell á kantárt.

Kantáron, szügyellőn minden csattot megereszgettek a legelső lyukra, s nagy kinnal valahogy bemaszírozták az óriás fejét a kantárba.

Következett a nyergelés. Itt volt ám az igazi bökkenő; a korhű díszes nyereg nem a muraközi széles marjához és

hátához készült, s úgy állott a ló széles lapos hátán, mintha tizenkét személyre készült asztalnak kellő közepére egy tálcakát tennének.

No dehát ezen a bajon is segített az a körülmény, hogy a grófi lószerszám raktárban volt nyereg elég választékban.

Elő is került egy legnagyobb méretű, bár nem korhű, de meglehetősen régiszabású nyereg.

„Föl az izzasztóval, reá a nyeret, arra a zsobrákat, szorítsd a hevedert”. Könnyű volt ezt kimondani, igen de a heveder csattosfele és a lyukakkal ellátott vége között majdnem három arasznyi tér volt. Nekiestek jobbról, balról, húzták, szorították a hevedert, gyúrták, dagasztották a ló oldalát és hátát, a szegény állat csakúgy nyögött belé, végre erős munka és küzködés után bakapcsolhatták a heveder csattját az első lyukba. Második lyukra már nem is lett volna tanácsos szorítani, mert a hevederen innen is, túl is úgy kida-gadt a ló hasa, hogy a további szorításra vagy a ló pukkad ki valahol, vagy a heveder pattan szét.

Nyergelve készen állott a „Nagy úr” táltosa.

Az egész személyzet, s nézőközönség megkönnyebbült a várvavárt eseményre, s mikor Laci barátunk ügyel-bajjal feleszközölte magát a nyeregbe, s verejtékes homlokkal, méltóságteljesen széjjel nézett a körülötte levő csoporton, hangozós éljenzésbe tört ki az egész tömeg.

Volt is miért éljenezni. Én nem tudom, mert nem láttam, milyen lehetett az a történelmi nevezetességű cseh „*Holubárd*” az ő hatalmas táltosán; de méretekre nézve kismiska lehetett ahhoz, ahogy Laci hatalmas alakja festett a muraközi hátán. Kezdődik a felvétel.

„*Bánk Bán*” indul a nagy útra, meggyőződni az országnyomóróról.

A gép előtt kicirkalmaznak, megjelölik az irányt, melyen *Bánknak* el kell haladnia. De oh! csodák csodája! a csendesvérű muraközi felmondja az engedelmisséget, egy darabon megy a megjelölt vonalon és irányban; de azontúl *jobb*ra kitér. Akármint irányítja „*Bánk*” a kantár szárral, ötszöri, hatszori ismétlésre, *jobb*ra mindig kitér.

A gép berregése tette-é idegessé a csendesvérű állatot, a kantárba szorított feje szédült-é, a szokatlan hevederszorítás hozta-é ki a sodrából. „*Bánk*” meglehetősen súlya bántotta-é, vagy talán végig gondolta a reávárakozó terhes szereplést, akárhányszori kísérletre *jobb*ra mindig kitért.

Az egyik része a társaságnak nevetve mulatott, a másik része bosszankodott, a harmadik már mérgelődött, nem tudta mire vélni a ló akaratosságát. A kocsis fejtette meg a talányt.

„Tudom éh, instálom; mi a baja, ott *jobbra* van az istállója; aztán jobban szereti a csendességet, nincsen ez szokva efféle parádéhoz”.

A muraközivel a dolog csődöt mondott.

A rendező, operátor, tanácstalanul állottak. Dr. Janovics kétségbeesetten III-dik Richárd szavait: „Országomat egy lóért” oly stentori hangon kiáltotta, hogy az ódon vár falai csakúgy visszhangzottak tőle.

Erre a lovász előállott: „van még egy lovunk, a fiatal gróf úr háta-lova.

Új remény! új kétségbeesésre!

„Ezt azért nem vezettem elő — folytatta, a lovász — mivel azt tetszett mondani, hogy vágott farkú lovat nem lehet használni”.

A vágott fark hallatára általános lehangoltság; — de kérem azon könnyen segíthetünk, van a lószerszámraktárban *műfarkok*, a méltóságos gróf úr csináltatta, mikor a főúri bandériumban résztvett”.

Általános öröm.

„Elő a lóval, elő a műfarkkal”.

Rövid néhány perc, s a ló nyergelve, díszesen, felszerelve állott, csak még a várva-várt kiegészítő kellék, a műfark hiányzott.

A felszerelt szép állat szemlélésével betelt szemek most már mind a lószerszámraktár felé fordultak, az ajtóban kis vártatva megjelent egy udvari alkalmazott, jobbában lobogtatva a felkutatott vendéglófarkat.

Egykor az eгри hősmenyecskék diadalmámoreosan örvendhettek egy-egy általuk elfogott lófarkas török zászlónak; de ez az öröm sem volt ám utolsó, mely ezt a vendéglófarkat fogadta. Gyorsan reáalkalmazták a lófarkára, ez egészen másformát kapott és korhúvé változott át.

Laci barátunk szemlélve a szelíd, jámbor szép állatot egészen felderült s a nyeregbe termett.

Megkezdődött ismét a felvétel.

A felvételi próba első ízben kifogástalanul sikerült, a ló nyugodt és engedelmes volt, de a második próbánál mintha kicserélték volna. A máskülönben szelíd állat feltűnően nyugtalan és ideges lett, szüntelenül hátra tekintgetett, s hol egyik, hol másik hátulsó lábával fel-felrúgott. A csíptető feszélyezte-é, mellyel a pótdísz fel volt kapcsolva, vagy a horgasinát verő hosszúfark volt neki alkalmatlan; de percről-percre idegesebb lett, s kezdett vadulni.

A ló nem tűrte a pótdísz, a „Nagy úr” nem tűrhette a ló megvadultságát.

Nem lehetett dülöre jutni.

Nem volt más mit tenni, a pótdiszt le kellett Szerelni.

Ez meg is történt.

Az elébb még ficánkoló, hánykolódó állapot kezdett megcsendesedni és néhány perc jártatás után visszanyerte előbbeni nyugodtságát, a „Nagy úr”-fal, rendezővel, operatőrrel egyet-értve még is végigcsinálta, elvégezte feladatát.

S ím így járta be Bánk Bán,

Kurtírozott paripán,

Szentbenedek határán

Nagymagyarországot.

* *

*

Mielőtt szentbenedeki kedves emlékeimnek hézagos és gyarló leírását befejezném, nem hallgathatom el az alábbi kis történetecskét.

Ez alkalommal a felvételek künn a határban történtek. Felvételek után, a személyzet autókon, kocsikon, ment vissza Szentbenedekre.

Én pipára gyújtásommal lévén elfoglalva, s különben is lassú tempómnál fogva, hogy hogy nem, lemaradtam minden járműről.

Ejh! sebaj gondoltam, egy kis gyaloglás, aztán magam is ott leszek, ahol a többi, pipázgatva, gyönyörködve a tájékba lassú léptekkel róttam a mezei utat.

Egyszerre mellettem terem egy cigány és rám köszönti a „jó napot”.

— Adjon isten neked is viszonzotam.

— Há hová igyekszik bátya?

— A kastélyba.

— Há oda tartozik?

— Most oda.

— Hát aztán miféle a kastélyban £ Belső cseléd, vagy miféle?

— Hát ezidőszerint afféle belső vagyok.

A cigány végigjáratta rajtam és ütött-kopott „Tiborc” ruhámon a tekintetét, némi súlyt adva hangjának, csak ennyit mondott: Hú! hú! tovább haladtunk szóltanul a meglehetősen meredek úton a kastélyfelé.

Ejnye de jószagú dohányt szí kend bátya, kezdte a beszédet a cigány.

Ha pipás ember vagy, itt a zacskóm, gyújts rá te is.

Pipázgatva lassan bandukoltunk.

Hej! hej! fene nehéz időket élünk! törte meg a csendet a cigány.

Hát nehéz idők biz' ezek, hanemhát majd csak jobbra fordul, vigasztaltam.

Hej! mikor már a gróf belső cselédje is ilyen gúnyában jár, — folytatta a cigány — akkor már baj van az uraknál is, hiszen ilyen gúnyában, mint amilyen kenden van, csak koldus fordult meg a grófi udvarban.

Elértünk a kastélyba vezető „székely” kapu elé.

Há', bátya nem mennénk be ide a korcsmába egy kis pálinkára, cserébe a dohányszívességért?

Most nem mehetek öcsém.

Há, mért nem?

Nézd azok az urak mind engem várnak, s rámutattam a fényes jelmezekben már reám várakozó társaimra, kik nem tudva hová és merre lettem, kijöttek elé. „Pista bácsi jöjjön már, hol járt? hol maradt! várjuk ebédre”, kiáltozták mind.

Az én cigányom mit gondolt magában, mit nem, száj-tátva, csodálkozva állott, s maradt az út közepén.

Hírt kell hoznom Kató lányunkról

Megyek!

Török, szakad, megyek!

Bizonytalanság gyötör mindkettőnket!

Szegény feleségemnek se éjjele, se nappala, kinzó gyötrelmek sorvasztják a lelkét, folyton sírdogál, szóval, csak úgy bámul néha a nagy semmiségbe, nem is merem kérdezni, mire gondol,

Én is úgy vagyok, imetten-ámottan, jártamban-keltemben dolgomban, pihelve, száguld gondolatom! Hová??... -

Mindkettőnk gondolata egy irányba repül, egy helyen, kering!

Keressük azokat, kik miatt aggódunk!

Keressük a gyámol és támasznélkül maradt, csaknem, gyermekasszony Kató leányunkat, ki két kisdéd árvájával,, távol tőlünk, messze idegenben, . magára hagyatva, kell, hogy szembe álljon az élet viharával!

Hírt róluk nem hallunk!

Ami hír hozzánk vetődik, még jobban elrémit

Abauj, Borsodban dúlt a kommunizmus l

Vörösek támadtak.

A csehek foglaltak, majd verve futottak.

Eme tatárjárászerű dulás nyomában épen mi maradtunk?!

Ki maradt életben?!

Kit takar sírhalom?!

Tán az anya halott? vagy a két kis árva!?

Rémképek gyötörnek szüntelen! és mi itt vagyunk távol tőlük, tehetetlenül, aggodalmakra, gyötrelmekre kárhozzatva!

E kínos helyzetnek véget kell vetni!

Hírt kell hoznom leányunkról, s két kis unokánkról.
El van határozva: megyek!

Feleségem biztatott, ismerőseim, kiknek tudomására jutott elhatározásom, próbáltak lebeszélni a vállalkozásról. „Pista ne menj, nem neked való a mai nehéz utazási viszonyok közt útrakelni”. „Pista bácsi ne menjen, nem a maga korához való manapság utazni, nem bírja ki”.

Miattam beszélhettek!

Határoztam!

Az útlevészerzésen, aminek hosszadalmasságával és nehézségeivel ismerőseim ijesztgettek, bámulatos rövidséggel és könnyúséggel estem át.

Folyamodtam, utazásomat pár sorral indokoltam.

A prefectura a legnagyobb előzékenységgel és szívességgel ajánlotta és rögtön továbbította a kérvényemet; 1919 október 6-án adtam be kérvényemet, október 24-én Bucarestből már a kezemben volt útlevelem.

Ez jó jel! gondoltam, nagyszerű szerencsével kezdődik az utazásom.

Három hét, legfeljebb egy hónap alatt, az ottani pihenést is beleszámítva megteszem az utat, s így is készültem neki.

Hosszú utazás, több rendbéli átszállás, s egyéb véletlen, ehhez cók-mók nem kell, csak ami éppen a legszükségesebb, azt viszem magammal.

Én így is készültem neki az útnak. Dehát feleségem nem így gondolkozott. A nagy anyai szeretetnek nem lehet parancsolni.

„Egy kis édesség, egy kis gyümölcs elfér még a táskában, aztán hogy megőrülnek neki a kicsinyek”.

Én váltig emelgettem a táskát!

„Elég lesz már”.

„No még csak ezt”.

Végre bezárhattam a nem túlságos, de nekem eléggé súlyos táskát.

Az útra készen voltam.

Feleségem jó tanáccsal, kaláccsal, stb. jól ellátott.

Az indulási idő elérkezett, vonatra ültem, az utazási viszonyokhoz képest elég simán.

Mondhatom nagyon vegyes érzelmeket váltott ki bennem az utazás.

Hogy és mint fogom találni kik miatt útfa keltem? hogy jutok célomhoz? stb.

Budapestig úti társam is akadt, egy kolozsvári ismerős fiatalember, ki szíves készséggel ajánlotta fel segédkezését.

Ennek bizony nagyon megőrültem.

Az idő kellemes beszélgetés között jól eltelt.

Nagyváradra érkeztünk.

Az ördög már itt belekanalozott a dolgomba.

A kolozsvári vonat csak Nagyváradig ment, itt át kellett szállni a budapesti vonatra.

Átszállani egyik vonatról a másikra! Aki keresztül ment ezen a kinszenvedésen, az tudja, milyen gyötrelem! Útitársam, kinek magának is elég volt a saját baja, bizony magamra hagyott.

A vonat az állomástól több mint egy negyed kilométernyire állott meg.

•Éjszaka!

Pokoli sötétség, világítás sehol.

Hordár!? no meg a oh! áldott béke idők!

Meglehetősen súlyos paktáska!

Ötször is megpihentem, amíg az állomáshoz értem.

Mivel jegyem csak Nagyváradig volt megváltva, igyekeztem, hogy jegyet válthassak.

Itt nem engednek, ott nem engednek a jegyváltáshoz.

Végre sok lótás, futás után valahogy kijutottam a jegypénztárhoz.

Lelkendezve kérem: „Budapest másodosztály”.

Már késő, a vonat elindult volt a felelet.

No csak ez kellett nekem!

Mérgelődtem magamra, öregségemre, lassú tempómra, járatlanságomra, ügyetlenségemre, súlyos táskámra, hogy így lemaradtam. ,

Segíteni a dolgon már nem lehetett, akarva, nem akarva belenyugodtam. Holnap reggelig várnom kell.

Kocsira, be a városba.

Egyik szállóból a másikba hajtottam. Zsúfolva mind! szoba nincs!

Épen a színház előtt hajtott el a kocsis. Az ablakok még világosak voltak, az előadás még folyt. Hová is mehetnék szorult helyzetemben mint az áldott menedékhelyre: a színházhoz, a pályatársakhoz?! Gyorsan le a kocsiról, be a színház épületbe, az öltözőbe.

Az előadás már vége felé járt. Egy része a pályatársaknak, kik szerepüket már végezték, készülődtek hazafelé, más része kiknek még szerepük volt, várták jelenésüket.

„Adjon isten!”

„Hozott Isten”, „Hozta Isten”.

Rövidesen, de szívből jöve hangzott el a pályatársi fogadtatás.

„Szervusz Pista”.

„Pista bácsi hol jár itt, ahol a madár sem jár? mi járatban van? mi szél hozta erre mifelénk” stb.

Utazásom célját rövidesen elmondva, vonatról lemara-
dásomra, hajléknélküli voltomra tértem.

„Gyere hozzám”.

„Hozzám jöjjön”.

„De már azt nem engedem, az én vendégem lesz”.

Egyik szívesebben ajánlotta fel vendégszeretetét mint a
másik. Nincs párja a világon a színésznépnek!

S az a csudálatos, hogy nemcsak maga a színésznép
ilyen vendégszerető és a bajban lévön szívesen segítő; de
átaljában aki csak a színházi kötelékhez tartozik, elsőtől az
utolsóig, legyen foglalkozása bármi, csak színházi ügyet szol-
gáljon, mintha be lenne oltva a színész vérből, együtt érez,
együtt cselekszik a színésszel.

Ilyen színészvérrel tökéletesen átítatott kedves példánya
a színháznak *Ramminger István*, a színházi fodrász, kit úgy-
szólván gyermekkorától fogva ismertem, még Kolozsvárról.

„De már azt nem engedem, hogy Pista bácsit elcsípje
valaki előlem, Pista bácsi az én vendégem lesz” — s addig
kardoskodott, s erősködött, míg ő lett a győztes.

Vendége lettem.

Színházi előadás után a „Széchenyi” vendéglőbe men-
tünk, ott régi jó ismerőseimre találtam. Itt újra kezdődött a
vendéglátási csata, volt szállás elég! s hiába erősködött, s
érvelt, régi ismeretségünkre, barátságunkra hivatkozva *Vlád
Gusztó* barátom, itt is *Ramminger* lett a győztes. Vidám
beszélgetés, kitűnő vacsora, poharazás, s hozzá még remek
cigány muzsika, csak úgy reptült az idő. Feledve a vonatról lema-
radás kellemetlenségeit, szépen belenyugodtam a változhatatlanba

Vacsora után kellemes nyugóhely! jó és szíves ellátás!

Reggel vonatra ültem, folytattam utamat Budapest felé!

Ismerőseim, u hársaim most is akadtak. Kolozsvári ked-
ves fiatal emberek: *Póczy* és *Retezár* műegyetemi hallgatók,
kik tanulmányukat folytatni mentek Budapestre. Rövidesen
elbeszéltem nekik lemaradásomat. „No Pista bácsi, most a
mi körünkben van, ne tartson semmitől, csak bizza reánk
magát, mi azon igyekszünk, hogy baj nélkül feljuthasson
Budapestre”.

Hazulról jöttek, jól el voltak látva mindennel. Beszél-
getve, s ahol megehültünk az élelmi táskákat kinyitva lak-
mározgátva, minden baj nélkül szerencsésen megérkeztünk
éjjel egy óra után Budapestre.

A podgyász vizsgálat után, — ami elég simán ment
attól eltekintve, hogy néhány szép példány körtém, mi az
unokáknak volt szánva, a vizsgáló tarisznyájába vándorolt —
— meglehetősen ügyvel, bajjal kocsira ültünk.

A szállodák tömve, szobát sehol sem kaptunk. A fiúk elhatározták, menjünk az Emke kollégiumba.

Úgy is történt, oda hajtottunk.

Hosszú csengetés, várakozás, a házmesterné duruzsolása után — mivel a házmestert azelőtt pár nappal temették el — végre bejutottunk a kollégiumba. Gyufa világánál nézegetve a szobalakóknak ajtóra szegzett névjegyeit, egyiknél megállapodtunk.

„No Pista bácsi, szólalt meg *Retezár*, kedves útitársam, itt már jó helyen vagyunk”.

Csengetés, pár perc, nyitva az ajtó, benn vagyunk a diákszobában.

Erdélyi, Kolozsvári, derék daliás, életre való fiúk, ismerősök, ki névről, ki személyesen.

Ha a túlvilágból érkeztem volna közéjük, nem fogadhattak volna szívesebben és forróbb szeretettel. Részemre egy külön üres ágyat szereltek fel.

Egyik paplant, másik egy párnát, a harmadik katona köpenyét adta az ágy felszereléséhez.

Késő éj volt már. Még egy kis rövid beszélgetés, pipázgatva, cigarettázva, s lenyugodtunk.

Útitársaim^ különágy nem jutván mindenkinek, egy ágyban kettesben, én a röktönzött felszerelésű jó ágyban egyedül.

Az október végi sivitó szélről — mely néha majd kivett a kocsiból, míg szállodáról-szállodára járva a kollégiumig jutottunk — csontig járva a különben is hűvös diákszobában bizony nagyon elfért rám a melegtakaró, be is gubóztam beléjük magamat jól.

Kedves környezetem, helyzetem, diákkori életemre emlékeztetett, amikor a debreceni kollégium hetes számú szobájában diáktársaimmal laktam. Elgondolkozva a feledheilen emlékü szép időn, a csendes álom elnyomott.

Két nap, két éjszakát töltöttem az Emke kollégiumban — természetesen az igazgató engedelmével, ki mint földim, s névről ismerősöm a legszívesebben ajánlotta fel saját lakosztályát is; de én megköszönve a szívességet a diák fiúk közt maradtam.

Nem lévén bizonyos benne utam nem visz-é keresztül a csehek által megszállott területen, elővigyázatból jónak láttam útleveletem a csehek által is láttamoztatni.

Tülekedés, taszigálás, s hozzá még jó adag gorombaság elszenvedése után nagy kinnal ez is sikerült.

Utam sietős lévén, rövid látogatás nemzeti színházi pályatársaimnál, természetesen csak a színháznál, s aztán ismétlőnek eredtem.

Diák fiaim szavuknak állottak, úgy vigyáztak reám, úgy kezeltek, hogy tulajdon vérükkel sem tehettek volna többet.

Kikísértek a pályaudvarra, s még csomagom kiszállításiáról is gondoskodtak.

A vonat ugyanis, ha jól emlékszem, esti nyolc óra után indult Miskolc felé; de én már kivágyódtam a pályaudvarhoz, s délután öt órakor kinn is voltunk. Nem szerettem volna, hogy a nagyvárad lemaradásom ismétlődjék. Azt nem kívánhattam a fiuktól, hogy az indulásig velem együtt kínlódjanak az állomásnál, szíves barátságukat megköszönve elbúcsúztunk.

Egyedül maradtam, ülőhely sehol, akárhova állottam, csak azt vettem észre, kitoltak, eltaszigáltak helyemről.

Csupa önző, kíméletlen, eldurvult embertömeg, mely se lát, se hall, eszeveszetten rohan a maga dolga után, taszigálva, lökdösve, tiporva az útjában lévőket; de övénel még durvább erőszakra hunyáskodva torpan meg.

Nehéz táskám terhemre lévén ebben a se itt se ott helyzetemben, be adtam a ruhatárba megőrzés végett a vonat indulásáig. Megszabadulva terhemtől könnyebben mozoghattam a tülekedő emberáradat között.

Diák fiaim utasítása folytán felkerestem a magyar katonai vasúti kirendeltség őrszobáját, közöttük egy derék erdélyi emberre akadtam, ki nevemről ismert.

Utazásom célját röviden elmondva szíves készséggel ajánlkozott a beszállásnál segítségemre.

Mert ez a beszállást előttem látva azt a minduntalan ide-oda hömpölygő embertömeget, valósággal rémületbe ejtett.

Hozzá még tudomásomra jutott, hogy az utasok nagy része már jó előre kivándorol a rákosi rendező állomásig, s kiszimatolja melyik vonat az övé, belehelyezkedik természetesen okkal, móddal, borraival, s mikor a vonat indulás végett elő áll a budapesti pályaudvaron akkorra már zsúfolva van.

Az én kedves erdélyi emberem biztosított, hogy csinál ő nékem helyet. Ugyanis mikor a vonat az állomásra berobog ő felszáll a vonatra. Karjára fehér zsebkendőt köt, s én csak arra vigyázzak, melyik másodosztályú ablaknál mutatkozik a fehérkendős kar, oda törekedjem, ott lesz a helyem. Nohát ennél több szívességet ki kívánhatott? Helyem lesz, nyugodt voltam.

A jegyváltáson és útlevel lebélyegzésen a kínok szenvedésével valahogy átestem, közeledvén az indulási idő, őrizetbe tett holmim kezemhez kerítése után láttam. Egyik kijárástól a másikig, egyik ajtótól a másikhoz átgyúrtam magamat a szüntelen mozgó embertömegben, innen is, onnan is

elkergetett az őrt álló katona, holmimhoz sehogysen juthattam. De nemcsak én voltam ilyen bajban, egész csoport utas futkározott ide s tova, hogy holmijához juthasson. Magam is hozzájuk csatlakoztam, de közös kísérletünk is mindenütt dugába dőlt. Ebben az ide-oda futkározásomban talákoztam egy kolozsvári vonatvezető ismerősömmel. Pár szó véle.

„No Pista bácsi, adja csak ide azt a cédulát, ide teremtem én a holmiját, itt- várjon reám.”

Helyt állottam, vártam, meg is érkezett, de holmimhoz még sem juthattam, neki sem sikerült. A véletlen szerencse előlme hozta az én erdélyi katona jóemberemet.

„Tessék csak velem jönni, ki vesszük azt a holmit, ha a fene fenét eszik is.” Úgy is lett. Végre holmimhoz jutottam.

Az én jó emberem kötelessége után látott, én vártam a vonat beérkezését.

A sok lótás-futás, taszigálás miatt alig bírtam lábaimon állni, holmimat mellettem letenni sem mertem, kezembe szorongattam, nehogy lábakeljen, ideges nyugtalansággal, a fáradtságtól majdnem kimerülve, minden tömeg mozgásra figyelve, remegve vártam azt a pillanatot, mikor a vonat megérkezik és megnyílik az ajtó a beszállásra.

A vonat be is futott; de én azt a zűrzavaros lármától észre sem vettem, pedig úgy füleltem, mint a nyúl a bokorban, mikor a csaholó kopók szimatolva körülötte forognak. Csak azt vettem-észre, hogy a váróteremben lévő tömeg egyszerre — mintha mindenkit külön-külön egy-egy villanyütés ért volna — megmozdult, s mint az úsztatóba erőszakkal terelt birkák, egymás hátán egyik a másikat tiporva törtetett előre a feltárt ajtón keresztül kifelé a vonathoz.

Én is kijutottam valahogy véres kézzel; mert egy törtető utas kosarával olyan sebet ütött kezemen, hogy vérrrel telt meg a markom.

No de ezzel most nem sokat törődhettem, azon igyekeztem, hogy feljuthassak a vonatra.

A rákosi beszállási mód csakugyan igaz volt, a vonat zsúfolva jött be az állomásra.

No de hát az én helyem biztosítva van, gondoltam magamban, futottam végig a vonat mellett, figyelve a fehér kendős kart, amint előre megbeszéltük. — Sehol semmi jel. Visszafelé fordultamban szintén semmi jel! A verejték kiütött rajtam. Ej! talán izgatottságomban eltévesztettem! Ismét neki eredtem, de már az izgalomtól szemeim is kápráztak. Láttam én mindenféle színű kendős kart, csak fehérét nem.

Mint országos vásár zürzavarában gazdája szekereétől eltévedt falusi kutya szimatol-lohol egyik szekértől a másikhoz gazdáját keresve, úgy futkároztam én is egyik vasúti kocsitól a másikhoz; de hasztalan.

Ez alatt az idő alatt a telt vonatból már zsúfolt vonat lett, a kocsik teteje az ütközők közti helyek, lépcsők mind foglalva. Minden fogantyún, a hol csak meg lehetett fogódzni egy-egy ember, sőt néhol emberen még. egy kapaszkodó ember.

Egy bőtermést ígérő esztendőben kora tavasszal a mogyoró bokrokon így csüngenek a barkák, mint a hogy itt a kocsik oldalán ember-ember hátán csüngött.

Reményemet csaknem végképp elveszítve, bódultari futkároztam a szintén felszállni akaró tömeg között, mert, volt ám elég, de mennyi! midőn hallom: „Szentgyörgyi bácsi, jöjjön ide, jöjjön ide.”

Oda tekintek, két ismeretlen arc egy nyitott ablakban, és négy felém kinyújtott kar.

„Jöjjön, jöjjön hamar.”

„Mennék, de lehetetlen feljutnom, lépcső, feljárás, mind „Zsúfolva”, „Felhúzzuk az ablakon”.

Habozásra már nem volt idő.

Választani kellett.

Lemaradni, vagy az ablakon keresztül feljutni.

Táskámra állottam, hogy karjukat elérhessem, ketten húztak, de lábamat megvetni sehol sem tudván a kocsis oldalán hiába kapálództam, segíteni magamon nem tudtam.

Egy jólelkű öreg hordár — csodák csodája — megszánt alulról lábaimnál fogva taszított, felülről húztak.

E műtét alatt mind a két vékonyomban egyszerre erős fájdalmat éreztem, bele szédültem. Hogy és mint jutottam fel nem tudom, nem emlékszem.

Mintha elaludtam volna egy darab ideig. Szédülésemből felocsúdva kattogást, dübörgést éreztem lábaim alatt. Ebből gyanítottam, hogy már elindult a vonat és útban vagyunk. Az üvegnélküli ablakon betóduló hideg levegőtől lassanként magamhoz tértem, két kedves útitársam, kik felhúztak váltig biztatgattak, „nem lesz semmi baj, egy kis szédülés volt semmi egyéb”.

Kiknek a társaságában?

Hol vagyok? fogalmam sem volt róla.

Künn ködös homályos, őszi éjszaka, benn pokoli sötétség, körülöttem táskák, holmik, egymásra rakva, s mi mint a heringek összepréselve álltunk valami nagyon szűkes helyen.

Egyik útitárs holmija közül nagy kiírnál — mivel oly szorosan álltunk egymás mellett, hogy mozogni alig lehetett —

elő kotorászott egy darab gyergyát, s annak világánál megtörtént a bemutatkozás. Az egyik útitárs, ki felhúzott az ablakon, Kolozsvárról ismert, jelenleg kereskedő *Szerencsen*. A másik segítőtárs szintén kereskedő *Mezőgyorok* mellett, mindkettő zsidó ember, a harmadik egy fiatal ember, ki nővérel együtt utazott lakodalomra *Mezőgyorokra*. Sajnálom, hogy nevüket elfelejtettem; mert feljegyezni nem tudtam.

A helyiség, ahol ez a kedves bemutatkozás megesett, nem volt más mint egy a háborús idők által megviselt, a pusztá kagyló kivételével tökéletesen leszerelt klozett.

No de sebjaj! így is jó, csak hogy itt is lehetek és utazhatom céloom felé! Útitársaim *is így gondolkoztak, szóval* mindnyájan szerencsénknek tartottuk, hogy így is utazhatunk.

Belenyugodva a változhatatlanba folyt a kedélyes társalgás, néha-néha tréfás megjegyzéseket tévé furcsa helyeztetnkre és alkalmatosságunkra.

Társaim látván, hogy a fáradságtól már alig bírok lábamon állni, közmegegyezéssel, kedves tréfával felajánlották nekem az egyetlen ülőhelyet: a, fedetlen kagylót. Amit én szintén tréfás megjegyzésekkel el is foglaltam. Ülő helyem már volt.

Csak az volt a baj, hogy a kagylónak fedele nem lévén a feltóduló hideg levegő csakúgy hasogatta minden tagomat. Ezen is segítettem, lábtakarómat többret hajtogatva alám helyeztem, s készen volt a viszonyokhoz képest meglehetősen kényelmes ülőke. Pipáztatva; kucorogva, dideregve, egy-egy tréfás megjegyzést magam is megeresztve lassan, de mégis telt az idő.

Már jól belefutott az idő az éjszakába, a folytonos állásba belefáradt mindenkinek a lába, de leginkább panaszkodott a fáradságról fiatal útitársnőnk.

Életkorom, fáradt voltom dacára megmozdult bennem a lovagias érzés, tréfás körülírással felajánlottam neki: hogy fogadja el pihenőül vagy a kagylót, vagy az én térdeimet. Térdeimet érte a választása.

Mindketten nyertünk. Ő pihent, én pedig melegedtem.

Megérkeztünk *Mezőgyorokra*. Az egyik kereskedő, a fiatal ember és az útitársnő szívélyes búcsúzással leszállottak.

Ketten maradtunk a *szerencsi* kereskedő útitárrsal.

Éppen hozzáfogtunk a kényelmesebb berendezkedéshez, amikor betörtet hozzánk egy fegyveres katona.

Se látni se hallani nem akar semmit, fogja a holmit, s ki akarja dobálni mind az ablakon, folyvást ezt a szót kiabálva: bagázs, bagázs, bagázs! Kértük, csillapítottuk, magyarázgattuk neki, hogy nincs más hely a vonaton, persze

ő abból egy szót sem értett, mivel nem az ő nyelvén beszélünk, mit volt, mit tennünk, a cigarett, szivar és borral való segítségéhez folyamodtunk, ezzel némileg, úgy-ahogy kiengezteltük.

Háborítlanul, de mindig remegve, vájjon nem ismétlődik-e *más* által a: *bagázs, bagázs* jelenet, reggelre megérettünk *Miskolcra*.

A szerencsi kereskedő útitársamtól elbúcsúzva — szívből megköszönve, hogy a vonatra kinnal bár, de mégis feleszközölt, a miért mindig hálásan emlékezem reá — mivel vonatom csak *délután* indult *Szikszó felé*, én az állomáson maradtam.

Itt ismét *egy* kis podgyász vizsgálatot álltunk ki.

Az én körtéim, almáim szebb példányai itt is megnyerték a vizsgáló közeg tetszését.

No de mégis maradt valami a kis unokák részére is.

*

*

*

A miskolci állomásnál már valami csendesebb érzés szállta meg egész valómat, itt is volt bizonyos fokú nyüzsgés, mozgás, de hát mi volt ez ahhoz képest, amit én Budapesten keresztül szenvedtem.

Céломhoz már nem messze lévén, várva-vártam a vonat indulását.

Ez is bekövetkezett. A vonatra szerencsésen feljutottam. Ülőhely és áblak nélküli első osztályra.

Törődtem is én már ilyen csekélységgel, csakhogy megyek.

El is jutottam, Szikszóra, ez volt a vasúti végállomásom.

*

*

Leszálltam a vonatról.

Talpam alatt az Isten áldott föld, fölöttem a csendes alkonyba borult ég, körülöttem a téli álomra bekészült késő őszi táj.

A tőlem mindinkább távolodó vonat gépszörnyetegének lélegzetvétele egyre halkabb lett, míg végre elnémult.

Áldott csend zsongott körülöttem.

A csendet egy-egy gubójából kivált vadgesztenye földre pottyánása törte meg.

Mintha egy más világrészbe jutottam volna. Lábam alatt nem zakatolt a vonat kereke. A törtetők nem taszfgáltak ide-s tova, nem kellett meghúznom magamat egy helyben, nehogy útjában legyek a nálam fürgébb, erősebb, ügyesebb, élelmesebb, kíméletet nem ismerő, önző, emberi *formát* viselő lényeknek.

Éreztem: *én vagyok*.

Az állomásnál találkoztam apatársam gazdasági gépészevel, podgyászomat, mivel egy lelket sem kaptam, aki hozza utánnam — az állomásnál őrizetben hagytam, csendesen betétáltunk Szikszóra.

A gépész folytatta útját gyalog *Alsóvadászra*, apatársam birtokára, kérő üzenetemet vive, hogy valamiképp értesítsék *Kató* leányomat *Szikszón* léte mről, én pedig éjjeli szállásra betértem a *Korona* szállodába, ahol is muzsikaszó mellett — ugyan nem nekem húzták, hanem egy ott mulatozó víg társaságnak — jól megvacsoráltam. A muzsikaszó ugyan egy pár jó kutyabőr téli keztyűmbe került, mivel a banda nagyon közel állott ahhoz az asztalhoz, ahol én ültem, valamelyik vizslaszemű, füргеkezü fáráómaradék ügyesen elcsente a mellettem levő székről, ahová felsőmmel, sapkámmal együtt letettem.

A szállodában kaptam ugyan éjjelre egy szobát, de azal a kikötéssel, hogy egy idegen utas szállótársam is lesz. Mit tehettem, beleegyeztem. Nyugalomra vágyódtam.

A gyér világításnál — mivel az egész meglehetősen nagy teremben, világító anyag szűke miatt három szál gyertya égett — be is mutatkozott leendő szálló társam, egy derék szálás fiatalember, villanyszerelő Miskolcraól. Egy alkalmazott cseléd valami lépcső félén felvezetett egy szál kínlódvá égő gyertya mellett az úgynevezett vendégszobába, előre kifizetve velünk a szoba árát. Gyertyával együtt — dacára, hogy jó árt ígértünk érte — a pokoli sötétségben magunkra hagyott.

Gyufa világánál — azt is spórolva — egy kis helyszíni szemlét tartottunk. Húzatlan ágynemű, vékony, megviselt takaró, tört üvegtáblájú ablakráma, bizony sovány kilátást nyújtottak az éjjeli nyugalomra!

Csak úgy nagyjából vetkeztünk neki a lefekvésnek, felső ruhadarabunkat takaró pótlékul használva, a koromsötétben vaklálva, tapogatózva, lenyugodtunk. Fáradtak lévén mindketten, egy pár szó még, elcsendesedtünk. Nem mondhatnám, hogy valami nyugodtan aludtam. Éj folyamán párszor felébredtem, szálló társam, úgy vettem észre, jó mélyen elaludt, persze az ő fiatal ereje jobban tűrte a szállás ridegségét és hidegségét, mint az én vén, fáradt mivoltom. Már kora reggel talpon voltunk. Az én villanyszerelőm gyalogszerrel indult neki Miskolcra, mert, amint monda, torony irányában menve hamarabb megteszi az utat, mintha vonaton menne.

A meglehetősen kellemetlenül töltött éjszakámat kárpótolta az a három csésze remek forralt tej, amit reggelire egy jó darab finom házi kenyérral együtt elfogyasztottam. Ez meglegegett, rendbe hozott.

Alsóvadászról fogatot küldtek értem. Özvegy Sipósné úrnő házánál, keresztfia, Buday Andor társaságában, kikkel boldogult vöm révén Kató leányom jó baráti viszonyban van, látogatást tévén — fejedelmileg meg villás reggeliztünk, természetesen szemrehányások közt, hogy miért nem szállottam este egyenesen ő hozzájuk. Az állomáson hagyott holmim kezemhez vétele után, kocsira ültem, a jó két tüzesvérű ló repülve vitt Alsóvadászra.

Az alatt az idő alatt míg én Szikszón időztem, apatársam tizenhárom éves Laci fiacskája nyeregbe ült, ellovagolt *Iratára*, értesítette leányomat jövetelemről.

Alig hogy bemutatkoztam apatársam sógornőjének, — mivel a család többi tagjai gazdasági ügyben *Hajnácskői* birtokukon voltak — robogva hajtat be az udvarba egy fogat, benne a *mi Katónk* egyik kis unokánkkal *Idukával*.

Látásukra olyan érzés fogott el, mely egész valómat reszketésbe hozta, szemeim elhomályosodtak, alig bírtam néhány lépésnyire eléjük menni, egyik karját felém tárva, másikkal kis unokámat vezetve futott karjaimba Katóm!

„Édes apám”! ...

„Hát jó anyám”? ...

„Édes Katóm”! ...

Ebben a három mondatban hangzott el a majdnem négy év alatt átélt aggodalom, kínszenvedés, s a viszontlátás mérhetetlen öröme.

Az arcunkról lepergő könny mintha elmosta volna az átélt aggodalmakat, mint nyári ború után az égbolt, mi is kiderültünk, mosolyra váltunk.

„De jó színben van édes Apa”!

„Hát édes Anyuka”?

„De szépek vagytok mind a ketten”!

Megeredt a kérdés és felelet forrása és folyt! folyt! . .

Kedélyes ebéd után útra keltünk.

A sivító, kavargó, hideg őszi szél félfedelű kocsinkba hiába vágta be hol egyik hol másik oldalról a jó megeredt esőt, kavicsos úton hiába pattogott a» lovak patkója, hiába zörgött a kerék, a sárban hiába tocsogott a lovak patája, minket ez nem zavart, kis unokánk közöttünk elhelyezve, jól bebugyolázva csendesen aludt, szél, eső, végezte a maga dolgát, mi is a magunkét, Kató leányommal beszélgetve utaztunk hazafelé.

*

Iratára megérkezvén, átesve a viszontlátás örömén, hogy leányomat, két kis kedves unokánkat jó egészségben találtam, bizony mondhatom szomorúság fogta el lelkemet.

A férfikór delében letört gondos, tett- és akaraterős családfőnek megkezdett, de a kérlelhetlen halál közbejöttével be nem végezhetett munkájával találkoztam lépten-nyomon.

A szép területen lévő kényelmes úrilak felépítve és lakhatóvá téve ugyan, de alakosztályok, nagy szárnyas ajtók, ablakok stb. csak egyszínre bevonva, kifestetlen. Az úrilak körül parknak hagyott gyönyörű nagy terület, félbemaradt nagy istállók, lovak, igavonó jószágok, tehenek, borjúk részére, sertés ólak, birka aklok, óriási takarmány tartók, gépek, járművek, gazdasági eszközök részére hatalmas nagy szín, cseléd házak, terjedelmes csikónevelő rét elkerítve, stb. minden használhatóvá téve ugyan; de semmi tökéletesen befejezve!

Boldogult vőm faji Fáy Elemér ezt a 2400 holdas *Iratai* birtokot gróf Vay Arthurtól vette. Az Öreg Vay gróf életében, amint mondják, rendezett birtok volt; de apja halála után a fiatal gróf bizony mindig csak bérbe adogatta, mint huszártiszt nem igen nézegetett a birtok után, ha néha-néha el-el rándult is erre a vidékre, kellemesebben találta magát Felsővadászi birtokán lévő ősi Rákóczi gyönyörű kastélyában.

Mikor boldogult vőm halála előtt alig másfél évvel megvette a birtokot, úgyszólván csak a föld volt annyira, amennyire épségben, mert a lakóház, gazdasági épületek stb. csaknem félig romban állottak. Neki alapjából újra kellett mindent kezdeni.

Hozzá is látott. Tudás, akarat és kiviteli erővel végtelen szorgalommal, hogy kedvére, büszkeségére berendezze a birtokot.

Napot, éjét egyé tett, határt nem ismerő szorgalommal, ideges sietéssel látott minden után, jó lelke mintha érezte volna, hogy a végzet kérlelhetlenül beleszól munkájába.

Sajnos így is volt! A tetterős, gondos családfő élete virágában, nagy munkája kezdetén 30 éves korában a spanyol járvány áldozata lett.

Ilyen helyzetben találtam én alig 25 éves özvegyen maradt, támasz, tanácsadó, gyámol nélkül álló leányunkat két kis árvájával.

Egy intéző ispánt találtam ott, kit ismeretség útján az öreg Fáy Árpád ajánlott a birtokba, régi nemes, egykor jó életet élt gentri familiából származott, katona viselt Zsarnay nevű úri embert; de Isten és ő is bocsásson meg nekem, bizony gyakran össze kellett különböznünk, mert hát én egy és más dolgot másképen gondoltam elintézni. Lehet, hogy tévedtem! Ő azt mondta: „Így van ez jól, másképp nem lehet!” Én bele nyugodtam!

Az öreg Fáy Árpád úgy mint fia életében is tette, egy évben egyszer vagy kétszer átrándul Alsóvadásról *Irótára* széjjel nézni.

Ezt az átrándulást lóháton, vagy fogaton szokta megtenni. Egyik lába teljesen béna lévén — múltbát használ — miként ül fel a lóra és miként száll le, nem láthattam soha, mivel látogatásaim alkalmával — a véletlen úgy hozta magával — nem lehetett szerencsém hozzá, de egy alkalommal, Miskolcra menvén leányommal, *Alsóvadáson* hajtatva keresztül láttam az öreg Fáyot távolról, munkába induló különböző igás fogatai között s felett lóháton rendelkezni.

Holló fekete, gyönyörű lovon ült, mely tüzes vére dacára, ismerve urának irányításra, fékezésre erős karjait, mint a bárány vitte gazdáját a tágas gazdasági udvaron az irányított rendelkezési helyre. Hogyan és mint ül fel a nyeregbe, hogyan száll le nem láttam; de hogy nyeregben ülve, megcsontosodott lovas ember, magatartásából, minden mozdulattából első pillanatra kitűnik.

Biztos, fölényes testtartás, széles vállak, hatalmas testtörzsök, erős karok!

Egy pillanatra a hétvezérek egyik alakja villant át agyamon, amikor megláttam!

Különben úgy tapasztaltam, hogy az általam ismert Fáy család férfi tagjainak különös szenvedélye a lovaglás. Kolozsvárról három ízben látogattam meg vőmet, még az időben monaji birtokán. Menet, vagy jövet a véletlen úgy hozta magával, úton, vagy a mezőn mindig találkoztunk a Fáy család valamelyik tagjával, de mindig lóháton.

Az öreg Fáy Árpáddal egy szikszói lóvásár alkalmával találkoztam először az életben. Még akkor vőm a monaji birtokon lakott, látogatásukra mentem, fogattal jött elém az állomáshoz, neki is dolga lévén a lóvásáron, oda hajtatott. Ott mutatott be apjának.

Csodák csodája kocsin volt! Jó ízű, derék úri ember, jól fogadott, szívesen látott, jól töltöttük az időt cigánypecsenyé, sör mellett. Azóta nem találkoztunk.

Boldogult vőm is lovas ember volt. Kora reggel már nyeregben állott a tornác előtt *Kislány* kedvenc háttas lova. Birtokát bejárva, cselédjei munkáját, csordása, juhásza, kanásza eljárását, dolgait ellenőrizve gyakran a késő délutáni órákig vártuk az ebéddel lányommal és akkor még csak egy kis unokámmal együtt a tornácon ülve, hol és melyik dülönél bukkan szemünk elé a világos pej *Kislánynak* az égető nap hevétől aranyba játszó formája, ügetve büszkén hordozva jó gazdáját, ki kendőt lobogtatva maga is igyekszik már hazafelé szerető családjá körébe.

Írótai birtokán már nem találkozhattam vömmel, akkor már a kiesfekvésű dombon épült templom körüli temetőben pihent — ideiglenesen, mivel a család *Alsóvadászt* családi sírboltjába szándékozik örök nyugalomra elhelyezni.

Sírházhoz könnyezve ültettem két szomorú díszfát!

Szívem elszorult, Isten bocsássa meg; de kikeltem a végzet ellen, mikor széttekintve magaslaton lévő sírjától, láttam azt a gyönyörű szép birtokot, melynek úgyszólván berendezése kezdetén, reményekkel, szép tervekkel agyában dőlt ki mint villám sújtotta erős tölgy az élők sorából!

Boldogult vöm, mintha előre érezte volna korai halálát, feleségét mindjárt összekelésük első idejében, mint segítő társát bevezette, beavatta minden külső és belső gazdasági dolgaiba és ügyeibe.

Ahova lehetett, mindenüvé vitte magával, hogy lásson, tanuljon, tapasztaljon és tudjon.

Felesége volt az íródiákja, a gazdasági bevételi, kiadási könyveket, számadásokat, leltári könyveket, levelezéseket stb. mind ő látta el.

Mindezekhez fogékonyságának, erős akaraterejének is kellett lenni.

Mert csak így magyarázhatom meg magamnak, hogy egy emős korától városban (Kolozsváron) nevelkedett, később férjhez menetelég Budapestén a Zene-ének akadémián felnőtt fiatal nő, oly korán, o/y zűrzavaros háborús kegyetlen időben, egy alapjában felfordult világban kéjt kicsi árvájával özvegyen marad messze idegenben, távol a szülei háztól, és szembe tud állani, s meg bír küzdeni az élet viharával.

Rövid öt heti lányomnál való tartózkodásom alatt alig bírtuk kibeszélni magunkat. Istenem, hiszen annyi mondani és kérdezni való gyúlt össze éveken keresztül mindegyikünk szívében és lelkében, hogy alig győztük egymást a mondani-valóval és felelettel.

De valóban nem is igen volt reá időnk. Leányom ha otthon volt, vagy belső háztartásával volt elfoglalva, vagy gazdasági dolgait beszélgette meg intézőjével.

Fontosabb ügyeit nem bízta senkire, maga járt elintézésükben.

Hol *Szikszóra* ügyvédje és a mérnökhöz, hol *Miskolcra* cselédjei katona ügyeit intézni, majd *Edelénybe*, a szolgabíró vagy a csendőrségnél volt dolga, majd *Lakra* a jegyzőhöz kellett mennie, majd apósához *Alsóvadásra* gazdasági vagy erdőügyben. Szegénynek ha lelke templomban az Istennel óhajtott szóba állani, akkor is a harmadik faluba kellett mennie!

Magam is természetemnél fogva egy-egy kicsit széjjel nézni szerettem imitt-amott a gazdaságban, s úgy elrepült az idő, hogy alig maradt valami az együtt beszélgetésre.

Úgy esténként, mikor a háznál, s az udvarban már minden elcsendesedett, magunkra maradván — elbeszélte átélte szenvedéseit, urának szomorú halálesetét; hogy az ura az egyik szobában a halállal vívódott idegenek ápolása mellett, Ő pedig távol tőle másik szobában szintén a spanyol betegségben eszméletlenül feküdt.

Mikor az ura meghalt, nem is tudta, temetésén sem lehetett ott.

Két kicsi leánykáját a cselédek gondozták úgy ahogy!

Az egyetlen baráti ápolójuk volt Gróf Vay Arthurné, ki abban az időben éppen szomszédos *Felsővadászt* kastélyokban időzött. Az áldott, nemeslelkű grófné jóbaráti viszonyban lévén leányommal, napokat töltött, éjjeleket virasztott *beteg-ágyuk* mellett.

Betegségéből felgyógyulva, egyedül, úgyszólván, minden támasz, tanácsadó, gyámol nélkül maradván, mennyi gond, aggodalom szakadt rá!

Majd jött a csehek bevonulása. Az előlük való menekülők egymást érték.

Udvára, lakása, néha tömve volt a vidékről menekülő családokkal. Ő nem mozdult, elszántan helyt maradt.

Azután jött a vörösök támadása.

A csehek visszavonulása.

Szerencsétlenségére leányom éppen abban az időben szállított be Kassára két igás fogaton gypajút. A cselédek hazajövet útban találtak a visszavonuló csehekkel, leszállították őket a kocsikról, még az ostorukat is elvették, gyalog hazaérkezve sírva panaszolták el, hogy kocsi, ló, szerszám, minden oda van.

A csehek bevonulása útjában kelt izgalmakat felváltotta a vörösöknek csehek elleni támadása.

Éjjel-nappal bömböltek az ágyúk, az egész vidék folytonos remegésben volt. Egy-egy közelebb eldördült ágyú bömbölésekor minden percben a pincébe menekülésre gondoltak, mint az egyetlen *biztosnak vélt* helyre.

A vörösök is elvitték négy lovát, ezekből kettőt — sok utánjárás, panasz és kérelem után — mégis visszakapott.

Szénát, zabot, birkát, sertést, bizony a vörösök is megdézsmáltak!

A sok „vörös” epizód közül mert volt ám elég! miknek elbeszélését szívszorongva, könnybe lábadt szemekkel hallgattam végig, egyet feljegyeztek,

Éppen birkanyírás volt. Kató leányom lement a juh-akolba, mely az udvartól jó kilométerre fekszik szokás szerint nagyon egyszerűen öltözve, kendővel bekötött fejjel. Nézegetvén a birkanyírók munkáját, leült egyik nyíró mellé. Kevés idő múlva beállít az akolba néhány *vörös* katona.

Egyik kiválik közülök — fiatal siheder gyerek — szét néz, s megy egyenesen a köszörűkőhöz, előveszi a rohamkését, szuronyát.

„No hajtsd, — oda szól egyik társához — hadd fennem ki jó élesre mind a kettőt”.

E közben a birkanyíró, ki mellett Kató leányom ült, beszéd közben elejtette ezt a szót, „*az úgy van nagyságos asszonyom*”.

A rohamkését köszörülő *vörösnek* megütötte fülét a *nagyságos* szó. „.

„Mi az? Nagyságos? miféle Nagyságos? az istenit a nagyságosságának, hol van itt Nagyságos asszony? ha van, hol van? — kifent kését villogtatva — majd végzek veled”.

Leányom, rémülve, szívszorongva húzódott a nyíró mellé, ki észbe kapván, e szakkal ütötte el a dolgot.

„Nincsen itt semmiféle nagyságos, azok elmentek, itt beszélgetek evvel az asszonnyal rólok”.

„Amá más, veté oda a szót a „*vörös*”, hanem ital, étel, legyen bőven, különben baj lesz a faluban is”.

Menjenek fel az udvarba, ellátják ott magukat a cselédek, utasítá a nyíró, A *vörösek* szedelőzködtek, s eltávoztak.

A cselédek, kiknek már ki volt adva a parancs, hogy jövő, menő katonát amivel lehet jól ellássanak, étellel-itallal ellátván őket, a *vörösek* békés hangulattal tovább mentek.

De hány ilyen és efajta eset elbeszélését hallgattam végig, melyet odavetődött, kóbor *vörös* katonák talán inkább elvakult ostoba félrevezetett hatalmi érzésből, mint alapjában lelki elvadultságból játszottak végig, hogy a védtelen és gyámol nélkülieket rémítgessék, s hatalmukat velük éreztessék.

A vége természetesen eszem-iszom, s komolyabb bánalmazás nélküli továbbállás volt.

Gyomor, tarisznya, hátizsák megtelt, egyik csapat eltávozott, jött a másik; de mindegyik egy nótát fújt: *miénk a hatalom!*

A *vörösek* nyomát követte a kommunizmus, siralmas, olykor, olykor valóban nevetséges szájalomra méltó, de néha, néha ijesztő jeleneteivel.

A kommun-tanács leányom ispánját nevezte ki *birtok megbízottnak*. Ő osztotta ki a járandóságokat. Nagy kegye-

sen tudára adta leányomnak, hogy ha fogatját óhajtja igénybe venni, jelentse be neki, s ha más alkalomra nincs lefoglalva rendelkezésére bocsátja.

Leányom az egész kommün alatt el sem hagyta a házát, az udvarra is hetek teltek el míg olykor-olykor kiment. Sírva nézte az ablakból, hogy az ispánné mint veti bele magát az ő kocsijába, s kénye-kedve szerint kocsikázik ide, s tova.

A *csordása*, éreztetve a paraszt nép hatalomra jutását, kegyteljesen megveregetve lányom vállát, így biztató: „ne féljen nagyságos asszony a míg én itt vagyok, nem lesz semmi baja”. A falusi parasztok közül némelyik jó akaratból talán, vagy inkább kíváncsiságból, — hogy miként tűri helyzetét — feljöttek hozzá az *udvarba*, szíves készséggel felajánlották, hogy *ha nem lesz*, majd hoznak ők enni valót. De e szíves felajánlásban a gúnynak is rejlett némi kis éle.

Amikor leányom tavasszal a veteményes kertet akarta ásatni, *béresgazdája* bottal állott elébe, így szólt: „A cselédházhoz nekem ez a kert is kell, mert mi vagyunk az urak”.

No de *béresgazda uram* ezért az eljárásáért kikapta a porcióját. Leányom panaszt tett ellene a *Népbiztosnál*, ki is, nem ugyan rögtönösen, de csak úgy csinnyán-binnyán, nehogy feltűnést keltsen, pár hét múlva szépszerével elhelyezte, eltávolította a gazdaságból.

Ez a *Népbiztos*, amint leányom elbeszélte, eredeti figura volt. Mi lehetett a foglalkozása az előtt, ő tudja. Hatalmas, tagbaszakadt, tenyeres-talpas, alapjában jóindulatú ember volt, magaviselkedését valódi mulatság volt nézni.

Amikor leányom bevezette a vendégszobába — mivel felülvizsgálás miatt többször megjelent a birtokon — hogyan rakta lábait a szőnyegeken, micsoda kedves félszepségű teketóriával foglalt helyet a karosszéken, díványon és a terített asztalnál! *Elv társnak* soha sem szólította leányomat, mindig Nagyságolta.

Úgy látszott sok dologban nem értett egyet az *elvtársakkal*.

„Ne búsuljon Nagyságos asszony — így biztatta leányomat — úgyis nemsokára vége lesz ennek a komédiának, engem is ide bolondították túl a Dunáról, magam is torkig vagyok már az ostobaságokkal, testemből, lelkemből meguntam az egész dolgot”.

Minden cselédje kommunista volt, kivéve Danit, cigányszármazású *parádés* — amint azon a vidéken nevezik — kocsisát és *Micit*, egy *ausztriai német* szobaleányát, ezeket nem szédítette el a kommunizmus maszлага, megmaradtak a régi kerékvágásban, példás hűséggel és ragaszkodással szolgálták leányomat,

A pár hét, amit leányomnál határoztam tölteni, hamar eltelt, hiába marasztott, hogy legalább a karácsonyi ünnepeket töltsük együtt, én karácsonyi ajándéku­l feleségemnek leányáról és unokáiról hírt akartam vinni, — fülemb­e csengve ez a mondása: „Édes apa, az uram halála óta magamra maradv­a, elhagyatva, annyi gyötrődésen mentem keresztül, hogy én miattam jöhet, aminek jönni kell, — engem készen talál — december 13-án útra keltem hazafelé.

Abban a tudatban, hogy élnek, semmi különösebb bajuk nincsen, de azzal a gondolattal, hogy vájjon láthatom-é még őket az életben, búcsút vettem leányomtól és unokáimtól.

Miskolcon nagynehezen felszedelőzködtem a vonatra. Budapest felé menvén a vonat, természetesen, minden osztály zsúfolásig tömve, ember, ember hátán voltunk. Ablaküveg sehol, a tortúra kezdődik előlről.

A hideg metsző decemberi esti szél kénye-kedve szerint csapdosta az ablakon be a havas esőt.

Kik az ablaknál ültek, vagy álltak, hogy valamiképp védekezzenek a szél, hideg és a becsapódó eső ellen, lábtakarójukat, nélkülözhető ruhadarabjukat, holmi nagykendő féléket aggatták — szögek hiányában — az ablak rá­mákba nagynehezen bev­ert zsebkéseikre. Világosság? sehol. Pokoli sötétség mindenütt. Egy-egy cigarettázónak a tüze csillant meg néha imitt-amott mint augusztus vége felé a szent János bogár.

Az a csodálatos, hogy abból a kupéból, ahol én voltam, talán egy utas sem szállott le; sőt még szaporodtunk minden állomásnál, s mint egy lelkiismeretesen megtömött gyufaskatulyában a szálak, úgy szorongtunk egymás mellett.

Így bepré­selve megérkeztünk Hatvanba.

Itt át kellett szállanom, be kellett várni a vonatot. Hogy megmelegedjem begyúrtam valahogy magamat a másodosztályú étterembe. A felírás II-od osztály volt, de a berendezés a publikum? ez már minden osztályon alóli volt, durva fapadok, szedett-vedett asztalok, s a publikum közt miféle alakok? és hozzá még az átkozott gyér világítás. Őrü­lt cigány muzsikaszó mellett ittas utasok és katonák — egy része az asztalon, más része a padok karján ülve — vad ordítással dorbézoltak.

A rémület fogott el mikor láttam, hogy kik közt vagyok.

No de mit tehettem egyebet, kinn hideg volt, gondoltam fedél alatt mégis jobb bevárni az időt míg tovább utazhatom. Pakkomra ülve, egy kis fálatozás után pipára gyújtva, hol állva, hol ülve, a fáradtságtól néha-néha bóbiskolva, de a mozgó tömeg által mindig taszigálva vártam az időt. Az is megjött, beérkezett a vonat.

Egy kis tülekedés közt — mert már ez velejárt a fel-es leszállással — feljutottam a vonatra és elhelyezkedtem egy másodosztályú fülkében. Kivéve a hideget és koromsötétséget, kényelmes helyem volt.

Egy állomásnál — bizony nem tudnám megmondani melyiknél, — úrinők szállottak fel.

A folyosón álldogáltak.

Bár törődöttségemnél fogva rám fért volna egy kis kényelmesebb ülés, felserkent bennem az udvariasság, a legidősebbnek falajánlottam a helyemet, s én a folyosón helyezkedtem el pakkomon üldögélve. Zavartalanul haladtunk állomástól-állomásra, leszámítva természetesen azokat az apró kellemetlenségeket, miket a szélről, hidegtől, álmatlanságtól megviselt, illemt, figyelmet ismerő felszálló utasok akaratlanul is okoznak a már szépen el- és behelyezkedett régebbi utasoknak.

Jászfényszaru állomásra értünk. A gép nehéz lélegzetvételét, a kerekek sajátságos kattogását, a vonat hosszában ide-oda futkározó, éktelen ordítózó, Istent káromló tömeg ijesztő lárájára váltotta fel.

Behívott katonakötelesek voltak. Jászberénybe kellett menniök. A vonat tömve. Feljutni nem tudtak.

Mintha szét akarták volna szedni az egész vonatot, verték, ütötték, döngették minden osztály oldalát. Ami osztályunknak, is neki esett egy csapat. Vad ordítás, Istenkáromlás közt felpattant az ajtó és körülbelül negyven ki kevésbé, ki jobban berúgott ember betörtetett rajta. Az a törtetés, kíméletlen vad ordítás, istenkáromlás, hozzá még a koromsötétség, melyben nem tudta az ember magát tájékozni, hogy kikkel, miféle emberekkel van dolga — az utasokat valóban elrémitette. És az a beszéd, amit folytattak! nem törődve illendőséggel, tisztességgel tudással! És úgy látszott a fronton lelküket, agyukat nagyon átjárta az orosz északi szél.

„Hát aztán mi az a haza”? s odavágott egy undok trágár kifejezést! „hazája a kutyának, nekem nem a, ott a hazám, ahol jó dolgom van”.

A lélek sírt bennem, hogy a szép alföld fiaitól, színgyároktól kellett ilyen, s efféle beszédet hallanom. Gondoltam, szóba állok velök pár jó tanáccsal. De hiszen ezek már annyira haladtak azon az ösvényen, amelyre rátereltettek, hogy az én tanácsaim hasztalanok lennének, biz én abba hagytam a tanácsadást, meghúzódtam ahogy lehetett a helyemen, hol minden figyelmeztetésem, kérésem dacára vagy egyik vagy másik rámdőlt, vagy helyemről ide s tova taszított.

Sokszor utaztam már vonaton; de ilyen útitársakra még nem akadtam.

Szánalom, félelem, undor szállta meg közöttük lelkemet.

Mikor Jászberénynél kiszálltak, az egész osztály utasai ajkán a „hála Istennek” hangzott el.

Jászberényen áthaladva bizony már nem emlékezem, melyik állomásnál — három katonatiszt szállott fel hozzánk. Közülök egyik erdélyi származású. Rám ismert. Csodálkozva kérdezte, hol járok erre? hol voltam? hogy utazhattam ki Erdélyből ilyen nehéz viszonyok között? „Hát biz' az nem is volt olyan nehéz dolog” feleltem. „Könnyűszerrel kaptam útlevelet Bukarestből, leányomat és unokáimat látogattam meg, kikről az egész háború alatt semmit sem tudtunk.

Nyúlok a zsebembe, hogy útleveletem megmutassam neki.

Zsebem üres!

Se útlevelem! se pénztárcám!

„Jaj Istenem, az útlevelem!”

„Hogy jutok haza?”

A szó torkomon akadt, egész valóm remegett, megszárdultam.

Útitársaim részvétellel dédelgettek.

A szédülésből felocsúdva, minden zsebeimet át meg át kutattam, magamnak sem hittem kétségbeesésemben, pedig jól emlékeztem, hogy Miskolczon az alsó kabátomnak bal belső zsebébe tettem tárcámmal együtt útleveletem.

Hasztalan minden keresés, kutatás! Sehol semmi! De hát hol? hogyan történhetett?” Kérdeztették, mint az ilyen eseteknél szokás. Rövidesen elmeséltem a Miskolcztól hering módra préselt utazást, a Hatvani állomásnál való várakozásomat, a Jászfényszarúnál felszállt csoport viselkedését.

„Hát bizony azok között eshetett meg valahol a baj”, vélekedett a társaság, de ez a vélekedés rajtam már mitsem segített, én folyvást csak azt mondogattam, „Jaj az útlevelem, jaj az útlevelem!

„Hiszen amiatt ne búsuljon Szentgyörgyi bácsi, — biztatott erdélyi tiszt ismerősöm — Szolnokon bemegy a rendőrségre, előadja az esetet, igazolványt szerez, s tovább mehet haza.”

Szolnokra értünk.

Köszönés, szerencse kívánás részemre. Elváltunk.

Rögtön a rendőrségre mentem. Be is jutotlam nagysokára, mire rám került a sor, mert a folyosó egész hoszszában zsúfolásig tömve volt igazolvány kérelmezőkkel.

Hogy bajban vagyok, el is hitték; de hogy én vagyok az a bizonyos Szentgyörgyi, abban már hivatalból kételked-

tek. De hát nem is csodálom! Báránybőrös rövid bekes, perziáner kucsma, bajszos arc, dologviselte, meglehetősen kérges kéz, hát bizony valami vidéki kis birtokosnak, marhakereskedőnek nézhetek, de kinézéséből sehogy; sem tudták kihámozni a *színészt*, aminek bemondtam magamat. Az egyik rendőri hivatalnok mondta ugyan, hogy ő ismerős a Szentgyörgyi névvel a színivilágból, de, hogy én vagyok-e a névviseelője, azt nem tudja, mivel személyesen nem ismer.

Semmi írásbeli igazolványom, amivel személyazonosságomat bizonyíthattam volna, a mim volt, tárcámmal, útlevelemmel együtt eltűnt. De nem! egyik zsebembem megtaláltam Kuskó István barátomnak Budapesten keresztül útatamban hozzám intézett levélkéjét, amelyben színiműködéséről szeretettel emlékezett meg. Ezzel valahogy igazoltam magamat.

„Nohát ezzel rendben volnánk” — szölt a rendőrkapitány, — „most már kérem az arcképet.”

„Az nincs” feleltem.

„Tessék csináltatni.”

Lótottam, futottam, lélekszakadva, amíg nagysokára egy gyorsfényképészre akadtam.

No hála Istennek, ezen is túl esem {

Dehogy!! A villanyt, vagy gázt, bizony már nem emlékszem, miféle világítást, csak a késő délutáni órákban eresztették meg, s azt be kellett várnom.

Az utcákon csatangolva, kóborolva, a szolnoki csata alkalmából betévedt gránát ütötte rombolásokat nézegetve, elérkezett az idő. Az éjjeli nyugtalanságtól, a nappali izgatottságtól megviselve, állapotom felett elkeseredve, elhelyezkedtem a gép előtt.

A fotográfus kisasszony nem volt megelégedve sem pozitívummal, sem arckifejezésemmel, ide, oda igazgatott.

„Derültebb arcot kérem!”

„Hagyja el, kisasszony, van a fenének kedve derült archoz, kapjon le így ahogy vagyok, van nekem elég bajom, sietős a dolgom.” Nem erőltetett tovább, le is kapott.

„Holnap délfelé tessék a képek után jönni, akkor készen lesznek.

Holnapra! Mintha a végítélet napját tűzte volna ki, ez a holnap oly hosszúnak tetszett nekem. Bele kellett nyugodnom.

Elindultam szállást keresni.

Szállodából szállodába ...

Szoba nincs! Késő estére járván az idő, az állomásra mentem s beszállásoltam magam a sok várakozó szállásnél-

küli közé az első és másodosztályú étterembe. Itt töltöttem az éjszakát pakkomon kucorogva, bóbiskolva, szundikálva, de minduntalan felriadva, hogy nem-e lop meg valami kezes, szemfüles, ebben a mesterségben utazó.

Eljött a reggel, elérkezett a délelőtti fotográfusi terminus is. Rohantam a rendőrségre a képekkel. Kiállították arc képes igazolványomat, melyet még a katonai parancsnokságnál láttamozni kellett, de már erről aznap elkéstem. Még egy kínos nap! s reá még kínosabb éjszaka a vasúti étteremben!

Ez is eltelt! Harmadik napon sikerült igazolványom láttamozása a katonai parancsnokságnál. Megnyugodtam, könnyebben türtem sorsomat, Isten segedelmével csak hazajutok! κ

A szolnoki állomástól közlekedni szokott egy kis vonatcska, mely két marhaszállító kocsiból volt összeállítva — ha a Tisza hídnak innenső végén elhelyezett magyar határ és hídország telefonértesítéssel tudatta, hogy a hídnak túlsó végén elhelyezkedett román határ és hídország bocsát át utasokat.

Ezen az alkalmatosságon kétszer tettem meg az utat persze többet, sőt sokad magammal hasztalan, mivel a román őrpapancsnok közbejött felsőbb parancs következtében nem bocsátott át utasokat.

Minden nekiindulásnál remény, hogy átjutok a határon, hazafelé, s minden visszautasításnál nehezebb és fájóbb szív!

Az a sok kellemetlenség és megaláztatás, amit az étteremben való tartózkodásom alkalmával túrnöm kellett! reggel tisztogatás, seprés idején, délben ebédhez készülődés előtt, este vacsora előtt egy szolgaféle seprúvel a kezében elkiáltotta: „kifelé mindenki”.

Szedte, vette cókmojkját mindenki és tódult kifelé. Seprés és tisztogatás után a reggelit, ebédet, vagy vacsorát fogyasztók visszajöhettek, de a tarisznyázóknak tilos volt helyet foglalni, azoknak az étkezések végéig künn volt a helyük.

Így töltöttem nappal az utcán, éjjel a vendéglőben négy napot és négy éjszakát!

Az ötödik éjszakára kaptam szállást egy kis szálloda félében. No, hála az Istennek, gondoltam, itt talán kipihenhetem magamat, a négy éjszakai kucorgástól megzsugorodott öreg tagjaimat kényelmesen kinyúhajthatom.

Csalódtam!

Kaptam egy kis szobának csúfolt lyukat.

Húzatlan ágynemű, lepedő nélküli szalmazsák, kitört ablak, se villany, se gyertya, se víz, se fűtőanyag, az Isten hidege majd megvett benne,

Az egerésző, csaholó kutya előtt nem gomolyódik össze jobban a megrémült kis tövises disznó, mint ahogy én a hidegtől összegomolyódva töltöttem az éjszakát. Alig vártam a reggelt, hogy ott hagyhassam nyomorúságos odúmat!

*
*
*

A magyar határ- és hídőrségtől telefonértesítés érkezett az állomás főnökhöz, hogy a román határ- és hídőrség enged át utasokat.

Két kocsiba alig tudtuk belegyúrni magunkat, annyian voltunk. A magyar őrség rendben találta igazolványomat: boldognak éreztem magamat. Végre haza juthatok!

A magyar részről nem kifogásolt igazolványosok és útlevelesek — kiki kefében, hátán, vagy vállon cipelve holmiját — hosszú libasorban vergődünk át a felrobbantott, s naggyából faalkotmánnyal járhatóvá tett Tisza hídján, melynek gerendázatára egész híd hosszában lerakott másfél méter széles vastag pléhlemézek képezték a minden karfanélküli gyalogátjárót. Alattunk a vízből kimeredező hídvasroncsok, miket tajtékot verve nyaldosott a Tisza vize, lábunk alatt a decemberi hideg és zúzmarától síkos pléhlemézek, melyeken tipegve, csoszogva valóságos Istenkísértés volt az átkelés. Csodálom, hogy annyiunk közül valamelyikünket szédülés nem fogott el, látva az alattunk levő mélységet, a víz folyását, s körülöttünk nem érezve semmit, amibe fogódzni lehetett volna. Azt hiszem, erre nem is gondolt senki, csak az az egy gondolata volt mindenkinek, átjutni a határon.

Átkelve a hídon, vártuk az útlevél vizsgáló román tiszt megérkezését.

Elérkezett, megkezdte munkáját. Kit átengedett, kit nem, amint útlevelét, vagy igazolványát helyesnek, vagy nem helyesnek találta.

Milyen boldog, vidám arccal szedte, vette cókmojkját, kit átengedett, sietve poroszkált végig a vasúti töltésen, néhány perc múlva eltűnt alakja a távolság és sűrű decemberi ködben.

Én csak néztem, néztem, utánna!

Reám is került a sor, átadtam igazolványomat, megvallom, remegve vártam a tiszt válaszát, s mikor pár pillanatnyi szünet után ezt mondta: „maga nem mehet át ezzel az igazolvánnyal” úgy éreztem magamat, mintha a földet kőrúgták volna alólam.

Erőt véve magamon, kezdtem neki elmondani, hogy útlevelemet pénzzel ellopták, majdnem ötven éve Kolozsváron lakom stb. Ő bizony reám sem hallgatott, a csoport felé mutatott, kiket szintén nem bocsátott át: „álljon oda!”

Oda tántorogtam a többi szerencsétlenek csoportjához.

Dacára a decemberi metsző szélnek, — mely sivitva futott át a Tiszaparti lombfosztotta fűzeseken, Isten szabad ege alatt, hogy a hideg és a velőig ható szél verje, fújja ki agyamból a hirtelen támadt zavaros, egymást kergető kínos gondolatokat, mintha temetésen lettem volna, — fedetlen fővel néztem végig az egész útlevel vizsgálati ténykedést.

Emberi szabad mozgás! mennyire lenyűgözött az erkölcsnemesítő világháború!!

Egy Amerikából hazajött magyar munkás család útlevelenek vizsgálata következett.

A férfi erős, magas, széles vállú, a nehéz munkától kissé előre görbe hátú, felesége középtermetű, szikár, jóságos arcú, ölében másféléves gyerek, ruhájába kapaszkodva egyfelől 9—10 éves fiúcska, másik felől fiatalabb leánygyerek.

Útlevelüket a tiszt kifogásolta.

„Nem mehetnek át.”

Az asszony sirt, könyörgött, „kérem tiszt úr, hiszen idevalósiak vagyunk, házunk, földünk van az ötödik faluban, ott születtünk. Milyen rémítő nagy utat tettünk már meg ezekkel az apróságokkal, egy pár óra alatt otthon volnánk bocsáson át!

„Mondtam már, hogy nem mehetnek át.”

A férfi, ki felesége könyörgő szavai alatt, hol a gyermekein, hol a feleségén s a tisztén szótlanól jártatta tekintetét, a második tagadó válasza mintha villám sújtotta volna arcra esve terült végig a földön.

„Mire gondolt!? Mi markolhatta össze a szívét?! Elájult!

* * *

Az útlevelek vizsgálása alatt szemügyre vettem a tisztet.

Középtermetű, 24—25 éves, csinos, barna, borotvált arcú, fiatal ember volt, jobb füle alatt a nyakán sebhellyel, a magyar nyelvet tisztán beszélt.

„Én ezt a tisztet láttam valahol!; de hol? Igen, igen most már emlékezem, Kolozsváron a Ferenc József-úton, a házam és a Briztol kávéház előtt többször láttam elmenni.”

A magyar nyelvet is jól beszélvén, erdélyi születésűnek kell lenni, hátha még boldogulok vele, egy reménysugár csilant meg agyamban.

Az útlevelek vizsgálása után mi át nem bocsátottak, csoportba kerültünk, hogy induljunk vissza, de még mindegyiknek volt valami kérése, mondani valója a tiszthez, de az bizony ránk sem hederített, egyet füttyentett, s előállott két szuronyos katona, s a ki húzódozott, azt puskatussal biztattatta az előremenetelben.

Én, bizonyára koromra való tekintetből — valahogyan a tiszthez férközhettem, ki a csoportot néhány lépésre elkísérte. Röviden, ahogy hirtelenében tudtam, kolozsvári emlékemre hivatkozással kértem bocsásson át, megszolgálom. Ezt a „megszolgálom” szót kínos helyzetemben bizonyára túlhangsúlyozhattam; mivel a tiszt önérzetes hangon így szólt: „Én nem azért vagyok itt, hogy pénzt keressek,” s intett, menjek a többivel.

A kísérő egyik katona, ki látta, hogy beszélgettem a tiszttel, egy alkalmas pillanatot felhasználva a szánalom hangján, nagyon törve a magyar szavakat, így szólt: „Te öreg, jönni este kilenc óra, én leszem itt, átbocsát téged.”

Megköszöntem!

A két katona visszament. Én hátamon cipelve holmimat egyedül, búsan vergődtem a többi után.

A híd közepére érve megállottam. Pihenni!? vagy nem is tudom, hogy miért?

Valami sajátságos bágyadság, valami eltompultság fogta el egész valómat.

Tekintetem beletapadt az alattam folyó Tisza vizébe.

Lassan hömpölyögve, mintha h i v o g a t o l l volna.

Isten bocsásson meg az a bolond gondolatom támadt, nem jobb volna-é a hullámok...

Bolond gondolat volt!

Az élet utáni ösztön legyőzte bennem.

„Eh! oda vágtam jobb talpamat az alattam levő pléh táblára, hogy a híd hangzott bele — „*ne bolondozz! ne hadd magad Pista!*” önmagamot biztató szavaimmal, neki eredtem gyorsan, hogy a többit beérhessem.

Ezek közül már néhányan készen voltak a tervvel, — természetesen a vállalkozóbbak és fiatalabbak — hogy a város alatti füzeseknél, csónakon — mivel efféle dologban foglalkozó ember is van ott — éjszaka átszöknek a Tiszán. Engem is felszóllítottak, hogy menjek velők.

De bizony sem az én jóindulatú román katonám ajánlatára, sem a nagyon kétes kimenetelű csónakos kalandra nem tudtam rászánni a fejemet.

Az 5—6 kilométernyi úton, — gyalogszerrel — mivel a vonat a hídnál ott hagyott minket, azon törve fejemet, mit csináljak? mihez fogjak? hová legyek? abban állapotam meg: „*Vissza Kató leányomhoz*”.

Eltűnt tárcámban 1500 és néhány koronám volt, bizony nagy érvágás esett rajtam; de még maradt egy kis pénzeckém.

Hej! hiába, nincs párja a gondos, előrelátó asszonynak. Feleségem tanácsára még hazulról elutazásomkor — az eshetőségekre számítva — a harisnya száramba rejtettem egy kis összeget. Bezzeg jól fogott az most, legalább pénzbeli aggodalmak nem gyötörtek. Szerencsémre a Hatvan—Miskolczi vonatról nem késtem el, nem kellett még egy éjszakát Szolnokon nyomorognom, mert Szolnokból nekem egész életemre elég volt.

Hatvanba érve a vasúti katonai őrségnél bejelentettem útlevelem és pénztárcám eltűnését. A parancsnokló tiszt avval vigasztalt, hogy éppen én vagyok a tizenharmadik jelentkező aki azon éjjel a vonaton és az állomáson kárt szenvedett. Ezzel a vigasztalással tovább utaztam Miskolc felé. Megérkezve felkerestem Pap István postaigazgató, — Kassáról a csehek elől itt elhelyezett — kedves jó emberemet, mivel Kisházi Béla miskolci ipariskolai igazgató jó barátom vendégszerető házánál ismerkedtem meg.

Elcsigázva, szurtosan és szennyesen állítottam be hozzá hivatali helyiségében, alig ismert reám.

Négy tál mosdóvíz, — melyek közül még a negyedik is csaknem mocsárszínű maradt — két törülköző és egy kockaszappan kellett hozzá, hogy némileg kitisztálkodhattam a reám tapadt szennytól. Majd Kisházy Béla barátomat keresem fel.

Csodálat fogta el mindnyájokat megjelenésemtől, mivel ők azt hitték, hogy már Kolozsváron vagyok.

Innen táviratoztam Kató leányomnak; hogy: itt vagyok, küldjön értem kocsit. Az szegény nem tudva mi történt velem, lóhálálával sietett értem.

Pár éjszakai áldott pihenés után — mely ugyan reám fért — Katómmal visszamentem Irótára.

A kolozsvári karácsonyomból irótai karácsony lett. De nemcsak, a karácsony, hanem az újév, sőt még a húsvéti szent ünnep is itt virradt reám leányomnál.

Amennyire tőlem tellett hasznosítottam magamat, igyekeztem segítségére lenni leányomnak.

Újév után, kedvezvén az idő, kigéptük a lóherét és lucernát.

Jártam az istállókat, juhakolt, sertésólakat. Ügyeltem a jószágok etetése, itatása, almozása és tisztántartására. A késő este is ott talált.

Pipaszó mellett gyönyörködtem a hét hatalmas hízó etetésében, melyeknek torán is ott voltam. Ügyeltem a magtára, takarmány kazlakra, vermelt takarmányra, krumplis pincére. Számon tartottam a fiadzott malacokat, az ellett bárányokat.

Rováson tartottam az elhullott birkákat, sajnos csak amíg én ott időztem közel száz darab pusztult el.

Gyakori látogatója voltam a gépészkovács és faragó műhelynek.

A *faragó* (amint a kerékgyártót itt nevezik) fiatalkorában katonáskodott, hozzá még huszár volt, el-elbeszélte katona sorsát, Kolozsváron jártában, jól esett hallgatnom, olyankor gondolatban én is itthon voltam.

Ki-kimentem az erdőre, néztem az őlfavágók munkáját.

Nem mindennapi látvány, midőn egy-egy hatalmas tölgy aláfűrészelve és vágva az első megingásra nagyot roppan, majd fenséges méltósággal dőlni kezd, szomszédjainak ágait törve, zúzva, önsúlyától mind sebesebben hajtva, ékességét: gallyait — mint a magasból lebukó sebzett kócsagmadár — önmaga összezúzva — ropogva földre zuhan, a sajátságos hang mint végbúcsú mormol völgyön, bérceken át a koronájukkal büszkén égnek meredező társaikhoz.

A mulatságból is kijutott.

Névnap, disznótor, összehozta a közeli, s jó távol vidéki ismerősöket. Mondhatom ilyenkor olyan előkelő társaság verődött össze, melynek társaságában, mulatságában az angyalok is gyönyörködhetnek. Egyik énekelt, másik zongorázott. Kató leányom is hasznát vette a budapesti zene és ének akadémián való képeztetésének, operai áriákkal, operett részletekkel és igazi jó magyar dalokkal mulattatta a társaságot. Ha tekintete reám vetődött, ki múlton, jelenen, s a jövőn elmerengve könybelábadt szemekkel hallgattam énekét, felcsendült ajkán: „*Végig mentem az ormódi temetőn*” és *Magasan repül a daru szépen szól*”, édes anyám, és az én kedves nótám.

Változatosság kedvéért — meghívásra — át-átrándultunk Tomorra, Téglásy Ferencék vendégszerető házához; a régi nemesi kúria csengett-bongott a vidékről összegyűlt vendégsereg nemes mulatozásától.

Ha otthon magunk voltunk, a hosszú téli estéken Katóm zongorázott, énekelgetett, én pedig nagyobbik unokámat, Idukát az ABC-re taníttattam.

Ízelítőül pár sor verset tanultunk be, mit kisebbik unokám Katóka abauji tájszólásával oly bájosan mondogatott gyügyögve utánunk, hogy felejteni soha el nem fogom.

*

*

*

Szép holdvilágos téli estéken, jól beburkolódzva ki-kijeltem a tornácra, pipázgatva bámultam a holdvilágot, elgondoltam: az a fény ráveti magát az én kolozsvári kis hajlékomra is sugarain beszűrődnek jókívánataim ahhoz, kit benne hagytam, — Máriámhoz — kiről hírt nem tudok régen, ki rólam sem tudja: élek?, vagy haltam-é?

*

*

*

Telt az idő nap-nap után, hónap-hónap után.

Az újságokat egyre-másra böngészttem, hogy javulnak-é az utazási viszonyok; de bizony csak a zürzavaros helyzetet tudtam belőle kiolvasni. Ismerőseim hallomás után mondogatták, hogy itt-ott át lehet kelni a Tiszán — hátha megpróbálnám, vagy, hogy menjek fel Bécsbe ott szerezhetnék útlevelet, de bizony én azok után, miket már kiállottam, egyikre sem mertem vállalkozni.

Helyt maradtam, vártam!

* *

*

Gyenge tél lévén, februáris második felében a szántásvetés megkezdődött. Ügyeltem a szántásra-vetésre, hogy a mag mind bemegy-é a földbe.

Különösen a zabvetésnél kellett szemesnek lennem, ha pár pillanatilag nem figyelhettem oda, a zsákokból a zab a kocsisok kezén az abrakos tarisznyákba vándorolt a boronáló lovak számára.

Csodálatos, hogy a kezére bízott jószágért milyen furfangokra képes a cseléd, kész a másikat megrövidíteni, ilyen amolyan móddal szerezni — csenni — még lopni se áttal, csak hogy a reá bízott jószágnak kedvezhessen.

**

*

Alkalom adtával a gyümölcsfákat nyesegettem, tisztogattam, ojtványokat ültettem, annyira beleögyeledtem anyesegetésbe, hogy egy jókora területű akácost is végig tisztogattam. Ezzel az volt a tervem, hogy séta utakat csináljak benne, szinte láttam akácvirágzáskor kis unokáim mint futkosnak majd rajta. Cserjéket, bokrokat, fákat gondosan megnyesegettem, tisztogattam; de jó magam annál jobban elbozontosodtam. Hajam, szakállam neki eredt a növésnek. Boldogult vőmtől maradt a háznál borotva készség; de bizony én nem mertem neki fogni a borotválkozásnak. Ötven évvel ezelőtt, mint fiatal színész ügyesen tudtam borotválkozni; de mostani öreg kezeimben nem bíztam, hogy torkom körüljárjak a borotvával.

Katóm váltig mondogatta: ott a kocsi, menjek be Szikszóra; de hogy én félnapot eltöltsek, állatot fárasszak egy borotválkozásért? azt biz én nem tettem.

Egy vendéglátás alkalmával még is elhatároztam, hogy egy kicsit összeszedem magamat.

Tudomásomra jutván, hogy a helybéli suszter a cipész mellett borotválással is foglalkozik, s hogy a falubéli kaputosokat, papot, tanítót, bérlőt ő látja el, rászántam maga-

Fényes nappal volt; de én csillagokat láttam, a verejték kiütött rajtam és mikor a torkom körül járt a késsel, behunyt szemmel, imádságra kulcsolt kézzel vártam a műtét végét. Ugyancsak megdolgozott, három napig is sajgott az arcom. No nem is kellett nékem több hónapokon keresztül a borotválkozásból. Nőtt a hajam, szakállam kénye-kedve szerint, s lett belőlem olyan igazi falusi bácsi kinézésű ember.

Szinte átfomálódtam már abonyi emberré.

Haj! de a: völgy, mező zöldülésére, vad ludak érkezésére, a madárdal zengésére bele bele nyilallott szívembe, eszembe jutott a dal: „Messze jártam, másutt is volt jódolgom, haj! de szívem csak azt mondja, jobb otthon”.

1920. Apr. 8-án búcsút vettem Kató leányomtól és két kis unokámtól — fájdalmas búcsút — mert vájjon látom-e még őket színről színre ebben az életben!!

Felmentem Budapestre, szerencsét próbálni, hátha onnan könnyebben hazajuthatok.

Azzal tisztában voltam, hogy az útlevel szerzés nem fog valami könnyű szerrel menni és időbe fog kerülni, tehát tartózkodási hely után néztem.

Eszembe jutott az Emke kollégium igazgatójának és kedves kollégiumi ismerőseimnek felajánlott szíves vendégszeretete, én bizony egyenesen odatartottam. Sajnos, már nem találtam ott az ismerősöket. Elszéledtek, mivel az Emke kollégium kedvezőtlen anyagi körülmények miatt feloszlott; de azért nem maradtam hajlék nélkül, dr. Kállay Miklós, kolozsvári ismerősöm szíves barátsággal látott vendégül és ajánlott helyet szállásán.

Útlevel utáni jártamban talákoztam az utcán Szatmáry Lajos nemzeti színházi pályatársammal. Rövidesen elbeszéltem neki öt hónapon keresztül átélt dolgaimat és útlevel. bajomat és a célt, amiért Budapestre jöttem, hogy t. i. útlevelet szerezhessenek.

„Hej! Pista bátyám, a mai viszonyok között az nehezen megy és sok időbe fog kerülni, addig pedig élni kell Budapesten, pénzt kell szerezni, lépjen fel bátyám a nemzeti színházban.

„Ej! kedves öcsém, arra még gondolni sem merek, a fő dolog az útlevel, aztán haza! haza! haza!”

Még egy kis beszélgetés és elváltunk.

Másnap felvetődöm a színház elé, hogy a pályatársakkal, találkozhatok — színész embert idegen városban hová viszi szíve, mint a színházhoz — s az én kedves *komám*, *Gyenes Laci*, — kiből örök ifjú jó természeténél fogva *László* soha sem lesz — neki derült arccal azzal fogad: „No, ko-

mám Pista, 14-én *Bánk Bán-ban Tiborcot*, 16-án *Peleskei nótáriust* játszod.”

Eleintén álomnak gondoltam, s bizony valóság lett.

Jó pályatársam — Ambrus Zoltán igazgató szíves beleegyezésével — tudtom nélkül kieszközölték fellépésemet.

„Pista bátyám, szállásod van-é? ha van, hol van?” — szólít meg Horváth Jenő pályatársam.

„Nagy János utcában egy jó ismerősömnél”, feleltem.

„Haj, az nem neked való, nagyon messzi van, előadás után, éjszakának idején, hogy jársz te oda haza. Gyere hozzám, itt lakom a Dohány utcában, éppen szemben a színházzal, van egy jó kis külön szobám, minden órán rendelkezésre áll.

Megköszönve dr. Kállay Miklós szíves vendégszeretetét, elfogadtam Horváth Jenő ajánlatát.

Soha nem fogom elfelejteni azt a kényelmet, amiben részesültem. Nem voltam útjában senkinek, engem sem zavart senki, jöhettem, mehettem a hova, s amikor tetszett, szobámhoz, a ki-bejáró ajtóhoz külön kulcsaim voltak. A magány, zavartalan csend nagyon jól fogott a lelkiállapotomhoz, nyugodtan ismétелgettem, át-átgondoltam szerepeimet, hogy tiszteességet, becsületet váljak.

Bánk Bán Tiborca és Peleskei nótárius után következtek a többi fellépéseim:

Április 28-án Arany ember, *Brazovics*.

Április 29-én Peleskei nótárius, *Zajtai*.

Május 5-én Arany ember, *Brazovics*.

Május 8-én Peleskei nótárius, *Zajtai*.

Május 12-én Arany ember, *Brazovics*.

Május 17-én Peleskei nótárius, *Zajtai*.

Május 17-én délután, Náni, *Szilárd Péter*. Folinusz Aurél jubileuma.

Május 21-én Arany ember, *Brazovics*.

Május 24-én Bor, *Mihály*.

Ezeiken kívül ifjú Heltai Jenőnél, a fővárosi orfeumban.

Junius 1-én Sárga csikóban, *Gelecséri pusztabíró*.

Junius 2-án Sárga csikóban, *Gelecséri pusztabíró*.

Junius 3-án Sárga csikóban, *Gelecséri pusztabíró*.

Az operában Br. Horváth Emil „*Mikes*” című darabjának jótékonycélú előadásában felléptem kétszer, *a vak tárogató*s szerepében.

* * *

*

Hetvenkilenc esztendővel a vállamon bizony ez nem kicsi dolog volt; de Isten segedelmével, igyekezetemmel, úgy a

közönség, mint a sajtó figyelmét, elismerését sikerült megnyernem. Amíg élek, boldogan emlékezem vissza budapesti fellépéseimre.

Színiéletem valóban derűs, mondhatnám napsugaras volt. Erőm új tápot nyert, életem fellendült.

Azonban egy kis úgynevezett szépséghibával kellett bajlódnom a külső életben; mert biz én — mi tagadás benne,— meglehetősen gyűrötten, viseltesen, állítottam be Budapestre, Prémess bekecs, szörme főveg, téli lábbeli, úton és falun hol az egész telet töltöttem, nagyon megfelelő öltözet volt, de Budapest aszfaltján az akkori áprilisi csaknem rekkenő hőségben bizony lekíváncozott rólam, vagyis helyesebben mondva én kívántam le magamról.

Különben ebben a dologban magam voltam hibás.

Kató leányom váltig mondogatta, menjünk be Miskolcra csináltassunk ruhát, de én mindannyiszor ellenkeztem, okul adván, hiszen csak haza kerülök, odahaza meg van elég ruhám, miért dobáljuk ki a drága pénzt?!

Aztán meg hej! de sok száz meg száz olyan kinézésű emberrel találkoztam jártamban-keltemben az utcán, mint jómagam, eszembe jutott a közmondás: „gyenge juh az, melyik a gyapját el nem bírja”.

Hordoztam a gyapjam, s állottam melegét.

Nem bújtam magányba, nem vonultam félre, de nem is tettem, mivel Feszi József és Mihályi Zoltán kolozsvári ismerőseim hol náluk, hol kiránduló helyeken rendezett társasébed, vagy vacsora összejövetelekre, — üres időmben — mindig magukkal vittek.

Aztán tudja a manó, pár pohár bor kedélyes beszélgetés után az én viseltes kabátom is kezdett megújhódni, s úgy beilleszkedtem vele a többi vasalt szmoking és kabát közé, mint annak a rendje.

Egy napon pedig az a meglepetés ért, hogy az én Józsi és Zoltán barátom tetőtől-talpig úgy kiállítottak, hogy valószínű pesti ember lett belőlem, még pedig a jó kinézésűek közül való. Hozzá még Gyenes Laczi komám megajándékozott egy gyönyörű kígyófa gumival ellátott sétapálcával, ez aztán a kiállítás koronája volt.

Ha így végigsétáltam a dunakorzón — a csodaszép Dunán, a rajta tovasikló, hullámain himbálódzó vízi járműveken, a vadregényes Gellért hegyen, a fönséges várpalotán és kertjén a csodaszép Mátyás templomon, az elragadó halászbástyákon, — úgy elgyönyörködtem, amilyen gyönyörűségről akármelyik milliomos pesti bankárnak még fogalma sincs.

* * *

A színpadi fellépéseimmel járó izgalom, elfoglaltság,

társasbédek, vacsorák, kirándulások stb. percekre, órákra feledteték ugyan velem, hogy hónapok óta idegenben vagyok; de lezajlásuk után mindjobban éreztem a hazavágyódást.

Egyik-másik repatriált hozta ugyan a hirt, hogy látta feleségemet az utcán — ez megnyugtató, mert életben tudtam. Én hiába írogattam a leveleket, haza jutottak-e? nem tudom, de választ soha nem kaptam. Mikor olyan hírt is kaptam, hogy kis hajlékom ablakából katonákat láttak kinézni — tehát szűkes hajlékomból is elrequiráltak, ez bizony már nagyon elszomorított.

Az a hír pedig, hogy Hójai kedves gyümölcsösömnek drága jó léces kerítését szétrongálták, s tűzre valónak hordogatták, végkép elkésérített.

Hozzá még hírül hozogatták, hogy a kolozsvári lapok némelyike, valahol elveszettnek, halottnak híresztelgetett.

Elképzelni nem tudtam az idehaza történeteket, gyötört a bizonytalanság.

* * *

Egyre-másra jártam a külügyminisztérium útlevel osztályát. Hóry András külügyminiszteri titkár, kolozsvári ismerősöm, Riegler külügyminiszteri titkár, Bartók külügyi titkár a legmesszebbmenő szívésséggel látták el ügyemet, de fájdalom eredménytelenül, útlevelhez semmikép nem tudtam jutni.

Közben Budapestre érkezett Popescu román ezredes, ki a románok által megszállott területekre szóló útleveleket látamozta.

Előadtam útlevelügyemet, Szolnokon kapott arcképes igazolványom bemutatásával.

Jegyzőkönyvet vettek fel.

Hetekig jártam ezt a fórumot is, de bizony eredménytelenül.

* * *

Egy alkalommal — éppen felmenőben voltam útlevelügyben a külügyminisztériumba — pihenőt tartottam a Vigadó előtti korzón, s elibém terem Reitter Aladár kolozsvári kedves ismerősöm. Nagyon megörültem látásán, hogy valami hírt hallhatok tőle hazuról, bizony ő sem tudott semmi újat mondani enyimekről; de ő is szívből örvendett látásomon; mivel a híresztelések után, szintén elveszettnek, halottnak gondolt.

Szó, szó után, nagyjából elbeszéltem neki útlevel és viselt dolgaimat.

„Sebaj Pista bátyám! én haza viszem, van-e valami igazolványa?”

„Van”! előmutattam a Szolnokon kapott arcképes igazolványomat.

„Ez elég jó, evvel mehetünk”.

Egy iparvonattal vagyok itt, Németországból, Csehországból, Ausztriából szállítunk üzleti cikkeket, gyári üzemekhez szükséges vegyészeti anyagokat, evvel az iparvonattal mint vonatkísérőt viszem haza Pista bátyámat. Jön-é?!

„Haza!? hogyan mennék! de nem lesz valami baj? hej! mert nehéz időket élünk manapság!” aggodalmaskodtam.

„Ne törődjék semmivel Pista bátyám, csak bízva rám, elintézem én a dolgot, öt-hat nap múlva otthon leszünk”.

Hát biz én ráadtam a fejemet erre az útra.

Kedélyes jótársaságban meg is idogáltuk az áldomását.

Összepakoltam holmicskámat kevés fehéreneműmet olyan nemfehér állapotban, amilyenben volt, mivel ilyen hirtelen utazásra nem számítottam.

Dehát törődtem én most evvel, csakhogy mehetek haza felé!

Az indulás napján déltájban, a nemzeti színház előtt éppen búcsúzkodtam a pályatársaktól, s rohan hozzám a kedves fürge Baranics Anna kolozsvári pályatársam jobbjában papírt lobogtatva felém!

„Pista bátyám! hozok magának valamit!”

Feleségem hírlapok útján megtudta, hogy milyen helyzetben vagyok, egy illetőségi bizonyítványt és egy telekkönyvi kivonatot küldött fel nekem, hátha azzal segíthetek magamon.

Nagyon megörültem az iratoknak; de még jobban a hazuról kapott hírnek: hogy otthon semmi baj!

Nohát igazolványom most pár három is van! megkönnyebültem!

Az indulás ideje elérkezett.

Az útra fejedelmieg bevoltunk rendezkedve.

Özvegy Heyek Kálmánné úrnő, Reitter Aladár kedves nővére finom szárnyas süttekkel, hentes különlegességekkel, süteményekkel, jó kenyérral látott el, Reitter Aladár pedig egy vesszővel befont tizenöt literes üvegből szorította ki a levegőt jóféle borral, nem feledkezvén meg egyéb kávépótló, s hideg étel előtti italokról sem.

Az iparvonathoz egy harmadosztályú kocsi volt csatolva abban helyezkedett el a vonatkísérő társaság, nevezetesen: Reitter Aladár, Dukász Jenő, a Bognár és Szántó cégtől, Spielmann Miksa, a rózsza drogueria cégtől, Bihari Ferenc nyugalmazott vonatvezető és én.

Kiegészítette a társaságot egy őrmester és négy közember, mint vonatőrzők.

Hogy a többi útítársak is bőségesen el voltak látva mindenféle kellő útravalóval, magától értetődik.

Így neki készülve, felszerelve, Isten nevében, jó reménységgel, egy szombat délután, 1921. Junius 26-án útnak indultunk a déli pályaudvartól, Budapestről.

Szolnokra érkeztünk megállás nélkül.

Mozdony hiányában további intézkedésig itt megállott a vonatunk.

Három napot és három éjjel vesztegeltünk az állomáson.

Nem lévén bizonyosak, melyik órában kapjuk meg a mozdonyt a további utazásra, többnyire a vonaton, vagy a vonat közelében tartózkodtunk.

Ébédjeinket se tudtuk együtt elkölteni, mivel a társaságnak vagy egyik, vagy másik tagja szüntelen lótot, futott a további utazás elintézésében.

A kemény fapadokon töltött három éjjel megviselte mindnyájunknak oldalát és tomporát; dehát ennünk, innunk volt bőven, a kedély sem hiányzott, amibe az örök vidám Reitter Aladár mindig előljárt, beletörődtünk, belenyugodtunk helyzetünkbe, vártuk a mozdonyt, a mi általános örömünkre meg is érkezett.

Folytattuk utunkat, elérkeztünk Békéscsabára..

Itt ismét póznára kötött szalma csutak állott az utunkban.

Megakadtunk! További intézkedésig várnunk kellett.

Két éjszakát megint a fapadokon forgolódtak át

A napközi idő csak megjárta, azt imitt, amott, egy kis szórakozást keresve eltöltöttük, de az éjszakák terhesek voltak.

A júliusi hőség át meg áthevitve kocsinkat, mintha katlanba szorultunk volna. A kíséző katonák egyre-másra locsolgatták, sepergették ugyan a padlót; de bizony az a rekkenő hőségben édes keveset használt.

A hőség, hosszas utazás, a padokon való fetrengés, izadás, szénpor, füst, mindnyájunk fehérműjét alaposan beszennyezte, bizony ez kellemetlen volt, dehát tűrni kellett. A vonatkíséző katonák nem sokat teketóriáztak. Zsebkendőjüket, kapcájukat, egyet mást kimosogattak, persze csak úgy katonásan.

Ezt látva, magam is kedvet kaptam. Mosdótállal, szappannal el volt látva a társaság, vizet hordott a katona, amennyi kellett, egy rendbéli változómat én is kimostam.

Kiterítgettem a zöld gyepre, nem telt bele félóra, a hő napon szépen megszáradt. Hát a más szemével nem volt biz az hófehér, de az én szememmel még a hónál is fehérebb volt, hej! de jól éreztem magamat bennök.

Hírlapok, füzetek olvasgatása, ebédutáni szundikálás,

adomázás, egy kis eszem-iszom, sétálgatás, mind járta, de a vagonlakás mégis kezdett terhére lenni mindnyájunknak, kényelmesebb nyugvó helyre vágyott mindenki.

Két nap, két éjszaka után az egész társaság bevonulta városba, szállodába.

Elő teendőnk volt fehérműünket kimosatni.

Kitisztáltoktunk, vígan éltünk, urak voltunk!

Három nap múlva mozdonyt kaptunk, a tizenötliteresből ismét kiszorítva a levegőt, elemózsiaival jól ellátva, útnak indultunk.

A társaság kedélyes volt. A magyar határ közelében ismerősökre is találtunk, többek között Koller főhadnagyra, ki *Kétegyházán* vasútőrségi parancsnok volt. Igazolványomat át nézve, szerencsét kívánt a román határ átlépéshez. Ez szeget ütött az én fejembe. Különben egész úton némi bizalmatlanságot éreztem igazolványaim iránt, s minél jobban közeledtünk a román határ felé, annál erősebben fogott el az izgatottság. Észre vették ezt rajtam útitársaim is, de biztatgattak, s én imígy, amúgy megnyugodtam.

Meglehetősen öreg este volt már, mikor Kürtösre (Kurtics) beérkeztünk. Itt volt felállítva a román vám- és útlevel vizsgáló hivatal. Alighogy megállott vonatunk, két polgári és két fegyveres román katona lépett be kocsinkba, a hol már csak mi öten voltunk, — mivel a vonat őrző magyar katonák a magyar határszélen, Lökösházánál kiszállottak.

Folyt az útlevel- és podgyászvizsgálat lámpafénynél.

Rendkívül izgatott voltam.

Reám került a sor.

Én is, de az egész társaság is feszült figyelemmel, néma csendben vártuk az eredményt.

Előérzetem nem csalt, az én igazolványaim érvénytelenek voltak!

Mintha kialudt volna a lámpafény, egy percre sötétben éreztem magamat. Útitársaim kezdtek igazolni. Útlevel ügyemet én is elmondtam. Se szó, sem beszéd nem használt. Tovább nem mehetek, a vonatról le kell szállanom.

Reitter Aladár pár percre félre vonult a két polgári egyennel, bizonyára kérte őket és megértette velők helyzetemet, s megengedték, hogy az éjszakát a társasággal a kocsi-ban tölthessem.

A szememet egész éjszaka le nem hunytam, az ablakon bámultam ki a vaksötétbe. Egyik gondolat a másikat verte ki a fejből: öreg ember vagyok! egyedül magamra hagyatva! mi történik velem!? Körülöttem csend, csak az alvó útitársak halk lélegzetvétele, künn a sötét éjszakában

olykor, olykor elhangzó idegen nyelvű beszédek, mikből nem értek semmit, hát holnap mi lesz velem!? Beleszédültem!! Egy zuhanás! a padlón voltam. Dukász Jenő felriadt álmából, felsegített a padra.

Sok izgatott, kínos éjszakát virrasztottam már át életemben, ez az éjszakám a legkínosabbak közé sorakozhat.

Reggel egy szobába utasított az egyik Munteán nevezetű, útlevel vizsgáló polgári egyén, azzal a kijelentéssel, hogy *további intézkedésig ott maradok*.

Durva deszkából naggyából összetákolt két padból állott az egész bútorzat.

Ilyen zagyva érzések közt még soha nem léptem be szobába.

Igaz, hogy 79 éves koromig soha nem voltam letartóztatva, de most abba a helyzetbe jutottam!

Alighogy elhelyezkedtem az egyik padon, a nyitott ajtón bejött egy ember, 40 évesnek látszó, kócos hajú, torzonborz szakállú, fején elnyútt, lapos sapka, felső testén rövid, kabátforma ringy-rongy, alatta olyan ing, amelyik talán ez előtt hónapokkal látott szappant és vizet, nadrágjából már csak foszlányok voltak, mik alig fedték szennyesenél szennyesebb alsóruháját, ezt a *rongyvázat* kiegészítette a szikár, meztelen kérges láb.

Bizonyos otthoniassággal lépett be, mint akinek joga van a helyhez, úgylátszott, hogy *további intézkedésig* az ő tartózkodási helyét is itt jelölték ki.

Bizonyos undorral vegyes szálnalmas érzés fogott el látására, de bágyatag kék szemei, szépmetszésűnek mondható orra, a szenny alól is keresztül törő halvány, jóságos arca némi bizalmas érzést keltett bennem.

Elhelyezkedett a másik padon, rágcsált egy darab száraz kenyeret, olykor olykor rám vetette tekintetét.

Megszólítani nem mert.

Beszédet kezdeni nekem sem volt kedvem.

Emberem a kenyerét rágcsálva, magam pedig pipára gyújtva, egyik gondolatot a másikba fűzve, némán üldögéltünk.

Úti társaim elfoglaltságuk mellett is — mert volt ám dolguk a vámhivatalnál elég — be-benéztek hozzám, biztattak, sajnáltak.

Reitter Aladár minden lehetőet elkövetett érdekemben, hogy helyzetemen segítsen. Az ő közbenjárásának köszönhetem, hogy huzamosabb ideig nem tartottak *Kürtösön*.

Dél felé már tudtomra adták, hogy a délutáni órákban továbbítanak (az az toloncolnak) vissza felé?

Még azt a kedvezményt is megkaptam, hogy társasággal együtt ebédelhetek.

Együtt elmentünk az állomás közelében levő kis fogadóba.

Reitter Aladár paprikás csirkét, túrós galuskát rendelt.

El volt remekül készítve.

Evett aki tudott, az én torkomon sehogysem ment le az étel, a nyelésnél görcsöt kapott a torkom, pár falatot alig tudtam legyúrni az izgatottság miatt, jóformán egy üveg sör és feketekávé volt az ebédem, evvel valahogy elbírtam bänni.

A búcsúebéd bizony szomorkás volt.

Reámnézve nagyon szomorú.

Több mint fele útról visszavetetni! ismét nekimenni a bizonytalanságnak! Kitéve lenni a véletlennek! reményt vesztettnek lenni a hazajuthatáshoz. Megválni kedves társaságotól, mely szívéen hordozta ügyemet! igyekezett helyzetemen könnyíteni! A meglehetősen hosszasan utazás alatt már, mintegy hozzájuk nőtem!

* *

*

Ebéd után egy paraszt kocsi állott elő. Ez is a Reitter Aladár figyelmessége volt. Mint később az úton a fuvarostól megtudtam, ő fogadta a kocsit 300 koronáért, hogy az utat a határig ne kelljen gyalog megtennem.

A kocsis mellett egy vadászrezredben feltett szuronyú katona állott és az én *rongyváz emberem*, ki már napok óta hányódott-vetődött itt az állomáson; de nem lévén több tolonc, őt magát nem érdemesítették a továbbításra. Nagy örömeire most velem továbbbíják.

A búcsúzás útitársaimtól nagyon szomorú volt!

Reitter Aladárnak lelkére kötöttem, feleségemnek csak annyit mondjon, hogy útlevelemet pénzem egy részével ellop-ták, Szolnokon szerzett igazolványom érvénytelensége miatt a határállomástól vissza kellett mennem; de a toloncozást, fegyveres kíséretet ne említse.

Baráti kézszorítás, ölekezés, mindnyájunk szemébe tóduló könnycsepp! . . .

Kocsira ültem, mellém a katona, a fuvaros mellé a *rongyváz ember*, a fuvaros közibe vágott a felemás, egyik nagyobb, másik kisebb lovának, indultunk a *tolonc* útra.

Úgy vettem észre, a rendes útról letértünk, a fuvaros, hogy rövidebb idő alatt tehesse meg az utat, erdőn, mezőn, szántóföldeken, olyan töretlen dökögős utakon hajtott végig, hogy az oldalam nyilallott bele.

A kísérő katona jóindulatú regátbeli román fiú volt, az őrmester, kivel Reitter Aladár az állomásnál beszélgetett, mielőtt elindultunk volna, bizonyára mondott neki egyet-mást, mert szívesen szólt olykor-olykor hozzám, persze nem értettem; de az én *rongy váz emberem* értette a román nyelvet, ő tolmácsolta nékem.

A fuvarosnak is megeredt a nyelve, román ember volt; de meglehetősen beszélt magyarul.

Úgy látszott tájékozva volt ügyernről, azt ajánlotta: várjam be a határnál az éjszakát, ő jó pénzért át szállít a határon, elvisz Aradra, hogy ő már jártas az ilyen dologban.

No még ez kellett volna nékem! Hogy még tovább kalandozzam?! Elég nekem ez a baj, amibe most belekeveredtem!

Elérkeztünk a vasúti töltés mellett lévő román határ-őrőség állomásához. Kísérő katonánk átadott az őrségnek.

Tisztességes borralalót adtam neki. A fuvarossal visszament Kürtösre. Reitter Aladárnak egy kis cédulát is küldtem vele: hogy eddig szerencsésen megérkeztem. Az őrségi állomástól fegyveres román katona kísért tovább.

Bőröndömet, szijjba kötött köpenyemet az én *rongyváz emberem: Szőke József* hozta utánnam.

Az úton elbeszélte: Lippán kocsiskodott, onnan toloncolják haza dunántúlra, a Balaton vidékére való. Az én terem báránybőrös bekecsem volt, azt fél válra vetve ballagtunk a vasúti töltés mellett, amíg egy jókora földhányásig nem értünk, amelybe egy meglehetősen magas pózna volt szúrva. A kísérő katona itt megállott, egyet sípolt.

Előtermett egy magyar határőr, az át vett s bekísért Lökösházára, előállított az őrparancsnoknál.

A gyalogolás meglehetősen kifárasztott, leültem a szabadba nyíló őrszoba kőlépcsőjére.

Vasárnap lévén — Lökösháza bár kicsi állomás — szájtáti ember elég ténfergett, bámulónk volt szép számmal, köztük gyerekek, egyik rám mutatva mondta a másiknak „nézd azt az őreget is hajtják.” Bizonyára a toloncolást mondják náluk így.

Az őrparancsnokhoz kérdést intéztem: mikor megyünk tovább? „A legények künn vannak őrjáraton, ha bejönnek vacsorálnak. Utánna egy kis pihenés, azután indulnak.”

Meglehetősen késő este volt már, mire a legények beérkeztek. Vacsoráltak. Pihentek.

Féltíz óra tájban elindultunk. Minket féltettek-é? Ők féltek-é tőlünk? Vagy a maguk biztonságaért? vagy pedig a szolgálati parancs szólt úgy? most nem egy, hanem két

katona kísért. Jó darabig a vasúti töltés mellett haladtunk, de azután letértünk erről az irányról, s a búza földeken keresztül vezető gyalog örvényen mentünk tovább.

Kérdeztem a katonát: Hát nem Kétegyház felé megyünk?

„Nem bizony, az ott — bal irányba mutatott — félre marad, mi, erre jobbra megyünk a határőrség állomásáig. „

Ez a felvilágosítás bizony kellemetlenül hatott reám.

Ha Kétegyháza felé mentünk volna, ott állomásozó Koller főhadnagy ismerősöm talán segíthetett volna a dolgomon.

De hát ettől elestem.

Mentünk a merre a parancs szólott.

Gyönyörű holdvilágos júliusi este volt, körülöttünk messze elterülő, dús kalászú búzaföldek, imádságra buzdító fönstégek csend, elől-hátul a hold fényében meg-megcsillanó szurony, a két szurony között *egy rongyváz ember, és egy döcögő öreg!*

Ha úgy végig néztem ezen a kis menetben, gondoltam: *nem is utolsó kép!*

Kísérő katonáink jóra való derék, szót nem sajnáló fiúk voltak, nem olyanok mint a Lökösházi parancsnokuk, kit én magaviselete után olyan kenyérkeresetét unó, párszáz holdnyi birtokocskában kényelmeskedni vágyó, *költs Jancsi, fogj be Jóska*” *végzett úriembernek néztem.*

Már napközben észrevettem, hogy az én *rongyváz emberem* Szőke József, nagyon jártatja kezét testén imitt-amott, mintegy csilapítani akarván azokat, *amik háborgatják.*

Elővigyázatból elvettem tőle szijbakötött köpenyeg csomagomat és bekecsemmel együtt én vittem.

Kukoricásokon, búzaföldeken, gyalogösvényen, szekérúton, marhajárás által felvágott göröngyös csapásokon róttuk az utat négyesbe.

A beszélgetésbe is szépen belemelegedtünk. Kezdtük egymást megszokni, vagy mi a csoda. Az egyik katona elkérte bekecsemet, a másik becsomagolt köpenyegemet, szuronyukra akasztották s én tehermentesen, pipázgatva csendes tempóban — mert nem siettettek — bandukoltam közöttük, halából meg-megeresztvén egy-egy víg anekdotát, amin jóízűen nevettek.

Tudja Isten! Különös állat az ember, (már tudniillik a *türelmes*) a változhatatlanba igyekszik beletörni magát és megnyugodni.

Én is így voltam. A dolgon nem változtathattam, helyzetembe beletörődtem. Aztán a keserűségek között is mindig akad egy kis oázis, hol a lélek pillanatra bár, üdülést nyer.

Ennek a két katonának hozzám való, csekélynek látszó szívessége annyira hatott reám, hogy helyzetemet- nem is

láttam olyan sötét színben, mint a hogy olykor-olykor elgondoltam.

Éjfélután egy óra tájban megérkeztünk a *Kincig* pusztára, Mahler birtokos tanyájára. Itt volt elhelyezve a határőrség.

Kísérőink átadtak a parancsnoknak, szíves búcsútvéve eltávoztak.

A parancsnok bevezetett az őrség szobájába, *rongyváz emberemet* figyelmeztetésemre — mit azonnal megértett — künn hagyta az eresz alatt.

Az első perctől látva, hogy jóindulatú emberrel van dolgom, bizalommal”fordultam hozzá.

Engedelmet kértem, hogy itt benn falatozhassak.

Útitársaim *Kürtösön* kenyeret, sót, főtt tojásokat csomagoltak be részemre. Előszedtem, hozzá láttam.

Az őrparancsnok látva szerény elemőzsiámat, felkelt ágyáról — mert már megérkezésünkör is lefeküdvé találtuk — szíves kínálással finom, füstölt disznóhúst tett elém.

Megköszöntem, elfogadtam. A fáradság miatt keveset ettem, de jól esett, mert éhes voltam. Főtt tojás készletemet egy darab kenyérral kiadtam az én *rongyváz emberemnek*. Megnyugtatóan az őrparancsnokot, hogy bizvást künn hagyhatja őrizet nélkül, mivel nem fog megszökni.

Itt megtudtam azt is, hogy nekem Békésgyuláig kell így mennem a határ csendőrség parancsnokságához.

Reggel hány óraker óhajtok tovább menni. Kérdezte a parancsnok.

„Minél korábban. Ha lehet három óraker, mert minél hamarébb szeretnék túlesni ezen az állapoton.”

„A fiúk künn vannak őrzáraton, tessék ott lenyugodni — a priccsre mutatott, min szalmánál egyéb semmi nem volt — jobb hellyel nem szolgálhatok.”

Csak kabátomat vetettem le, s dagadni kezdő lábaimról a cipőt húztam le.

Le — vagy jobban mondva felfeküdtem a meglehető magas, cölöpökön álló priccsre. Az őrparancsnok elfújta a kis petróleum lámpát, jó éjt kívántunk egymásnak.

Sötétség. . . Csend ...

Egyik gondolat a másikat kergeti fejemben!

Édes Kató leányom! ha most látnád öreg apádat — kinek szíve megdobbant, hogy téged láthasson, rólad, kicsinyeidről jó Anyádnak hírt vihessen, — milyen boloncl helyzetbe került ebben az örült, felfordult világban!

Szemeim könnybe lábbadtak.

Fejembe csendes zizegés...

Fáradt testemet kellemes zsibbadás fogja el...

Reggel három óra tájban felébredtem.

Pár percnyi öltözés.

Mosdás a kútnál, zsebkendőbe törülközés, mint ahogy toloncemberhez illik.

Siettem; de azért meg nem állhattam, hogy tekintete-
met szét ne hordozzam a tanyán.

Hosszú cselédház, istállók, ólak, úrilakot nem vettem észre. A kút közelében volt egy hosszú állás, alatta jászlakhoz kötve igavonó szarvasmarhák, tehének, lovak, egyik szebb a másiknál, tisztán tartva, jó húsban mind.

Az épületek jókarban.

Minden a gondos, jó gazdát dicsérte.

* *

*

Torma Vilmos parancsnoktól — ez volt a neve — elbúcsúzva, kora reggel útnak indultunk egy szál csendőr kíséretében.

Most is hol szekérúton, hol gyalogösvényeken haladunk, ez a kísérőnk is a rövidebb utat kereste.

Ez a csendőr már zárkózott, szótlan ember volt.

Különbén hát nem is sétaútra indultunk mi, hogy egymást szórakoztassuk; de hogy lerójjuk azt az utat, mit a parancs elénk szabott. Azért unalomból mégis kivált belőlünk olykor egy pár szó.

Elérkeztünk az úgynevezett *Wittmann* tanyára.

Az itteni őrparancsnok *úr* éppen borotválkozott. ;

A kísérő csendőr beszámolt velünk.

Rongyváz emberemmel együtt künn álltunk az eresz alatt.

A fáradtság miatt leültem volna valahová, de seholl semmi ülőke. Egy urasági cselédféle asszony megsajnálta, szó nélkül hozott egy széket.

A parancsnok őrmester *úr* elvégezvén a borotválkozást, reggelizéshez fogott, kényelmesen ivogatta a tejet. A tanyai asszonytól én is kértem pénzért egy kis tejet, de bizony azt a rövid választ kaptam: „magunknak is kell”.

Tovább indulásunk idejére kérdést intéztem a parancsnok *úrhoz*, de bizony olyan nyersen dobott oda pár szót, hogy jónak láttam hallgatni.

Hála Istennek, itt keveset időztünk, de alig is vártam a továbbítást.

Útnak indultunk.

Ez az utam volt a legterhesebb.

Tegnap az éjszakai út, ma a kora reggeli a jó hűvösben, csak megjárta, de most a forró napon, holmimat is cipelve, nagyon megviselt.

Egy-egy lombos akácfa árnyékában pihenőt tartva, el-

érkeztünk *Elekfalun* innen, az országút mellett lévő határőrszem állomásához.

A hol az őrseg tanyázott: nádból, kukorica szárból, szalmából, karóból, vesszéből összetákolt alkotmány volt. A kunyhó előtt pihenőül néhány kukorica és zsúp kéve.

Pihenőt tartottunk.

Pipázgatva ültem egy kéve kukorica száron, hátamat kényelmesen neki vetve a kunyhó oldalának.

De jól esett a pihenés!

Fáradt testnek nem szükséges a kényelmes karosszék, elég annak a kukoricaszár kéve is!

Egy egyfogatú kocsi jött az országúton. Csak egy úriember ült benne, ő hajtotta a lovat.

A katona megállítja, igazolványt kér. (Hadizónában voltunk).

Az illető mutatja igazolványát, de észre vettem, hogy engem nagyon néz.

Megszólal. „Ugyan kérem, ha szabad, nem Szentgyörgyi úrhoz van szerencsém?”

„Én bizony az vagyok, de hogy ilyen helyzetben lát tisztelt uram, reám nézve nem szerencse!”

Egy pillanat, le a kocsiról, megölelt. „Hát Szentgyörgyi bácsi hol jár itt? mi esett vele? persze nem ismer. Én Békéscsabán tanító vagyok, Kolozsváron tanultam, de sokat gyönyörködtem Pista bácsiban!”

Megmondta nevét, de bizony elfelejtettem.

Néhány szóval elmodtam neki ügyemet.

Szíves búcsút vettünk egymástól.

Alighogy eltávozott kolozsvári ismerősöm, az egyik katona jön ki a kunyhóból, kezében egy füzetet tartva.

A füzet budapesti *Színházi élet* volt. Kinyitva a könyvecskét egy képre mutat.

„Hát Szentgyörgyi úr ez? Három héttel ezelőtt láttam a Nemzeti Színházban *Peleskei nótáriusban*, (az én képem volt a Peleskei nótáriusból) most ide tettek a határrendőrséghez. Nohát, az angyalát, én nem kísérem Szentgyörgyi urat feltett szuronnal.”

Persze ezek után az egész őrseg más szemmel nézett reám.

A közeli tanyáról két igásszekér tartott *Elekfalu* felé.

Az én csendőröm egyiket visszaparancsolta a tanyára, meghagyta neki, hogy tisztítsa meg jól a szekeret — trágyát hordtak rajta — csináljon szalmából jó ülést s álljon elő hamarosan, úgy is lett.

Szekérre ültünk. *Rongyváz* emberem a másik szekérre.

Csendöröm a szalma ülésbe vágta szuronyát. Beszekeztünk *Elekfalu* alatti őrállomásra.

Búcsúzva átadta névjegyét, *hamper József* békéscsabai fiú. Szeretettel gondolok reá hozzámvaló tisztességes magaviseletéért.

Az őrállomásról egy csendőr káplár kísért a faluban levő csendőrlaktanyába.

Dél felé járt az idő, nem reggelizvén; bizony már éhes voltam.

Egy bolt előtt mentünk el.

Kérdeztem a csendőrt, megengedi-e, hogy egyem valamit.

„Hogyne!” felelt szívesen.

Sonkát, sört rendeltem hármunk részére, *rongyváz* emberemet is beleszámítva.

A tornácban levő asztalhoz ültünk falatozni. *Rongyváz* emberem az udvaron telepedett le.

Jaj! de jól esett az evés, ivás!

Beleögyeledtünk a beszélgetésbe.

Még egy pár üveg sör!

A boltos is hozzánk csatlakozott.

Még egy pár üveg sör!

Jóízű beszélgetés közt bevégeztük a lakmározást.

Fizetni akarok.

„De már azt nem engedem” — szólt csendöröm. — „Én fizetek mindent.” „Most az úr az én vendégem.”

Végre is abban egyeztünk meg, hogy a felét én fizetem.

Még egy pár üveg sört hoztattam János áldomásul s bementünk a csendőrlaktanyára.

Barátságos csendőr kísérőm — nevét elfelejtettem — átadott s eltávozott.

Darab ideig egy üveges tornácban állottunk, kis várta jött egy őrmester és kiharancsolt az udvarra.

A tegnapi út fáradalma, az éjjeli rövid nyugvás, a mai forró napon tett utazás nagyon meggyötört.

Köpenyegemet leterítve, bekecsemet fejem alá gyúrva lepihentem az udvaron.

Rongyváz emberem úgy három-négy lépésnyire tőlem szintén lefeküdt, fejét alig tette le, elaludt.

Én nem tudtam aludni, pipázgatva elgondolkoztam bolond helyzetem felett. Egyszerre jön egy kotló, sereg néhány napos apró csibéivel. A kis csibék közül pár *rongyváz* emberemhez közeledett, szedegetett róla valamit, kis idő múlva már az egész csoport az emberen volt.

Kíváncsi voltam ugyan min lakmároznak?

Hát *biz* azok Szőke Józsefnek — *Oh! mely sokan vannak, a mik háborgatnak* — apró jószágait csipegették.

Megsajnáltam a szegény nyomorultat, de aggodva gondoltam leá, hogy köpenyegcsomagomat hozta az úton.

Szeget ütött a fejembe. Akkor én is szépen vagyok!!

„Indulnak” szólott ki egy katona az udvarra..

Szedelőzködtünk.

Az utcára kimenne, ott állott egy szekér.

Felültünk, a hátulsó ülésen egy őrmester, én mellette, a fuvaros mellé a *rongyváz* ember, s meg sem álltunk Békésgyuláig. Itt volt a határrendőrség főparancsnoksága.

A kíséző átadott egy őrmesternek. „A százados úr nincs itt, várjanak ott” — a fal mellé mutatott — íróasztalánál tovább folytatta munkáját. '

Vagy másfél óráig álldogáltunk.

Egyre-másra pihentettem lábaimat, szerettem volna leülni a szobában levő három szék valamelyikére, de ha az őrmesternek — tekintettel koromra — nem jutott eszébe, én bizony nem mertem megkockáztatni az engedelem kérését, tartva a *visszautasítástól*. Végre megérkezett a százados úr.

Kezében egy csomó irattal, asztalához ült, irogatni kezdett.

Az őrmester elébe tette a kíséző cédulánkat.

A százados egy futópillantást vetett reám. ' ej

„Tessék leülni” szólott, folytatta írását.

„Hát van-e valami igazolványa?”

„Van”, elibe tettem az asztalra a Szolnokon szerzett *arcképes* igazolványomat.

Belepillant, rám néz, ismét nézi az igazolványt, megint rámnéz. Felszökik a székről, hozzám lép, megölel, „Kedves Pista bátyám, az Isten áldja meg, maga az!/? hát magával mi történt?”

Hódy János kolozsvári ismerősöm volt!

Elmondtam utamat, útlevelem bajomat és letartóztatásomat.

„Sebaj, Pista bátyám! itt már jó helyen van, segítségére leszünk, nem éri több kellemetlenség”.

„Őrmester, hívja be Jóskát!” '

Ez alatt részemre három napi tartózkodási kérvényt írt a rendőrséghez, (hadizónában voltunk) eljárás végett átadta nékem.

Pár pillanat, Jóska benn termett.

„Fogd ezeket a csomagokat, elvezeted a nagyságos urat — ez a nagyságos úr én voltam! — a fiatal Dobay nagyságos úrhoz, megmondod neki, hogy azt izenem és kérem, menjen a nagyságos úrral a „*Komló*”-ba és nyitasson számára szobát.

Jóska: Igenis értem százados úr!

Örmester: (bámult mi lett a toloncbók)

Rongyváz emberem szomorú tekintettel nézett reám, útravaló pénzecskét adtam neki.

Hódy János százados kedves úröcsémtől hálás búcsút vettem. Mikor a nagy kaszárnya kapuján kiléptem még a levegő is más ízű volt, mint mikor pár órával rajta bementem. Felséges érzés szabad embernek lenni!..

A Dobay háznál szívesen fogadtak, névről ismertek. Marasztottak vacsorára.

Poros, szennyes, gyűrődött voltam, nem tartottam illendőnek társaságban így ülni asztalhoz.

A „*Komló*”-beli helyiségében egy asztalnál egyedül vacsoráltam, de egyszerre csak azt vettem észre, hogy három négy ismerősöm társaságában vagyok.

Beszélgetés, poharazás mellett jól eltelt az idő.

Már útközben éreztem testemen szokatlan bizsergéseket, mindjárt tisztában voltam a dologgal.

Rongyváz emberem hozta az úton köpenyeg csomagomat, *alkalmatlan vendégei* átszámazták a csomagra, abból meg én reám.

Alig vártam, hogy szobámba juthassak, hozzá fogtam a magam tisztogatásához. Volt elég dolgom. Még a rajtam levő fehéreneműt is kimostam úgy a hogy, változót vettem fel, tiszta tettem magamat.

Másnap már mintegy átvedlett tisztességes kinézésű öreg gavalér sétáltam Békés-Gyula utcáján. Az ott működő színtársulat igazgatója, Csáky Antal, megtudta ottlétemet, felszólított, hogy lépjek fel három estén, egy-egy előadásra felajánlott 2000 koronát, de bizony törődött voltam, a gyaloglástól megdagadt lábaim miatt sem az igazgató, sem ismerőseim óhajának nem tehettem eleget.

Kétnapi pihenőt tartottam.

Hánytam, vettem a dolgot, hová legyek? mit tegyek? merre vegyem utam? visszamenjek Kató leányomhoz, vagy Budapestre menjek? Abban állapodtam meg, hogy a fővárosban inkább szem előtt vagyok, onnan jobban intézhetem hazajutásomat, felmentem Budapestre.

Az én Horváth Jenő kedves barátom részvétellel hallgatta *tolonc* élményeimet, ismét az ő *vendége* lettem. Újból elkezdtem az útlevel után való járást-kelest.

E közben annyira változtak a dolgok, hogy Budapesten is lehetett kapni útlevelet a megszállott területekre. Igazolványaim előmutatásával én is kaptam Kolozsvárra szólót, természetesen ezt láttamoztatni kellett a román útlevel bizottságnál.

Egy napon éppen ebben az ügyben járván, a Nemzeti színház előtt pihenőt tartottam, elébem termett Janovics Jenő kedves igazgatóm, mosolygó, örömtelt arccal üdvözöl: „No Pista hoztam neked valamit, a feleséged küldte.” Átadja a nevemre szóló, minden kellékkel ellátott, minden hatóság által láttamozott útleveletem.

Feleségem Erdélybe került hírekből megtudván helyzetemet, Mihályi Tivadar miniszterhez ment, Tamásiu miniszteri titkár és Graskovics útlevélosztályfőnök legmesszebbmenő szíves segítségével — még a szükséges fényképeket is ők szerezték be — útlevelet szerzett részemre.

Köztünk legyen mondva, szó tovább ne menjen, feleségemmel olykor-olykor — többnyire talán én lévén az oka — egy-egy kicsit *összekiilömbözünk*, de hát jnelyik családban nem esik ez meg; — ebben a pillanatban lelkemben, s könnybe lábbadt szemeim előtt, mikor az általa küldött útlevelet kezembe fogtam feleségem *őrző angyalomként* tűnt fel előttem.

Útleveletem a román útlevélbizottságnál láttamoztatva, kedves jó ismerőseimnek és Budapestnek talán örök búcsút mondva útnak indultam hazafelé.

Útvelelem (Kurtics) Kürtös és Tövis Jelé volt irányítva. Kétegyházán majdnem teljes öt hapot kellett várnunk a míg vonatot kaptunk, mely Erdély felé áthozott a határon. Már ezzel a kellemetlenséggel nem sokat törődtem, kezemben, zsebemben — *még pedig elővigyázatból jól begombolva* — volt az útlevél, mellyel most már biztosan haza juthatok.

Kétegyházán még egy jó ismerősömrre is találtam Dr. Virágh Bandira, Kolozsvárt tanult, meghívott ebédre, dohánynyal is ellátott az útra. Vígan ebédeltünk.

Kürtösnél ismét találkoztam Munteán útlevél vizsgálóval; de most már a biztonság érzetével adtam kezébe útleveletem.

Kedves Munteán úr, mondtam neki, most már nem *napoi, hanem mere casa*. Reám ismert, nevetve mondta: „*No öreg úr ezzel már mehet,*” s rá pattogtatta útvelelemre a pecsétet.

Jöttem is boldogan, biztosan.

Aradra éjjel 11 óra tájban ért be a vonat. Itt ismét örült nyüzsgés, tolongás. Nagynehezen kaptam egy pár falat ételt, éhes voltam, még egy *extra* kenyeret kértem, a pincér nem adott, azt mondta: „*nem lehet, minden vendégnek csak egy darab jár.*” (Az az egy darab egy úgynevezett *császárzsemle-féle* sütemény volt.)

Aradon mintha a föld okáda volna az utasokat, ismét zsúfoltnál zsúfoltabb kocsik.

Nagy kinok között valamikép felkapaszkodtam. Egész éjszaka az ablaknál állva nézdegéltem a hold fényével gyéren bevilágított, fel-felbukkanó de hirtelen eltűnő szép tájkot. Eljött a virradat is, kellemesebb lett az utazás, gyönyörködhettem a vidéken.

Két kedves útitársam is akadt.

Két *mariánumi nővér*. Az egyik szüleinél volt látogatóba, a másik kísérőtársa volt.

Kis hajlékom a Mariánum szomszédságában van, ismertek, megsajnálta, hogy a folyosón álldogálok, megszólítottak, helyet eszközöltek részemre a fülkében. A szülei háznál jól ellátták őket. Kalács, sütemény, sült csirke, főtt tojás volt bőven. Megvendégeltek. Szívesen fogadtam. Jól esett. Kedves beszélgetéssel eltelt az idő. Megérkeztünk Kolozsvárra!

Ők a Marianumba, én pedig az én Máriámhoz, feleségemhez.

Az utcaajtón beléptemkor feleségem a tornácon, Margit leányom az udvar közepén állott, bizonyára figyelmesek lettek az ajtónyílásra, egy pillanatra láttam őket; de egyszerre sötét lett minden előttem, pedig fényes nappal érkeztem haza ...

Mikor ismét világos lett előttem minden, hárman ölelkezve állottunk kis hajlékom zöldlombos udvarán.

Halottak napján.

*Mármaros, Szombathely, Zala temetője,
Egy-egy kis virágom nyugszik a földedbe',
Egy mástól, én tőlem, de távol nyugosztok;
Hisz' csak vándorszínész az édes apátok!*

*Hogy voltatok egykor tán' csak én tudom még
Jó édes anyátok hant alatt nyugszik rég.
Nem öleli senki sírva a fej fátok:
Hisz' csak vándorszínész az édes apátok!*

*Rátok horpadt a föld, a fejfátok kidőlt,
Poraitok felett, tán' még a fű se' zöld;
Nem talál már senki e földön reátok:
Hisz' csak vándorszínész az édes apátok!*

*Ha szomszédságokban láng gyúl a sírokon,
Ne szégyenkezzetek, pihenjétek nyugton!
Piciny fej fátoknál gyertyát nem gyűjthatok:
Hisz' csak vándorszínész az édes apátok!*

Anyám utolsó kívánsága.

*Édes lányom Zsuzsa
Eredj a mezőre,
Szedj kakuk virágot
S készítsd el előre.*

*Halotti párnámba
Helyezd bele szépen,
Koporsómba fejem
Majd azon pihenjen.*

*Jó Zsuzsa nénémhez
Beteg anyám így szólt,
Kívánsága híven
Teljesítve is volt.*

*Lyányod szedett neked
Kiszed vajon nékem!!
Úgy érzem talán jobb
Hogyha én meg szedem!*

*Te egyszerű virág
Kedvese anyámnak,
Te adj majd illatot
Halotti párnámnak!*

Ha meghalok:..

*Ha meghalok csak az a kéréssem,
Muzsikaszó kíséren ki engem.
Udvaromon ez a nóta járja,
Az árvának nincsen pártfogója.*

*Egy lány leveles kapuja előtt
Ez a nóta rijjon fejem fölött,
„Bolondság volt gyenge nádiban bízni,
Hajladozik ha a szellő éri.”*

*Szegeletház, bedőlt az oldala,
Kócmadzagon üveg fityeg róla.
Ez előtt meg ez a nóta járja,
Nem ittam én senki rovására.*

Salviniról.

Salvini Gusztávnak „Hamlet” előadásáról hazajöve.

Ismerem *Hamlet-et*, az olasz nyelv nem zavart.

Caravatti, Geresza, kolozsvári volt operai tagok jó barátaim voltak, gyakran kvaterkáztam társaságukban, hatravra törtem velők az olasz nyelvet.

A debreceni kollégiumban tanultam., akarva, nem akarva sok ragadt rám a latinból.

Költői lelkű professzoraim voltak, a fennkölt lélek sokat ültet át tanítványába, még ha úgy lát is a tanuláshoz, mint jó magam. A szellem hódít.

Ha rajtam állna; száraz, nyakig gombolt professzorok helyett, úgynevezett költőtanárokat neveznék ki.

Én azt hiszem, ha a mathézist nem oly pedánsul, s szárazon hallottam volna előadni, tálán nem kaptam volna olyan gyengélkedő kalkulásokat belőle.

Gyermeknek, ifjúnak, fűszerezve kell beadni minden tudományt, különösen azt a rideg 2X2-t a mi úgy is olyan *hideg* való.

No de ehhez ember kell; még pedig olyan, ki az élet 2X2-it érzi ugyan, de az ifjú lelkében körül tudja fogni virággal a rideg valót.

*

Salvini Gusztávot *láttam* „Hamlet”-ben, így mondom, *láttam*; mert fele mondókáját *nem hallottam*.

Ez a suttogó modor nekem nem tetszik!

A színész, ha valamit suttogva *kell* is mondania, úgy beszéljen és úgy viselkedjék hozzá *mintha* suttogna.

Azért színész, hogy színezzen.

A közönség azért fizet, hogy *lásson* és *halljon*.

Igaz, hogy én nem fizettem; de fizethettem volna, s ha fizettem volna is, még sem hallottam volna felét „*Hamlet*”-nek.

Salvini színpadra termett ember. Szép fő, szép, intelligens arc, beszédes ajak, gyönyörű metszésű orr, szemei azok közül valók, a melyek szeretni, gyűlölni, érdeklődni, közömbösnek lenni, reményleni, kétségbeesni, derűt 4rasztani, villámlani, hízelegni, valót mondani, éltetni, ölni, a világról lemondani, filozofálni, rendkívül alkalmasak.

Az érzelmekhez a belső rúgó, az agynak intelligenciája nála megvan.

Hát mi kell több?

A termete?! . . .

Ilyennek kell a színésznek lenni!

Sugár, magas, hajlékony, karcsú, könnyű, daliás.

Szalonban: könnyű, vértben: dalia, bársonyban: nemes lovag, rongyban: koldus, könnyen átbújtható minden jelmezbe. Járás-kelése művésziesen szabatos. Plasztikája: mély tanulmány eredménye. Hangja: érzés kifejező.

„Hamlet”-ben beléptekor meghódított. Az igazi Hamlet lépett be. A töprengő, a filozof, a *tenni nem képes* Hamlet.

Bár ne lépett volna be; hanem már *bent állott volna*, a király, a királynéval, s annak szűkebb környezetével, miként azt a nagy mű írója is jelzi.

Ő jönnek látta *külön* belépni. Ez hiúság, színészi számitás, természetesen egy kis fogadtatásra.

Jól van no! Legyen így!

Én ugyan jobban szerettem volna, ha nem így lett volna.

Magáról „Hamlet”-ről, már a felfogást, kivitelt értem, nem szólok. Szerintem Salvini „Hamlet”-felfogásában a leg-helyesebb úton van.

Én csak azt teszem ide papírra, amit Salvini előadásában észleltem, láttam, hallottam.

Salvini dupla Hamlet volt. Néma játékban, s rá rögtön szavakban.

Úgy vettem észre, úgy tűnt fel nekem: mondókáit előszőr elmímeli, s rögtön rá szóval megfejtí (magyarul: magyarázza.) Ez fölösleges fáradság.

Beszéljen, s hozzá mímeljén. Rövidebb, s könnyebb út az igazsághoz.

Olyan magyarázó *Hamlet* volt.

Ha ő azt a kifejező mimikát mérséklettel beleolvasztja Hamlet szájába adott szavaiba, az osztatlan, az individuális Hamlet felségesebben ragyog fel Salvini művészi alkotóerejéből; mert nekem úgy tűnt fel, mintha az a részletező, művészi mimikai feldolgozás bénította volna Salvini közvetlen művészi erejét.

Hogy magyarul szóljak, úgy voltam: hogy a sok fától

néha alig láttam az erdőt, vagyis a sok művészkedés hátterbe tolta az igazi Hamletet.

Kedves, bámulatra méltó művész! Fáradságodba került a *mímelő és szavaló Hamlet megalkotása*. Tedd meg azt a fáradságot, gyúrd össze a kettőt, emészd meg, úgy tálald fel: fölséges és igazi Hamlet lesz!

Üdvözet nektek is többi kolléganők és kollégák!

E távol idegenben birtokra tettetek szert, mert rokon-szenvünket, szívünket, intelligens, szabatos működéstek megnyerte.

Hát te jó öreg *Polonius!*

Te valódi színész, ki megfutott hosszú pályádon ifjú lélekkel, szívvel állasz előttünk élted alkonyán is!

De sok dicsőség, de sok elismerés útján juthattál a mi földünkre!

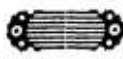
Mennyi művészi értelem, tudás tükröződik vissza minden szavadban, minden mozdulatodban.

Te vagy az igazság! Te vagy az élet!

Büszkesége e kis művészcsapatnak, légy üdvözölve öreg *Barsi!*

Te vagy *koronája* e kis csapatnak, *Guszt*i fiad benne a legértékesebb gyöngy!

Sokáig éljete!

Hóstáti lakodalom.

Tetőtől talpig magyar ünneplőbe öltözve sötétkék posztó dolmány, mellény, nadrág, pörge kalap, módis csizma, csokros nyakravalóval, tisztöknek tudatában önérzetes tekintettel, tempós lépésben haladva, rójja egyik utcát a másik után két — napbarnított arcú, kipelyhedzett bajuszú, jó növésű, izmos, markos — ahogy mondják — erős derekú lóratermett — csinos legény.

Mindkettőnek kalapján, mellén, bokréta, dolmányuknak legfelső lyukába rojtos selyemkendő kötve, mely a lendületes járásuk okozta szellőtől libeg, lobog. Kezükben másfélsingnyi hosszú vékony nádpálcácska, melynek perecebe görbített felső végéről csokorba kötött selyem pántlikák lengenek.

Nagy dologban járnak, szép tisztet végeznek.

Vőfélyek ezek.

Menyegzőre hívogatnak.

Ki egyszer Kolozsvárt *Hostáti* lakodalomban vett részt, az tudja csak, mi az a vőfélyi tiszt.

Helyre legény kell ám oda.

Sok inde-bindéje vagyon annak.

Kivált az úgynevezett *nagyvőfélyi* tisztség, sok teendőt ró a cím hordozójára. A nagy vőfély a fő-fő ceremóniamester.

Az ő kezén és eszén fordul meg a lakodalmi ünnepségnek és vigasságnak sikere.

Egykor, valamikor, bizony már régen volt, az én kis hajlékomat is megtisztelte ilyen két legény.

Baga uram ő kegyelmének — *tejes emberünknek* — abban az időben így volt szokás nevezni azt a gazdát, aki hozzátartozójával, vagy cselédjével naponta a házhoz eszközölte a tejet — kedves és szeretetreméltó *Rózs*i leánya férjhez menvén, abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy a menyegzőre meghívatott.

Amily jól esett a megemlékezés, éppen oly mértékben megörültem neki.

Nagyon sokat hallottam a ceremoniális és kedélyes *Hostáti* lakodalmakról, most, gondoltam, gyönyörködhetem benne.

Már maga a meghívás is kellemesen lepett meg, amikor a két vőfély ünnepélyesen beállított hozzám s egyik, a lakodalmi verses meghívóját, módosan, akkurátusan elmondta.

Az esküvőt megelőző aktusokon, a templomba vonuláson és az esküvőn, színpadi elfoglaltságom miatt, sajnálom, hogy nem vehettem részt.

Sok gyönyörűségtől estem el, mivel ezek mind hagyományos ősi szokásokkal, kedves ceremóniákkal szoktak történni. Csak a lakodalmi vendégségen jelenhettem meg.

Természetesen előzőleg szerény tehetségem szerint eleget téve-szokás szerint a megtiszteltetésért nem ugyan kötelező, de az illendőség magával hozta kívánalomnak, nászajándékot, úgymint némi házi szükséglet gyarapítására, való tárgyakat küldvén a menyasszonynak.

Sok és sokféle ünnepeken, vendégségeken, eszemiszomokon, dinom-dánomokon vettem részt, a számtalanok között van sok feledhetetlen, a feledhetetlenek közé sorakozott kedves emlékével az én *Hostáti* lakodalmi vendégszolgálatom is.

A patriarkális egymás iránt való tisztesség, a jókedvnek, vidámságnak, természetes, egyszerű megnyilvánulása, a természet fiainak, a Föld népének magához illő okos észjárása, cselekedete. Ősiség és hajdani szokásverte nyomokon való haladása, mindmegannyi bizonyítéka annak, hogy a *Hostáti* nép életrevaló.

Hagyományos ősi szokásaiktól nem szeretnek eltérni, a körülmények kényszerével vesznek ugyan fel újabb szokásokat is; de ösztönszerűen megválogatják, hogy illik-e életmódjukhoz.

Kedves ősi szokásaikat az élet nagy lépésénél a *szent házassági frigy kötésénél* is szeretik fenntartani és gyakorolni.

Valódi gyönyörűség hallgatni azokat az egyszerű alkalmi mondókákat, verseléseket, miket a vőfélyek a lakodalmazásnál hol tanulságkép, hol a vendégsereg vidámitására és mulattatására elmondanak, miknek nagyrészen a jókedv és egyszerű vidámság mellett mindig meg van az *Uraknak Uráról az Istenről* való megemlékezés.

Mikor ezeket a verseléseket *Baga Rózsika* lakodalmi vendégségén nagy gyönyörűséggel végig élveztem, feltettem magamban, hogy összegyűjtöttem őket.

Ki csinálta? ki komponálta? a jó Isten tudja.

Egy némelyik alá az van írva: Bányai József.

Ő kigyelme most is élőember, személyéről ismerem.

Fiatal korában, híres vőfély volt, valamire való *Hóstáti* lakodalom nem esett meg az ő vőfélysége nélkül.

Manapság is szép, jól megtermett, értelmes arcú, jó beszédű meglett ember.

Fiatal korában helyre legény lehetett. Én úgy tartom, amelyik vers alatt az ő neve van, azt ő komponálta, kitellett tőle. Hát én ezeket a verseket összeszededgettem egy csomóba.

Amilyenek, olyanok; de a *mieink*. *Fajunknak*, *népünknek* ősi, hagyományos szokásait tárják fel, *őrizzük!*

Hívogató vers

(A nagy vőfély.)

Amikor kigyelmed házában megállunk,
 Illő tiszteességgel magunk is szolgálunk.
 Addig kigyelmektől uram meg sem válunk,
 A mig meg nemi nyerjük a miért itt állunk.
 Ne legyen szavunknak semmi akadéka,
 Teljesedjék szívünk jóságos szándéka.
 Tréfát nem beszélünk, hanem valóságot,
 Azért szépen kérünk egy kis szabadságot.
 Amíg elbeszéljük a szent házasságot.
Ádámot az Isten mikor teremtette,
 A szent házasságot még akkor szerezte,
Ádámnak ,egy oldalbordáját kivette,
 Melyből *Éva* asszonyt mellé készítette.
 Maga volt a vőfély az egek királya.
 Mint írja *Mózesnek* szent históriája.
 Böven előadja bár kiki vizsgálja,
 Ezt minden értelem bámulja, csodálja.
 E szent rendelése az egek urának,
 Tetszett *Ádám* atyánk és maradékának,
Pátriárkák és az *Evangelistáknak*,
 'S páratlan életet kevesen tártának.
 Bizony boldognak is lehet azt mondani,
 Kit az *Úr* jó társsal szeret megáldani,
 Sok példát lehetne itt előhordani,
 Amiket lehetne mind bizonyítani.
 Boldog kinek van hív, és jó felesége,
 Mert a jó feleség a ház ékessége,
 Boldog kit így megáld *Isten ő felsége*.

Midőn tiszteességes dolgainkban becsülettel fáradozunk az érdemes és tiszteletreméltó nagy jó urunkért és érdemes nagy jó asszonyunkért; tehát minden tisztességtételre való örömatyák mi általunk szólíttatják a távolabbi esküvőre.

Kik közül szólíttatják: *Násznagyurunk*: N. N. *Gazdaurunk*: N. N. *Vőlegény urunk*: N. N.

Menyasszony N. N. asszonyunk nászába, azután az *Atyaistennek* anyaszentegyházába felkísérvén az igaz szeretnek aranyláncával összekötött pároknak meglátására és a szentséges szent hitnek bebizonyítására.

Onnan szépszámú sereggel hazatérvén, vendégül asztalhoz ülven egy kevés ételnek, italnak kollációjára.

Tehát tiszta szívből szeretetből elvárjuk az érdemes és tiszteletreméltó nagy jó urunkat az érdemes tiszteletreméltó nagy jó asszonyunkat.

A vőlegény búcsúztatója

(A nagy uőfély.)

Tisztelt gyülekezet Istennek nevében.
 Induljunk el innen csendes békességben.
 Vőlegényurunknak keressük fel párját,
 Az ő drága kincsét, ékes menyasszonyát.
 Szerezzünk ma néki öröm-boldogságot,
 Tűzzünk a keblére egy szép gyöngyvirágot.
 Azután az Isten szent házába visszük,
 Hol szent áldás után boldog lehet, hisszük.
 Induljunk hát innét *Istennek* nevében,
 Menjünk, azért menjünk a legnagyobb rendben.

Menyasszony, vagy vőlegény búcsúztatója anyjától.

(A nagy vőfély.)

Vajda, hegedűnek szűnjön meg zengése,
 A sarkantyúknak is álljon meg pengése.
 Mert búcsúzásomnak léssen a kezdése
 Legyünk csendességben, míg léssen végzése.
 Dicsőség Istennek a nagy magasságban,
 Ki lakozik égben fénylő boldogságban,
 Ki rendeltél nekem egy igazi társat,
 Kivel hogy megnyerjem a nagy mennyországot.
 < Reszketnek ajkaim belső félelemtől,
 De még jo^ban reszket szívem szerelmétől.
 Engedj meg jó anyám, ha megbántottalak
 És hogy téged sokszor megszorítottalak.
 Az Istenre kérlek, bocsásd meg vétkeket,
 Hogy el ne veszítsem én szegény lelkemet.
 Az Úr Isten ezért áldjon meg tégedet
 És szent országába vigye fel lelkedet.

Búcsú anyától.

(Fiú, Leány.) (A nagy vőfély.)

Majd kiesik nyelvem megbágyadt helyéről
 Könnyeim, mint patak, úgy folynak szememből,
 Midőn hozzád nyújtom ezen búcsúzásom,
 Kedves Édes Anyám, tőled elválásom.
 Oh! szerelmes anyám, látom miként indulsz
 Ájulásnak, talán többé meg sem vidulsz.
 Ismerem anyai erőtlenségedet,
 Tőled elválásom ne bántson tégedet.
 Emlőddel tápláltál, a széltől őriztél,
 Tán sajnálni fogod, hogy így felneveltél.
 Édes szülőanyám, ne epeszd magadat,
 Bocsáss el engemet, mint kedves fiadat (lányodat),
 S ha megbántottalak, Krisztus sebeire
 Kérlek, bocsásd meg azt az ő szent nevére.
 Isten fizesse meg sok dajkálásodat,
 Én érettem tett sok fáradozásodat.
 Vigyen fel ezekért tégedet a mennybe,
 Vigadjál szüntelen örök dicsőségbe.

Búcsú a testvérektől.

(A nagy vőfély.)

Kedves testvéreim, tőletek búcsúzom,
 Szívemből néktek is ezeket kívánom:
 Úr Isten áldása rajtatok maradjon,
 Irgalmas kegyelme soha el ne hagyjon.
 Az örök életben nektek is részt adjon,
 Végre az egekben magához fogadjon.

Bucsu legény, nagy leány barátoktól.

Kedves barátnőim (jóbárátim) felétek fordulok,
 Ha reátok nézek, szint úgy megújulok,
 De-seregetektől más útra indulok.
 Éppen azért kissé szívemből búsulok.
 Nem leszen köztetek többé maradásom,
 Mert uram házánál leszen a lakásom.
 Amint uram fűjja, úgy leszen járásom.
 Az Úr Isten adjon nektek is igaz párt,
 Szívéből szerető szerelmes hitestárost,
 Hit, remény, szeretet soha el ne hagyjon,
 Az örök életben nektek is részt adjon.

Búcsú a szomszédoktól, barátoktól.

(A nagy vőfély.)

Kedves jó szomszédok,
 Rokonok, barátok,
 Szívemből nektek is
 Minden jót kívánok.
 Az Úr rendelése
 Elválaszt tőletek
 De hozzátok köt a
 Szívbeli szeretet.

Esküvőre induláskor.

(A nagy vőfély.)

Nem célom az nékem, hogy én itt maradjak,
 S mint Nőé hollója, edelt hol kapjak,
 Gyorsasággal ide-oda fordulgassak.
 Az Úr oltalmában jó szülék itt hagylak,
 Mert nyertünk egy szüzet hosszas beszédünkre.
 Elöljáróinknak a kikérésünkre,
 Kit bízván mi reánk, őrző kezeinkre,
 Kiváltképpen pedig friss vőlegényünkre.
 Menjünk hát el innét egész készüllettel,
 Viselvén magunkat illő becsülettel.
 Köttessük hát össze hittel, szeretettel,
 Mindmegannyi erős tartós kötelekkel,
 Hogy így a nagy Isten szent dicsőségére,
 Együtt élhessenek szívük örömére,
 Isten országának öregbítésére,
 Maguk és a lelkük várt üdvösségére.

Mikor esküvőről haza jönnek.

(A nagy vőfély.)

Drága jó uraim, nagy-jó asszonyaim.
 Tekintetbe vévén fáradozásaim,
 Tűrjék el, ha lesznek fogyatkozásaim.
 Tudják mindnyájan azt nem sokat tanultam.
 Az iskola elől gyakran elszaladtam.
 Nem sokat porozták az én alfelemet,
 És iem is plágázták az én tenyeremet,
 Amit imitt-amott til-túl tanulgattam,
 Azért egy keveset nyughatatlankodtam.
 Hanem ami szegény házunktól kitelik,

Szolgálhatok véle, ha kedvüket lelik,
 Mivel jó gazdánknak az az akaratja,
 Hogy vendégi vígan legyenek, biztatja.
 Általunk jelenti készen a vacsora
 Csapra is van ülve mind söre mind bora
 Vigad a mennyasszony nem perget most orsót,
 A kezében láttam egy nagy tele korsót,
 Melyért Isten adjon neki sok jó borsót
 Násznagy uramnak is diófakoporsót.

Asztal terítéskor.

(A nagy vőfély.)

Uraim az asztal meg vagyon terítve,
 Kés, tányér, kalánnal, villával készítve.
 Jönnek az ételek rendibe, sorjába,
 Ez a sok szép vendég nem ül itt. hiába.
 Nehogy az asztalon a leves elhűljön
 Felmelegítése dologba kerüljön,
 Tessék mindannyian helyre telepedni,
 A muzsikusunk is meg fog melegedni.
 Te is cigáry komám, húzz addig egy nótát,
 Hogy tegyem inamhoz lábamnak a talpát,
 Ne csinálj hát mostan sok teketóriát
 Igazítsd meg hamar cimbalmodnak húrját.

Figyelmeztetés. Az asztali aláás.

(Násznagy.)

Uraim, asszonyim! látom mind helyt vannak,
 Egy kérésem vagyon, hogyha meghallgatnak:
 Mert bár a jó kedvtől ég szívünk és agyunk
 Ne feledjük el, hogy: keresztyének vagyunk.
 Emelkednének föl, mielőtt étkezünk
 Emeljük Istenhez imára a kezünk!

Mikor levest viszen.

(Hagy vőfély.)

Nem céloom az nékem, hogy én itt maradjak,
 Hosszas beszédemmel unalmat csináljak.
 Hanem, hogy dolgomban serényen eljárjak,
 Ide ételt, italt hozzak, s tovább álljak.
 Uram! násznagy uram, a levest behoztam,

Hogy földre ne ejtsem mindig imádkoztam.
 Szakácsnéval jól megfűszerszámozattam,
 Bors, sáfrány, gyömbérrel, s meg is sózattattam
 Örvendek ha tálat viszek ki üresen,
 Lássanak hát hozzá uraim nagy frissen,
 Jó appetitussal, kívánom szívesen.

Rút a vén katona, rút a vén szerelmes,
 Mert mindkettő dolga rút és veszedelmes.
 Rút dolog ha vőfély ilyenkor nem szemes,
 Nem is leszek hát én túlságos szemérmes.

Sóbfőtt bevitelek.

(Nagy vőfély.)

Itt van a tehénhús, mártással, tormával,
 Jobb ez mint a hering ecet és hagymával.
 Ábrahám ilyennel élt Sáríkájával,
 Azért élt oly soká élete párjával.
 És hogy kelmétek is oly soká éljenek,
 Ezen tehénhúsból jó rakást egyenek.
 Húzd rá Bandi koma, vígan hadd legyenek!

Bor bevitelek.

(Nagy vőfély.)

Jónapot uraim, meg ne ijedjenek,
 Ilyen gavallértól, mint én ne féljenek.
 Szívvidámítóul Isten a bort adta,
 Amint szent Dávidnak zsoltárja is mondja.
 Nagy jó uraim hát e borból igyanak,
 E lakodalomban vígan mulassanak.
 Köszöntsék a pohárt, el ne aludjanak,
 Ha ürül a kancsó, nekem hírt adjanak,
 Egyben tele hozom, van a kamarában,
 Eresztek a csapon amúgy hamarjában,
 Kedves vendéginknek nyomom a markába.
 Húzd rá komám, ördög bújjék gondonkádba.

Vers a Kánai menyegzőről.

(Hogy vőfély.)

Jézus Krisztus egykor midőn *Kánában* járt,
Épp akkor eskedtek össze egy ifjú párt.
A jámbor népség őt menyegzőre hívta,
Az Úr a meghívást szívesen fogadta.
Folyt a nagy multság, járt körül a korsó,
Szolgák hordták a bort, nagy volt a dáridó.
De egyszer a násznép szörnyű bánatára,
Elértek a hordó legeslegaljára.
Násznagy uramék keservet éreztek,
Mert a multságnak már neki hevültek.
A jámbor népségnek látván Jézus baját,
Megtette kedvükért a *Kánai* csodát.
Szépen szólította a jámbor szolgálkat,
Töltsék tele vízzel a boros hordókat.
Borrá változtatta ő azt egy szavával,
S meg is kóstoltatta „a” násznép nagyjával.
Jónak bizonyult a vízből termett bor,
Lett is ám utána nagy lakodalmi tor.

Bor behozatalakor.

(Hagy nőfély.)

Látom, hogy örülnek mikor engem látnak,
Több becsülem van, mint egy öreg lánynak.
Nem csoda, én vagyok e háznak szolgálja,
Csak intsenek, hozok mindjárt a korsókba,
Van még néhány itce tizakós hordónkban,
Ha kiürül hozunk, a patak közel van.
Igyanak Uraim isten áldásából,
Szívesen hozom én, gazdánk jóvoltából.
Nóé apánknak is bortól lett jó kedve,
Mikor dísztelenül feküdt is le tőle.
Az uraknak Ura véteknek nem vette,
Mert a bor erejét ő még nem ismerte.

Töltött káposzta bevitelkor.

(Hagy vőfély.)

Itt a jó káposzta, friss jó disznóhússal
Meg van iszkábálva, mint a szekér gúzzsal.
Legyenek uraim mind végig gusztussal,

Egyenek ebből is jó appetitússal.
 Úgy örül jó gazdánk, ha vendégi esznek.
 Tudom maguk éhes gyomorral nem lesznek.

Töltött káposzta bevitelkor.

(Nagy vőfély.)

Paradicsom kertből éppen most érkeztem,
 Mely gyönyörű kertnek gyümölcséből ettem.
 Egész hosszú nyáron ottan kertészkedtem,
 Szép, fejes káposztát magam termesztettem.
 Szép Magyarországnak jó részét bejártam,
 Ily káposztafélét seh 1 se találtam.
 Azért is mondhatom, ahol megfordultam
 Mindenütt dicsérték, fülemmel hallottam.
 De én nem dicsérem, dicsérje meg magát,
 Mert bele vágattam két fél ószalonnát,
 Tizenkét disznónak elejét, hátulját,
 Keresse meg kiki fülét és a farkát.
 Szárma és káposzta az étkek vezére,
 Zsiros magyar haza országos cimere.
 A királyoknak is gondja vagyon rája,
 Áldott a föld ahol terem a fajtája.
 Mivel a káposzta tálalva itt vagyon,
 Evéshez mindenki jó buzgóan fogjon,
 Hogy restsége miatt éhen ne maradjon
 S azután előmbe panaszokat nyújtson.

Pecsenye behozatalkor.

(nagy vőfély.)

Pecsenyét is hoztam, számtalan sokfélét,
 Köszörüljék ki hát a késeik élet.
 Csak' ügyeljenek, hogy hiba ne történjék,
 És el ne vágják a tányérok szélét.
 Nincs párja étkek közt a jó pecsenyének,
 Mivel vidámságot szerez az elmének,
 Régi, ős atyáink mért voltak oly vének?
 Azért mert jó borral, pecsenyével éltek.
 Tessék hát Uraim, vegyék el kezemből,
 Jó nagy darabokat metéljenek ebből.
 Bort is igyék ám rá, aki eszik ebből;
 Mert ha bort nem iszik, nagy foga nő elől.

Bárány pecsenye bevitelkor.

(nagy vőfély)

Tisztelt vendégeink itt a jó bárányhús,
 Aki ebből eszik, tudom nem lesz bús.
 Ha talán szomjasok bort is hozok mindjárt,
 Kivált ha megkapom a bárányka máját.
 Báránypecsenye ez, nem varjú sem holló,
 Tudom, hogy megenné sok szegény vándorló.
 Tán mindenki tudja, hogy erre a bor jó,
 Igyanak uraim, állja még a hordó.
 Hallgasson meg engem minden becsületes,
 Ez a gyenge bárány még csak három hetes,
 Meggyilkolták szegényt, óh ez rettenetes.
 De a húsa ám jó, igen kellemetes.
 Óh te kis bárányka gyere búcsúszóra,
 Jaj de hamar eljött neked a végóra.
 Tessék Násznagy uram, metélje apróra.
 Belőle egy darab nekem is jó volna.

Szárnyas pecsenye bevitelkor.

Tréfás vers. (nagy vőfély.)

Érdemes vendégek, egy titkot mondanék,
 Ami velem történt, de ki ne beszéljék,
 Senkinek se lehet hinni e világon,
 De ha már elkezdtem, mégis csak elmondom.
 Tegnap a kertünkbe, amint kísétáltam,
 Egy fekete tyúkot kazalunkon láttam.
 Hiába raktam a kazalra krumpliszárt,
 Mint a pitvarajtó, akkora lyukat vájt.
 Kiabáltam rája, de semmibe vette,
 A mennydörgős adta szedte-vette lelke.
 Nagy méregbe jöttem, kaptam egy darab fát,
 Szépen eltaláltam a tyúknak derekát.
 Ekkor eszembe jut, hogy holnap tartanak .
 Ezen tisztos háznál úri lakodalmat.
 Elhozom majd ide, jó lesz a konyhára,
 Minél több, annál jobb, a gazdánk se bánja.
 Űgy tettem, elhoztam, de ki ne beszéljék,
 Itt is vagyon ár, de jól összemetéljék,
 Hogy el ne áruljon semmi darab része,
 Sőt, még hírmondó se maradjon belőle,

Tészta sütemény bevitelkor.

(A nagy vőfély.)

Itt vagyon tésztából jóféle sütemény,
 Nincsen ebben ánizs, sem mustár, sem kömény,
 Porhanyó, jóízű, nem rágós, nem kemény,
 Aki ilyennel él, nem bántja a köszvény.
 Kívül, belől be van ugyancsak cukrozva,
 Mint a borbélylegény be van púderozva.
 Malózsa szőlővel beparfimirozva, '
 Nem kell kés hozzája, megvan ez hámozva.
 Édes ez, valamint csupádon a színmez,
 Mindjárt megkívánja az ember, ha ránéz.
 Bátran lehet enni, gyomornak nem nehéz,
 Fogjon hát rá villát most mindjárt minden kéz.

Mikor a becsináltat hozza.

(Nagy vőfély.)

Itt a jó becsinált, szegfűvel, babérral,
 Ebből ki~ki szedjen egy-két jó tányérral.
 Nem régen beszéltem egy nagy gavallérral,
 Kinek minden zsebe tele volt tallérral.
 Bámulásra méltó vala kövérsége,
 Holott tudom, hogy volt hat, hét felesége.
 Kérdeztem honnan van ilyen egészsége,
 Azt mondta becsinált volt az elesége.
 Egész életében mindig ilyennel élt,
 Sok kacsát, sok csirkét és libát fölmetélt.
 Esküvel mondotta mikor velem beszélt,
 Azóta, hogy így élt, betegségtől nem félt.
 Hogy hát kelmétek is kövérek legyenek,
 S nehogy valamikép megbetegedjenek,
 De sőt mindenképen megelégedjenek,
 Ezen becsináltból jó rakást vegyenek.
 Jó erre a bor is, azért hát igyanak,
 A tálban, kancsóban semmit se hagyjanak,
 Ha üres az edény nekem jelt adjanak.

Kávé feladásra.

(Nagy vőfély.)

Most érkeztem éppen nagy Törökországból,
 És pedig a szultán fényes udvarából.
 Onnét hoztam kávét legeslegjavából,

Fogadják uraim gazdánk jóvoltából.
 Jó ital a kávé azt nem tagadhatjuk,
 Boros fejjel azt mi szívesen fogadjuk.
 És bizony olyankor de sokért nem adjuk,
 De hogy mért szeretjük, azt magunk se tudjuk.

Asztal szétszedéskor.

(Nagy vőfély.)

Szedjük el immáron a terített asztalt,
 Mely minket lélekben, testben megvigasztalt.
 Jónál jobb ételek hosszan tartó sora,
 Érjen immár véget, megvolt a vacsora.
 Szíves öröm szülék köszönetünk érte,
 Étélünk, italunk, hogy bőven kimérte.
 Násznagy uram tehát a tánc szabaduljon,
 A jókedv virága hadd nyílják s viruljon.
 Kitélik az éjből. Hol az éjfél tája?
 Világos viradtig, hát van idő rája.

Főkötő feltevéskor.

(Hagy vőfély.)

Tudok én egy nótát, mely mindig új marad.
 Bár az én fejembe nagyanyámtól szakadt.
 Melyik legkedvesebb a szép magyar lyánnak,
 Nem is rég hallottam ajkáról néhánynak:

„Balatonon jár a hajó,
 A lyán menyecskének való.
 Szerelem az evezője,
 Főkötő a kikötője.”

Menyasszonyunknak is ez volt a nótája,
 Addig dalolgatta hamis pici szája,
 Mig el nem jutott a boldog kikötőbe,
 S most itt áll előttünk magyar főkötőbe.
 Talpraesett jószág, kedvességgel tele,
 Táncoljunk hát egyet főkötőben vele.
 De ingyen nem adja ezt a boldogságot,
 Fizessünk hát érte egy kis pénzválttságot,

A menyasszony tányérja.

(Hagy vőfély)

A menyasszonynak majd leszen ám szüksége
 Fésűre, hajtűre, aztán gombostűre.
 Esztendőre talán feresztő teknőre,
 Azután kilenc sing póla bekötőre,
 Ingó-bingó-ringó parányi bölcsőre.
 Tehát jó uraim ha meg nem vetnének,
 Ebbe a tányérba egy kis pénzt vetnének.

Kásapénz szedéskor.

(Hagy vőfély.)

Halljunk szót uraim ismét perólálok,
 Szegény szakácsnéknak ügyében felszóllok.
 Bezzeg Násznagy uram szomorú hir nagyon.
 A szakácsné asszony keze sebes nagyon.
 Szegény, hogy a kását kanállal keverte,
 A jobb kezét a tűz szörnyen megégette,
 íme a szakácsné Ő nagy kanalával,
 Jobb kezét forgatja szörnyű fájdalommal,
 De még nagyobb az hogy, sántít is lábára,
 A kása ráfrescent mind az öt ujjára.
 Tehát jó uraim most erszényt nyissanak,
 Kis bankót, nagy bankót tányérba rakjanak. .
 Eként orvosságra neki pénzt adjanak,
 Hogy mérges sebei hamar gyógyuljanak.

Muzsikusok tányérja.

(Hagy vőfély).

Nemes frekvencia még egy vagyon hátra,
 A szegény brúgósunk sutba bűvék hátra,
 Évődik magában, s majd megöli magát,
 Szörnyű haragjában mind kitépte haját.
 Vágja el a hóhér a fekete nyakát!
 Hopp de mit is mondék, talán kár is volna,
 Mert azután nekünk valyon ki brúgózna,
 Ez a sok szép vendég valyon mit csinálna!
 Ne vágja hát nyakát, húzza fel a fára,
 De azért gondoljunk a cigánybandára.
 Erszényt és zsebeket jól megkeressenek,
 Amit elszántanak ide betegyenek,
 De azután velők aztán én húzatom,

Ha pedig nem húzzák, mind sorra nyúzatom.
Bőrüket kaptára sámfára húzatom,
Kordován helyébe el is árultatom.

Gyertyagyújtáskor.

(Nagy vőfély).

A nap eljutott már nyugovó helyére,
Isten rendelt gyertyát sötét elűzésre.
Hogy a világánál édesen mulassunk,
Magunknak, s kiváltkép másoknak ne ártsunk.
A ki ezt fentartja, híven gyakorolja,
Az Isten áldása legyen mindég rajta.

Biztató vers éjfél után.

(Hagy vőfély.)

Nem siralomház ez, félre most a bajjal,
Vigadozzunk amig ránk köszönt a hajnal.
Üritsük a kancsót, rajta tehát gyorsan.
Ez a sok palack bor miért áll itt sorban?
Asszonyok, menyecskék hozzá kell csak nyúlni,
Tudnak az asszonyok jó nagyokat húzni.
De azért közöttünk tisztességgel mondva,
Ne álljon ma félre senkinek a kontya.
Borból a fehérnép mennyit bír fogyasszon,
Nincsen rútabb látvány, mint a részeg asszony.
Egyszer láttam egyet, haj de megutáltam,
Ha rágondolok is borsószik a hátam.

(Mikor bomlik a kontyoló.

(Nagy vőfély.)

Sír már a hegedű magatok halljátok,
Akik én mellettem híven szolgáltatok,
Kérlek benneteket én mellém álljatok,
Hogy hálátlanoknak ne találtassatok.
E tisztos hajléknak érdemes gazdája,
És hozzá tartozó kedves gazdánéja,
Álljatok élömbe egy két szíves szóra,
Mert búcsúzni fog most az ifjak tábora.
E házban véghez vitt hiv szolgálatunkat,
Bőven fizettétek fáradozásunkat.
Elkölt javatokat Isten szaporítsa,

Bőséges áldását reátok fordítsa.
 A mostan egybekelt páros személyekre
 Szálljon az Istentől bő áldás fejükre.
 Adjon az Úr nekik idővel fiaikat,
 Ha pedig úgy tetszik leány magzatokat,
 Kik elúzik róluk szomorúságukat,
 Gyermeki jó szívvel osztván bánatukat.
 Valakik e háznál mostan jelen vannak,
 Mind megbocsássatok a mi hibáinkat;
 Felejtsetek el hát, ne hánytorgassátok;
 Mert gyarló az ember magatok tudjátok.
 Óh! felséges Isten áldva dicsértessél!
 Hogy minket ennyire 's így megsegítettél,
 Áldásos munkánkban szépen elővittél,
 Kérünk, hogy mirőlunk el ne feledkezzél.

Veszekedő vers.

(A nagy vőfély.)

No megállj barátom, felelek a szódra,
 Tudom, hogy lakatot vethetsz ajakadra.
 Néked legyen gondod csupán csak magadra,
 Mert különben kaphatsz ütleget hátadra.
 Én mostan elmegyek, bort és ételt hozok,
 Jövök hamarjában, nem soká matatok.

Veszekedő vers.

(A nagy vőfély.)

Hallod-é, barátom, állj elő egy szóra,
 Nem hívlak én téged sem sörre, sem borra.
 Hanem, hogy feleljek az előbbi szódra,
 S megbomlott agyadat fordíthassam jóra.
 Igaz, hogy szent *Pálnak* nem volt felesége,
 De nem azért volt ám mennyben öröksége.
 Igaz, hogy *Júdás* is nőtelen legény volt,
 De, hogy Mesterétől hűtelen elpártolt,
 Felakasztatván magát, a pokolba lábol,
 Hol álnokságáért keservesen lakol.
 Rosz *Delilája* volt az öreg *Sámson-nak*,
 Hogy ebül járt, maga volt az oka annak.
 Nem kell kibeszélni mindent az asszonynak,
 Mivel azok titkot tartani nem tudnak.
 És meg kell engedni barátom azoknak,

Kik a férfiaknak bordáiból vannak.
 Aztán egypár ember többet is dolgozhat,
 Egy akarat, négy kéz, többre is haladhat.
 Nagy kincs barátom egy jó asszony a háznál,
 Ha ők nem volnának, most te sem papolnál
 Ki tudja, mely ország szélén kuruttyolnál.
 Azért hát jobb volna, ha egy szót sem szólnál.
 Sok példát mondhatnék a históriából,
 Mind a régi kori, mind az utóbbiból,
 Hogy mily jó származik a szent házasságból,
 Látod-é, barátom, nem vetsz ki sarkamból

Kontyolón a leültetéskor.

(Nagy vőfély.)

Uraim, asszonyim, foglaljanak helyet,
 Terítve az asztal, már ki-ki leülhet.
 Odakünn a konyhán zaklat a szakácsné,
 Hogyha sokáig vár, mind elpuhul a lé.
 Méltóztassanak hát mind letelepedni,
 Ételből, italból, mi léssen, részt venni.
 Finom jó levesből vessék meg az ágyat,
 Kívánok szívemből igen jó étvágyat.

Kéregtetést megköszönő vers.

(Hagy vőfély.)

Szépen köszönöm a jószívűségeket,
 Nyerjenek helyette erőt egészséget.
 A jó Isten áldja meg kegyelmeteket,
 Hogy meg nem vetették szerény kérésemet.
 A szívességükbe ajánlom magamat,
 Ne vegyék rossz néven szolgálataimat.

Tréfás vers.

(nagy vőfély.)

Mondanám is, nem is, hogy bizony várni kell,
 Mert künn a konyhában nincs még kész az étel.
 Pedig jó uraim nem tréfa higyjék el
 Elkezdték a főzést ezelőtt két héttel.
 Méltó vendégei ezen tisztelt háznak,
 Kérem táncoljanak, mert ülve megfáznak.
 Szakácsné asszonyok csak úgy figuráznak,
 Minekünk kell várni, mégis ők lármáznak,

Az első tál étel gyenge borjú bölgés,
 Második tál étel lesz mandula csörgés,
 Harmadik tál étel üres kocsi zörgés,
 Negyedik tál étel vénasszony nyöszörgés.

Tréfás vers vacsora előtt.

(Nagy vőfély.)

Kedves uraim, hogy újságot mondhassak
 A konyhában voltam, hogy egy 's mást megtudjak,
 Szépen meg is tudtam az ételek számát,
 Mivelhogy elloptam szakácsnénk listáját,
 Mire az ételek neveit felírta,
 Mert felírás nélkül ő maga sem tudja,
 Csak az ételeket tudja kóstolgatni,
 Meg a boros kancsót tudja hajtogatni.

Íme a cédula, itt van a kezembe,
 Öreg A betűkkel van erre jegyezve,
 Íme hallgassák meg el is olvasom hát
 És nem is a rosszát, hanem csak a javát.

Nyakleves laska tésztával,
 Szopó borjú szűnyog combbal.
 Fricska túrós gombócával,
 Marhahús hideg mártással.
 Susztercsiriz mandulával.

Rák megtöltve friss csalánnal,
 Aprószeg babsalátával.
 Öregasszony pillantások,
 Sóhajtó bibictojások.
 Sódar lett hozatva Bécsből,
 Az *aszélti* meg Egerből.
 Szabógallér patkánymájjal,
 Megkenve pirított hájjal.
 Dióhaj zsemlemorzsával,
 Suszterinas rossz csizmával.
 Korpával megtöltött rétes,
 Káposzta nélkül a béles.
 Három „hetes friss halles,
 Ütés alatt megsült deres.
 Töltött káposztinak szaga,
 Lókörömből készült laska.
 Leforrázott meglőtt kacska,
 Rostélyen megsütött macska.

Eolvastam tehát,
Íme a legjavát,
Ki mondja el egyszer
Utánam a számát?
Ha valaki ezt így
El tudja sorolni,
Annak egy kancsó bort
Fogok én felhozni.

Naplótöredék 1917-ből.

1917. A világháború harmadik esztendejében, június hónapjából feljegyzésem néhány napról:

14-én, vasárnap délután játszottam „*Csizmadia mint kisértet*”-ben Sass Istvánt.

15-én, hétfőn reggel kávé, fél 8-tól délig kaszáltam Dónát-úti gyümölcsösömben, délben szalonna, kenyér, rövid pihenés, 3 deci bor, délután 2-től 4 óráig kaszáltam, 4-től 7 óráig krumplit kapáltam, este káposzta vacsora.

16-án, kedden reggel kávé, 7 órától délig kaszáltam, délbe 3 tojásból ökörszemet csináltam, fél liter bor (nagy ebéd), 2 órától 7 óráig kaszáltam, este krumplileves, túrós tészta.

17-én, szerdán reggel kávé, fél 8-tól délig kaszáltam, délbe sült szalonna, kenyér, négyhetes dióskifli (nagyszerűen ízlett), 3 deci bor, rövid pihenés, fél 3-tól 7 óráig kaszáltam, este káposzta, túrós tészta.

18-án, csütörtökön itthon ebédeltem, délután kimentem a szőlőbe estig kapáltam, a magammal hozott levest, kis húst este megvacsoráltam, hozzá három deci bort ittam, az egresmártást meghagytam. Künn háltam, hogy hűvössel kezdhessek a munkába.

19-én. pénteken reggel semmi. Öt órától 11 óráig kaszáltam. A hegyről délelőtt le sem jöttem. Délbe az egresmártást vízzel felhígítottam, bele sok kenyér, (oh milyen jól esett a nagy hőségben ez a kis savanykás étel!) Három deci bor, ebéd után folytattam a kaszálást. Uzsonára feleségem jó liternyi kávéhozott.

Fenn a hegyen pihenőben, a jó kávé a kezembem, előttem egy gyönyörű panoráma, de szép az élet!

Estig kaszáltam. Bevégeztem! Kedves kaszanyelemre támaszkodva, fenn a hegyen imádkozva hálát adtam az Istennek, hogy megsegített.

Este szalonna, kenyér, négy deci bor. Künn háltam.

21-én, délelőtt a színháznál próbám. Aztán ide s tova járás a postahivatalnál, térparancsnokságnál, hogy Marcit leányunknak, ki Galíciában van a férjénél biztosan küldhesünk hogyanlétünkről levelet. Küldtünk is M. százados úr hozzánk való jó indulata folytán.

Délután a szénát — nehogy ellopják — a hegy tetejéről lehordtam, illetve fiókonként (petrencénként) kötéllel át- meg átkötve, furfangosan lecsúsztattam, legörgettem. A nagy szárazság miatt a csúszós hegyen háromszor estem el. Nagyon fáradtságos munka volt!

Este haza ballagva betértem a „New-York”-ba egy ital borra. Az én kedves Feszi Feri öccsém megvendégelt, még pezsgő is volt. Oberding Anti barátom Sövegjártó-tól fogadáson nyert pár üveg pezsgőt, közösen azt is elfogyasztottuk, 12 órakor kedélyesen haza. így is szép az élet!

Szerepeimről.

Gyakran intézték hozzám ezt a kérdést: melyik a legkedvesebb szerepem. Mindig meg voltam akadva a felelettel. Én úgy vagyok a szerepeimmel, mint Jókai csizmadiája, amit

Szerepeimről.

Gyakran intézték hozzám ezt a kérdést: melyik a legkedvesebb szerepem. Mindig meg voltam akadva a felelettel. Én úgy vagyok a szerepeimmal, mint Jókai csizmadiája, amit „*Melyik a kilenc közül*” elbeszélésében oly kedvesen megírt. A csizmadia szíve sem tudott választani kilenc gyermeke közül, hogy egyet oda adjon az örökbe fogadó földesúrnak. Apai szíve elszorult a választás pillanatában. Megmaradt szegénységben kilenc gyermekével; nem tudott választani, mert mindegyiket egyformán szerette.

Magam is úgy vagyok szerepeimmal. Ha egyikre vagy másikra azt mondanám ez a legkedvesebb, megbántanám vele a többit, mert hiszen azokba is beleadtam szívemnek, lelkemnek, agyamnak egy részét.

Mindig az volt a kedves szerepem amit *játszottam*, mert avval foglalkoztam, avval bíbelődtem.

Hatvankét évi szinipályámon keresztül 1034 különböző színműben működtem, 1216 különböző szerepet játszottam, bennük. Én mindegyiket szerettem. Írójuk után második alkotójuk voltam. Hogy aztán melyik simult egyéniségemhez, felfogásomhoz, tehetségemhez, az más kérdés. Ha nem csalódom, — a sok között — itt jelzett szerepeimmal mindig jó viszonyban éltem és megértettük egymást.

Szinmü :	Szerep :
Cifranymorúság — — — — —	Csoma Bálint.
Cszimadia mint kísértet — — — — —	Sass István.
Coriolán — — — — —	Meninius Agrippa.
Cigány — — — — —	Zsiga.
Csikós — — — — —	Márton.
Dobó Katica — — — — —	Homonnai.
Dalma — — — — —	Disabul.
Don Carlos — — — — —	II-dik Fülöp király.
Erdő szépe — — — — —	Penmarch Húgó.
Egyetlen leány — — — — —	Sumbalinszky.
Égben — — — — —	Lelkes.
Egy játszma piquet — — — — —	Mersier.
Egmont — — — — —	Oráni Vilmos.
Fösvény — — — — —	Harpágon.
Fenn az ernyő — — — — —	Dónátfi.
Falu rossza — — — — —	Feledi, Gonosz Pista.
Faust — — — — —	Mephistó.
Flórika szerelme — — — — —	Petrikás.
Giboier és fia — — — — —	Marechál.
Haza — — — — —	Alba herceg.
Huszárcsiny — — — — —	Mogor.
Jó falusiak — — — — —	Morisson.
Jóbarátok — — — — —	Caussade.
Idegesek — — — — —	Bergerin.
Julius Caesar — — — — —	Caesar.
Ifj. Fromont és Risler — — — — —	Risler.
Két huszár, egy baka — — — — —	Matyi.
Kintornás család — — — — —	Dáma Náci.
Londoni koldúsok — — — — —	Squers.
Liliomfi — — — — —	Szilvai professor.
Lear király — — — — —	Kent gróf.
Lumpáci vagabunclus — — — — —	Lábszij.
II-ik Rákóczi Ferenc — — — — —	Bercsényi, Knitélius.
Molnár és gyermeke — — — — —	Reinhold.
Macbeth — — — — —	Magduff.
Mátyás diák — — — — —	Kupa.
IV-ik László — — — — —	Myze.
Nagyapó — — — — —	Nagyapó.
Nemes és polgár — — — — —	Poirier.
8-ik pont — — — — —	Dubreil.
VIII-dik Henrik — — — — —	Wolsey bibórnok.
IV-dik Henrik — — — — —	Falstaff.
Nagyralátó — — — — —	Ferenc.
Othello — — — — —	Jágó.

<i>Színmű:</i>	<i>Szerep:</i>
Örökség — — — — —	Kaczér Tamás.
Peleskei notárius — — — — —	Zajtai István.
Paul Jónes — — — — —	Daurei Marquis.
Parlagi Jancsi — — — — —	Báródi
Piros bugyelláris — — — — —	Peták János.
Proletárok — — — — —	Mosolygó Menyhért.
Pillangócsata — — — — —	Winkeiman.
Protekcio — — — — —	Mócsing Fábián.
Richelieu bibornok — — — — —	Richelieu.
Rang és mód — — — — —	Bannai Gerő.
Rancauk — — — — —	Jaques.
Szekerény rejtelve — — — — —	Rikolti.
Százéves — — — — —	Jouvel.
Samu bácsi — — — — —	Samu bácsi.
Sárga csikó — — — — —	Gelecséri, pusztabíró. Csorba.
Sötét pont — — — — —	Fáma Gáspár.
XI-ik Lajos — — — — —	Cimszerep.
Tartuffe — — — — —	Tartuffe.
Tolonc — — — — —	Mravcsák.
Új cég — — — — —	Genevoix.
Vén bakancsos — — — — —	Mihály.
Velencei kalmár — — — — —	Shyloch.
Veres hajú — — — — —	Keszeg Mihály.
Wallenstein — — — — —	Buttler.
Végrehajtó — — — — —	Csabi Gáspár.
Vasgyáros — — — — —	Moulinet.
Könyvtárnok — — — — —	Macdonald.
Bozóthi Mártha — — — — —	Édes.
Vadgalamb — — — — —	Dicső Adalbert.
Denise — — — — —	Brissot.
V-ik László — — — — —	Gara nádor.
Cidóni alma — — — — —	Alcidamás.
Csók — — — — —	Sobrinus.
Viola — — — — —	Peti cigány.
Tót leány — — — — —	Gyarmati.
Vörös sapka — — — — —	Ambrus István.
Tell Vilmos — — — — —	Gesler.
Ember tragédiája — — — — —	Lucifer.
Strike — — — — —	István bácsi.
Havasi rémkirály — — — — —	Roppelkopf.
Stomfai család — — — — —	Lipóczi.
Jó Fülöp — — — — —	Góth.
Hernáni — — — — —	Don Sylva.

<i>Színmű :</i>	<i>Szerep:</i>
Notre Damei toronyőr — — — —	Quasimodo.
Nők az alkotmányban — — — —	Bánfalvi.
Constantin Abbé — — — —	Abbé.
Rezervisták — — — —	Dorongi.
Uzsai gyöngy — — — —	Hamvas István.
Henschel fuvaros — — — —	Henschel.
Ócskay Brigadéros — — — —	Szörényi.
Gálya rab — — — —	Tenárdier.
Három kalap — — — —	Dupreilon.
Sevillai borbély — — — —	Bartholó.
Magduska öröksége — — — —	Pattanytyus Pódró P.
Antonius és Cleopatra — — — —	Enobarbus.
Aranyember — — — —	Brazovics.
A bor — — — —	Mihály.
Tanítónő — — — —	Öreg Nagy István.
A kincs — — — —	Bakacsi Imre bíró.

Kedvelt operette szerepeim voltak :

Botssy boszorkány — — — —	Grokkeforblán.
Boccaccio — — — —	Lambertuccio.
Choufleuri — — — —	Choufleuri.
Dunánán — — — —	Dunanán. Tympanon
Genovéva — — — —	Sigfrid.
Háromcsőrű kacsza — — — —	Malagrotte.
Kékszakálú — — — —	Bobèche.
Kornevilli harangok — — — —	Gáspár apó.
Nőnövelde — — — —	Flórián.
Orpheus — — — —	Orpheus, Plútó, Stix.
Pajkos diákok — — — —	Geier Jeremiás.
Szép Galathea — — — —	Mydás.
Szép Helena — — — —	Menelaus, Kalchás.
Tíz leány egy férj sem — — — —	Kakasfi.

Tartalom.

	Lapszám.
Szentgyörgyi István.....	5
Pályám története.....	7
Két könyecsepp.....	13
A cigány.....	15
Színészlegény koromból.....	20
A csizmadia familia.....	24
Az én hajlékom.....	27
Szamosújvári vendégszereplésem.....	35
E. Kovács Gyula és a szomorú korecsmáros.....	37
Levél E. Kovács Gyulához.....	39
Pályafutásomról.....	43
Szepe bácsi, Szepe mama.....	45
Bodóné.....	56
A kutya, vagy hogyan lettem mozsizínész.....	71
Hírt kell hoznom Kató leányunkról.....	86
Hallottak napján.....	134
Anyám utolsó kívánsága.....	135
Ha meghalok.....	136
Salviniról.....	137
Hóstáti lakodalom.....	140
Naplótöredék 1917-ből.....	159
Kedvenc szerepeim.....	161

A hóstáti lakodalom tartalomjegyzéke.

	Lapszám
1. Hívogató vers.....	142
2. Vőlegény búcsúztatója.....	143
3. Menyasszony v. vőlegény búcsúztatója anyától.....	143
4. Búcsú anyától (Fiú. Leány).....	144
5. Búcsú a testvérektől.....	144

6. Búcsú leány, vagy legény barátaitól.....	144
7. Búcsú a szomszédoktól	145
8. Esküvőre induláskor	145
9. Mikor esküvőről haza jönnek.....	145
10. Asztalterítéskor.....	146
11. Figyelmeztetés. Az asztal áldás.....	146
12. Mikor levest viszen.....	146
13. Sóbafőtt bevitelkor.....	147
14. Bor bevitelkor	147
15. Vers a kánai menyegzőről.....	148
16. Bor behozatalakor	148
17. Töltött káposzta bevitelkor.....	148
18. „ „ „	149
19. Pecsénye behozatalakor.....	148
20. Báránypecsénye bevitelkor	150
21. Szárnyas-pecsénye bevitelkor tréfás vers.....	150
22. Tészta sütemény bevitelkor	151
23. Mikor a becsináltat hozza	151
24. Kávédédáskor.....	151
25. Asztal szétszedéskor.....	151
26. Főköttő feltevéskor.....	152
27. A menyasszony tányérja.....	153
28. Kásapénz szedéskor	153
29. Muzsikások tányérja	153
30. Gyertyagyújtáskor.....	154
31. Biztató vers éjfél után.....	154
32. Mikor bomlik a kontyoló.....	154
33. Veszekedő vers.....	155
34. „ „.....	155
35. Kontyolón leültetéskor.....	156
36. Kéregetést megköszönő vers.....	156
37. Tréfás vers.....	156
38. Tréfás vers vacsora előtt.....	157

Sajtóhiba.

103. old. 43. sor *szobalányát* helyett *kisasszonyt*,